

પરિણતિ જ્ઞાન

અને

સુશ્રાધરત્ન મહુકું

હેય જ્ઞેય અને ઉપાદેયની સમજ વિનાનું જ્ઞાન પરિણતિજ્ઞાન નથી, સમ્યક્ત્વી તે કે જ્ઞેને પરિણતિ જ્ઞાન થયું હોય, બીજાઓ પદાર્થોને આર્થ સત્ય, પ્રકૃતિ, પદાર્થ વિગેરે કહીને સંભાષે છે. જ્ઞેનો પદાર્થને તત્ત્વ કહે છે. તત્ત્વ શબ્દ જ્ઞેન શાસનનો જ્ઞે શબ્દ છે.

જિનેશ્વરદેવના શાસન સિવાય કોઈએ જ્ઞાનને રોકવાવાળા જ્ઞાનાવરણીય કર્મને માન્યું નથી. કર્મ ન માન્યા તો પછી તેના તોડવાના પ્રયત્નની તો વાતજ ક્યાં રહી.

જ્ઞેન મત વિના અન્ય કોઈપણ મતમાં આત્મા સ્વરૂપે કેવળ જ્ઞાનવાળો મનાયો નથી.

બીજા મતવાળા ધૃશ્વરે પૃથ્વી પાણી હવા બનાવ્યા એટલે તેની સેવા કરે છે આપણે ધૃશ્વરને બનાવનાર તરીકે માનતા નથી પણ બતાવનાર તરીકે માનીએ છીએ. અને તેની ભક્તિ કેવળ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ તોડવા માટે કરીએ છીએ.

સુશ્રાધરત્ન મહુકુંની અનન્ય ભક્તિ: વાદીઓએ તેને પુછ્યું કે તું ધર્મશિલકાયાદિ માને છે તેણે કહ્યું બરાબર માનું છું અને સાબિત કરી બતાવ્યું કે અનુમાનાદિથી સિદ્ધ થતા પદાર્થોનાં સ્વરૂપાદિ જાણવા માટે શ્રી સર્વજ્ઞના વચનોજ આધારભૂત છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ ચરિત્રથી મોક્ષ મળે છે એ પણ જિનેશ્વરના વચનથીજ મનાય છે.

સ્વસ્થવૃત્તઃ પ્રશાન્તસ્ય તદ્દેયત્વાદિ નિશ્ચયં ।
તત્ત્વસંવેદનં ચૈવ, યથાશક્તિફલપ્રદમ્ ॥ ૧ ॥

પરિણતિજ્ઞાન આવશ્યક છે.

શીલ્સકાર મહારાજ શ્રીહરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ
ભવ્યજીવોના કલ્યાણાર્થે જ્ઞાનાષ્ટકમાં જ્ઞાનનું પ્રાધાન્ય સૌ કોઈ
સ્વીકારે છે એમ જણાવ્યા બાદ કહે છે કે જ્ઞાનના સામાન્યતઃ
ત્રણ ભેદ છે. સ્વરૂપની અપેક્ષાએ કે પ્રચલિત રીતે જાણવા-
પણાની અપેક્ષાએ તો શાસ્ત્રોમાં મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અર્વાધ-
જ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન તથા કેવળજ્ઞાન, એમ પાંચ ભેદો કહ્યા
છે; તો આ ત્રણ ભેદો શી રીતે સમજવા? આના સમાધા-
નમાં કહે છે કે મતિજ્ઞાનાદિ પાંચ ભેદો જ્ઞાન પદાર્થ અને
ઉત્પત્તિના કારણોના ભેદોએ કરીને પડે છે. તમામ રૂપી પદાર્થોને
આંગે થતું જ્ઞાન તે અવધિજ્ઞાન. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના
સંપૂર્ણ નાશથી થનારું જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન. અહિં ને ત્રણ
ભેદો કહેવામાં આવે છે તે પરિણતિની અપેક્ષાએ સમજવા.
જગત્માં સામાન્ય રીતે પદાર્થોનું જ્ઞાન શબ્દ વિના પણ હોય
છે. એકેન્દ્રિયાદિ જીવો જીવાજીવના પદાર્થને ભેદ રૂપે ભક્તે ન
જાણે, પણ પોતે જીવ છે, પોતાને શરીર છે, એમ સામા-
ન્યતઃ જાણે, પદાર્થનું પદાર્થ પણ જ્ઞાન ત્યાં નથી. હેયનો
હેયરૂપે, જ્ઞેયનો જ્ઞેયરૂપે, ઉપાદેયનો ઉપાદેયરૂપે, આ રીતે
વિભાગો ન થાય ત્યાં સુધી જાણેલા પદાર્થો પરિણતિ વગરના
સમજવા. વૈષ્ણવો વગેરે જીવાદિ તત્ત્વોને માને છે. ગમે તે
પ્રકારે પણ તેઓ બધા તત્ત્વોને માને છે. દરેક પણ આસ્તિ-

ક્રમતવાગાઓ છવ, અછવ, પુણ્ય, પાપ, કર્મ આવવાનાં કારણો, કર્મને રોકવાના ઉપાયો વગેરેને માને છે: ટુંકામાં શબ્દભેદે પણ તેઓ નવે તત્ત્વોને માને છે તો ખરા. શંકા થશે કે તો પછી સમ્યક્ત્વી કોણ અને મિથ્યાત્વી કોણુ ? અહિં જ પરિણતિજ્ઞાન તપાસવાની જરૂર છે. માત્ર શબ્દજ્ઞાનથી તપાસ પૂરી નથી થતી. શબ્દજ્ઞાનથી તો બધાય સમક્ત્વી ગણાશે, પણ ખરી રીતે સમ્યક્ત્વી તે કે જેને પરિણતિજ્ઞાન થયું હોય. પરિણતિજ્ઞાન વગરનો સમ્યક્ત્વી નથી. તેમાં પણ કહ્યું છે કે જિનપન્નતં તત્તં તત્ત્વ એ તત્ત્વ છે છતાં જિનપન્નતં તત્તં શા માટે ? તત્ત્વાર્થકારે તો શ્રી જિનેશ્વરમહારાજને વચમાં નહિં લેતાં તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં વગેરે કહી દીધું. તત્ત્વ એટલે પદાર્થનું સ્વરૂપ. બીજાઓની શાસનશક્તી ક્રકત પદાર્થ તરીકેની છે. બૌદ્ધોએ આર્યસત્યો માન્યાં. નૈયાયિક અને વૈશેષિકોએ પદાર્થોને પદાર્થ તરીકે માન્યા. પણ પદાર્થોમાં તત્ત્વ તરીકે માન્યતા તો જૈનોની છે. નવ અત્યા હુંતિ નાયવ્વા ન ક્યું પણ નવ (અત્યા) તત્તા હોંતિ કહ્યું. છવાદિક પદાર્થોજ તત્ત્વો છે. તત્ત્વ શબ્દ જૈનશાસનનો રૂઢ છે, તેથી છવાદિક પદાર્થોની તત્ત્વતરીકે શ્રદ્ધા થઈ અને તેથીજ છવાદિ અર્થોમાં તત્ત્વ તરીકેની ખુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વ એમ પ્રશમરતિમાં જણાવ્યું. આ કારણથી ત્યાં જિનોકત શબ્દ ન રાખ્યો તેમાં હરકત નથી, તત્ત્વશબ્દની રૂઢિજ એ શબ્દ જિનોકતપણું સિદ્ધ કરે છે. ' પ્રકૃતિ ' ' આર્યસત્ય ' એ શબ્દો જેમ અન્યમતોમાં રૂઢીથી વપરાય છે, તેમ આપણા જૈનોમાં ' તત્ત્વ ' શબ્દ વાપરવાની રૂઢી છે.

જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મને જે જાણેજ નહિં તે
તોડવાનો ઉદ્ધમ ક્યાંથી કરવાનો ?

પદાર્થ પછી સ્વરૂપમાં જુઓ. અન્યમતવાળાઓ છવને ચેતનાવાળો માને છે; જેનદર્શન પણ ચેતનામય કહે છે. તો એમાં ફરક શું ? અપોએ ઉત્પન્ન થયેલી ચેતનાનું સ્થાન આત્મા રાખ્યું એટલે અન્યમતની માન્યતામાં ચેતના સ્વભાવે ન રહી, એટલે તેને શેકવાવાળા કર્મ માનવાની પણ તેમને જરૂર રહી નહિં. શ્રીજિને ધરદેવના શાસન મિવાય કોઇએ જ્ઞાનને શેકવાવાળા એવા જ્ઞાનાવરણીય કર્મને માન્યું નથી, ઘટપટ વગેરેમાં ચેતના ન થાય. જ્યાં સ્વરૂપે ચેતનામય છે એમ માન્યતાજ ન રહી એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મ માનવાનાં ન રહ્યાં અને એ કર્મ માનવાનાં ન રહ્યાં તો તેના નાશ માટે ઉદ્ધમ કરે ક્યાંથી ? આમ જોયત્વની વ્યાપકતા ગણી. પદાર્થ ત્રણ પ્રકારના છે. જ્ઞેય, હેય અને ઉપાદેય. જ્ઞેય એટલે જાણવા લાયક. કેટલાક પદાર્થ માત્ર જાણવા લાયક જ હોય છે, જે કે હેય અને ઉપાદેય પણ જ્ઞેય તો છેજ એટલે એ દૃષ્ટિએ પદાર્થ માત્ર જ્ઞેય ના છે જ, છતાં કેટલાક પદાર્થો હેય એટલે—જાંડવા લાયક છે. કેટલાક પદાર્થો ઉપાદેય એટલે અકરવા લાયક છે. હેય-ત્ર કે ઉપાદેય-ત્ર જાણવા વગર છાંડી કે અકરવી ન શકાય માટે એ પણ જ્ઞેય તો છેજ. નીતિશરણે હેય, ઉપાદેય અને ઉપેક્ષણીય એમ ત્રણ ભાગ રાખ્યા. જ્ઞેય વિભાગજ ન રાખ્યો. જ્ઞેય-ત્ર ગદ્યામાં મત શાળા તેવાંથી હેય, ઉપાદેય અને ઉપેક્ષણીય એમ ત્રણ વિભાગ કર્યાં. મતભગ કે નીતિશરણે એ ત્રણ વિભાગ કરવા તરીકે જાણાવ્યા. જેના

શિવાયના લોકોએ જ્ઞાનને રોકનારું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાબતું કે માન્યું જ નહિં તેો પછી તેને તોડવાનો ઉદ્યમ તેઓના મનમાં ક્યાંથી થાય ?

આત્માને કેવલજ્ઞાનના સ્વરૂપે જાણવાની તાકાત કેવલ સમ્યક્ત્વની છે. સુક્ષ્મએકેન્દ્રિયનો જીવ હોયો. કે બીજો કોઈ પણ જીવ હો. તેમાં કોઈપણ જીવ કેવલજ્ઞાન વગરનો નથી, જીવ પદાર્થ સ્વરૂપે કેવલજ્ઞાનવાળો છે એ માન્યતા કેવલ સમ્યક્ત્વની છે, જૈનમત વિના અન્ય કોઈ પણ મતમાં આત્માસ્વરૂપે કેવલજ્ઞાનવાળો મનાયો નથી. કોઈ પણ નાનો છોકરો કાચના કટકાને હીરો, કહે છે, ઝવેરીનો છોકરો સાચા હીરાને હીરો કહે છે, પણ તેના તેજ, તોલ, કિંચતની બંનેને બંધર નથી. એજ રીતે અન્યમતવાળા 'જીવ જીવ' એજ કહે છે. પણ એના કેવળજ્ઞાનમય સ્વરૂપની તેઓને બંધર નથી.

શંકા:—દરેક જીવમાં કેવળજ્ઞાન છે તો તે જીવ કેવળજ્ઞાનથી લોકલોકપ્રકાશિત કેમ નથી થતો ?

સમાધાન: કેવળજ્ઞાનાવરણીયકર્મ હોવાથી. એ કર્મ સમક્રિતિને, મિથ્યાત્વને, અવગ્યને તમામને માન્યું છે. એ કર્મ ખસેડી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરવાની ભવના સર્વક્રિતિને થાય. જે કેવળજ્ઞાનાવરણીય માને નહિં તેને ખસેડવાની કસપતા પણ ન આવે. એવી જ રીતે કેવળદર્શનાવરણીય વગેરે કર્મોરૂપ આવરણો ખસેડવાના, ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય વગેરે અજીવ પદાર્થો તે પણ જેનો સિવાય કોણે માન્યા ? શ્રી જિનેશ્વર મહારાજે કહેલું જીવનું સ્વરૂપ જે માને છે તેજ મનુષ્ય જીવને કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો માને છે, અને મારેજ તે કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મને તોડવાનો ઉદ્યમ કરે.

ધર્મકૃત્યો કરવાનો દાર્શનિક હેતુ.

અન્યમતવાળા ધર્મકૃત્યો શામાટે કરે છે ? ઇશ્વરે આ બધું બનાવ્યું એના બદલામાં “હે ઇશ્વર! તેં પૃથ્વી, પાણી, હવા, વનસ્પતિ આદિ બનાવ્યાં એટલે તને ભલુએ છીએ.” અન્યમતવાળાનું ઇશ્વરનું ભજન, ઇશ્વરે આ બધું બનાવ્યું તેના બદલામાં છે. આપણે ઇશ્વરને માનીએ છીએ ખરા, પણ બનાવનાર તરીકે નહિ. જીવાદિક પદાર્થોનું સ્વરૂપ બતાવનાર તરીકે. તથા અનંત ગુણવાળા હોવાથી ભક્તિ અર્થે ઇશ્વરને માનીએ છીએ. અને તે પણ કેવલજ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ તોડવા માટે માનીએ છીએ.

આપણે ઇશ્વરની ભક્તિ, સેવા, સ્તુતિ વગેરે કરીએ છીએ તે આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા માટે કરીએ છીએ. આપણે જીવનું સ્વરૂપ ઓળખીએ તો તે પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરીએ. તે માટે પરમેશ્વરે આપણને તે સ્વરૂપ બતાવ્યું. એટલે આપણે તો ઇશ્વરની આરાધના, સ્તુતિ, પૂજનાદિક કોઈ પણ પ્રકારે કરીએ છીએ. તે કર્મોને સંહારવા માટે જ. પત્થર, ધૂળ ઢેકાં વગેરેને અજીવ તો સૌએ માને છે, જનાવર પણ માને છે, પણ એમ અજીવ માન્યાં કામ ન લાગે, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય પુહંગલાસ્તિકાય, કાલ વગેરેનો માનો તો અજીવદ્રવ્યને માન્યાં ગાણાય. આ અજીવ પદાર્થો શ્રી વિનેશ્વરદેવે બતાવ્યા છે, અને તેમના કથનથીજ મનાય છે.

મદ્દુકની દૃઢતા !

શ્રી ભગવતીજીમાં એક દૃષ્ટાંત આવે છે મદ્દુક

પરિણતિ જ્ઞાન

મનો શ્રાવક છે, એ ભગવાન શ્રી મહાવીર મહારાજને
 િદના કરવા જાય છે. માર્ગમાં અન્યમતના વિક્ષેપો કલો-
 હાયી તથા સેલોહાયી વગેરે બેઠેલા છે. સોનામાં એવો અવાજ
 નથી હોતો કે જેવો કાંસાંમાં હોય છે, એ ન્યાયે એ માર્ગે
 અન્યમતવાળા પણ પોત પોતાના દેવના દર્શનાર્થે જાય છે.
 કલોહાયી સેલોહાયીને, મદ્દુક મહાવીરને વાંદવા
 જાય છે તેને ભરમાવવાતું, તથા ત્યાં જતો રોકવાતું મન
 થયું, ધર્મક્રિયામાં વિધન નાંખવું એજ તેમનું કાર્ય છે,
 અને વિદ્યસંતોષીઓ એમાંજ આનંદ માને છે. કેઈ દેગસર
 અંધારે, કેઈ ઉદ્યાપન કરે, કે સંયમ લે, ગમે તે પ્રકારે આત્મ-
 કલ્યાણ કરે, પણ વિદ્યાનંદીઓ તો ખોડખાંપણ કાઢી, બખાળો
 કરી, ધાંધલ કરી, વિધનોજ ઉભાં કરવાના. કેટલાકો કાર્યને
 ખરાબ કહેશે, કેટલાકો પ્રદતિને ખરાબ કહેશે, તો કેટલાકો
 મૂળમુદ્ધને ખરાબ કહેશે, પણ સારી ક્રિયામાં ખરાબી બતા-
 વવી એમાંજ એમની બહાદુરી! પ્રતિષ્ઠા હોય કે પૂજા હોય,
 સદ્ગુણ ગમે તે હોય, પણ આરાધનાના પ્રકાર માત્રમાં
 હલકા પાડવા, તથા એ પવિત્રમાર્ગમાં કાંટા વેરવા એજ વિધન
 સંતોષીઓનું આવશ્યક કાર્ય થયું છે. ધર્મ કરતો કેઈ રોકાઈ
 કેમ જાય? એજ મનની મલીન ભાવના એઓની હોય છે.
 કેટલાકો નૈનધર્મનેજ ડુખાડનાર કહી મલીનતાનો પૂરેપૂરો
 પરિચય આપે છે. મદ્દુકને ઉભો રાખી તેની પાસે શ્રીજીનેશ્વર-
 દેવની પ્રમાણિકતાને ઉકાવી દેવાનો તેઓએ નિશ્ચય કર્યો. એને
 યોલાવ્યો અને અનેક કુચુક્રિતઓ ઉભી કરી. ઉત્તરક પાડવા
 કાચનારો નીચેનો એક ગોળો ખસેડે એટલે ખસ! આખી

ઉતરડ પડવાનીજ! શાસ્ત્રકારો તમને મિથ્યાદૃષ્ટિના પરિ-
ચયનો નિષેધ એટલા માટે જ કરે છે કે તમે જો
ખસી ગયા તો તેથી માર્ગનો મહિમા ઘટવાનો
નથી. પણ તમે મેળવી ચૂકેલા તે હારી જશો.
કોઈ કાંકો રાગે કે અમે નિર્ભર રહીશું તો પણ એ બહુ
મુશ્કેલ છે, કોર્ટના કેસો તપાસો! જે વળને વાદી પ્રતિવાદીની
દલીલો પેશ થાય છે, સામાસામા વર્કીલોના કોસ થાય છે,
તે વળને બુદ્ધિના કેવા પતરા થાય છે! જ્યારે દુનિયાદારીની
બાબતમાં આ કાલત છે. તો પરભવની, પુણ્ય પાપની વાતોમાં
તો તમે કેટલુંક ભેગું ધરાવો છો? અનિપ્રિય પદાર્થની
ચુકિતમાં તમો નહિ ડગો તેની શી ખત્રી? જેમ જેને મિસ્કત
મળે તેમ તેણે ચોરાથી હમેશાં સાવધ રહેવું નેહ્યો, તેમ
જૈનશાસ્ત્રકારો કહે છે કે જેને શુદ્ધ શ્રદ્ધામાર્ગ સાંપડ્યો, જેને
તત્ત્વનું જ્ઞાન થયું હોય તેણે વિપરીત પ્રરૂપણાવાળાથી ડગલે
ને પગલે સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

પેલાઓએ મહંકને પૂછ્યું “અરે મહંક! તારા મહા-
વીર ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ અસ્તિકાયની પ્રરૂપણા કરે છે તે
તું માનું છે ?

મહંકતો પરમ શ્રદ્ધાવાન હતો, માનતો જ હતો, શંકા
હતીજ નહિ, એટલે તરત કહ્યું કે: “હા! હા!! ઘરાબર
માનું છું!!!”

પેલાઓ તો ખાલી બનાવટ કરવા માગતા હતા: આને
અંધશ્રદ્ધાલું વગેરે કહીને માર્ગથી ખસેડવા માગતા હતા.
એટલે ફરી કહ્યું કે “જે વસ્તુ તારા જાણવામાં કે જોવામાં

સ્વૃતિ જ્ઞાન

આવતી નથી તે વસ્તુને માત્ર મહાવીરના કહેવાથી માની લેવી તે માત્ર અંધશ્રદ્ધા છે કે બીજું કંઈ?

વિચારો! કેવો પથરો ફેંક્યો છે! અરૂપી ન દેખાય એ સ્પષ્ટ છે, પણ આવો પથરો ફેંકાય ત્યાં આત્માને બચાવવો શું સહેલો છે? મટ્ટુક તો પેલાઓને બરાબર ઓળખતો હતો. તેમની ધારણા એ બરાબર સમજી ગયો.

બરાબર વિચારી તેણે તેમને પૂછ્યું કે—“પેલા બળી-આમાં ખુલો છે તેની ગંધ ગાંઠિ આવે છે તે તમો માને છો કે નહિ?” પેલાઓ, ના શી રીતે કહે? એટલે એમને એ ગંધ આવે છે એમ કહેવું પડ્યું ત્યારે મટ્ટુક કહે છે કે “હા એ ગંધ પણ દેખાતી તો નથી, ને? છતાં કેમ તમો માનો છો? નગરે ન દેખાતા પદાર્થો પણ અનુમાનથી સાબીત થાય તો માનવા બેઠાંએ. એમ તમારે માનવું જ પડશે કુલની ગંધ દેખાતી નથી પણ નાકને સ્પર્શે છે, અનુમાનથી સાબીત થતો પદાર્થ ન દેખાય તો પણ માનવો પડે.

ફરી બીજા પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“આ જગતનો છેડો છે ખરો કે નહિ? મટ્ટુકે જવાબ આપ્યો કે જો છેડો ન હોત તો આપણે લેગા મળત જ નહિ. જગતની ચારે બાજુ મર્યાદા ન હોત તો લેગા થવાનો વખત આવત જ નહિ.” અનુમાનથી સાબીત થાય છે કે કોઈ પણ પદાર્થ એ મર્યાદા કરનાર છે. અનુમાનથી સાબીત કર્યા પછી આગમવાદમાં ગયા સિવાય છુટકો નથી. અનુમાનથી સિદ્ધ થયેલા પદાર્થોના ધર્મો. અને સ્વાભાવાદિનો નિશ્ચય કરવા માટે જ્ઞાનીન વચનની જરૂર પડે છે. શ્રદ્ધાવરની માફક જીવ નેવો કોઈ

ઉતરડ પડવાનીજ! શાસ્ત્રકારો તમને મિથ્યાદૃષ્ટિના પરિચયનો નિષેધ એટલા માટે જ કરે છે કે તમે જો ખસી ગયા તો તેથી માર્ગનો મહિમા ઘટવાનો નથી. પણ તમે મેળવી ચૂકેલા તે હારી જશો. કોઈ કાંકો રાખે કે અમે નિર્ભર રહીશું તો પણ એ બહુ મુશ્કેલ છે, કોર્ટના કેસો તપાસો! જે વખતે વાદી પ્રતિવાદીની દલીલો પેશ થાય છે, સામાસામા વર્ડીલોના કોસ થાય છે, તે વખતે બુદ્ધિના કેવા પડટા થાય છે! જ્યારે દુનિયાદારીની બાબતમાં આ હાલત છે. તો પરલવની, પુણ્ય પાપની વાતોમાં તો તમે કેટલુંક ભેગું ધરાવો છો? અતિપ્રિય પદાર્થની યુક્તિમાં તમો નહિ ડગો તેની શી ખત્રી? જેમ જેને મિલકત મળે તેમ તેણે ચારેથી હમેશાં સાવધ રહેવું જોઈએ, તેમ જનશાસ્ત્રકારો કહે છે કે જને શુદ્ધ શ્રદ્ધામાર્ગ સાંપડ્યો, જને તત્ત્વનું જ્ઞાન થયું હોય તેણે વિપરીત પ્રરૂપણાવાળાથી ડગલે ને પગલે સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

પેલાઓએ મદૂકને પૂછ્યું “અરે મદૂક! ત્યારા મદૂક વીર ધર્મચિત્રકાયાદિ પાંચ અસ્તિકાચની પ્રરૂપણા કરે છે તે તું નાનું છે?”

મદૂકે તે પરમ શ્રદ્ધાવાન હોતા, માનવો જ હોતા, શંકા કરીને નહીં, એટલે તરત કહ્યું કે: “હા! હા!! બરાબર રહ્યું છું!!!”

જેવવું તે આવી બનાવટ કરવા માગતા હતા: આને મોટા વડા કરીને કરીને માર્ગથી ખસેડવા માગતા હતા: એવું જોઈ કહ્યું કે “જે વસ્તુ ત્યારા જતાવ્યામાં કે જતામાં

આવતી નથી તે વસ્તુને માત્ર મહાવીરના કહેવાથી માની લેવી તે માત્ર અંધશ્રદ્ધા છે કે બીજું કંઈ ?

વિચારો ! કેવો પથરો ફેંક્યો છે ! અરૂપી ન દેખાય એ સ્પષ્ટ છે, પણ આવો પથરો ફેંકાય ત્યાં આત્માને બચાવવો શું શકેલો છે ? મદક તે પેલાઓને બરાબર ઓળખતો હતો. તેમની ધારણા એ બરાબર સમજી ગયો.

બરાબર વિચારી તેણે તેમને પૂછ્યું કે—“ પેલા બગીચામાં ખુલો છે તેની ગંધ ગાંઠિ આવે છે તે તમો માનો છો કે નહિ ? ” પેલાઓ, ના શી રીતે કહે ? એટલે એમને એની ગંધ આવે છે એમ કહેવું પરંતુ ત્યારે મદક કહે છે કે “હવે એ ગંધ પણ દેખાતી તો નથી, ને ? છતાં કેમ તમો માનો છો ? નરરે ન દેખાતા પદાર્થો પણ અનુમાનથી સાબીત થાય તો માનવા લેઈએ. એમ તમારે માનવું જ પરશે કુલની ગંધ દેખાતી નથી પણ નાકને સ્પર્શે છે, અનુમાનથી સાબીત થતો પદાર્થ ન દેખાય તો પણ માનવો પડે.

ફરી બીજા પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ આ જગતનો છેલો છે ખરો કે નહિ ? મદકે જવાબ આપ્યો કે જો છેલો ન હોત તો આપણે બેગા મળત જ નહિ. જગતની ચારે બાજુ મર્યાદા ન હોત તો બેગા થવાનો વખત આવત જ નહિ.” અનુમાનથી સાબીત થાય છે કે કોઈ પણ પદાર્થ એ મર્યાદા કરનાર છે. અનુમાનથી સાબીત કર્યા પછી આગમવાદમાં ગયા સિવાય કુટુંબ નથી. અનુમાનથી સિદ્ધ થયેલા પદાર્થોના ધર્મો. અને સ્વાભાવાદિનો નિર્ણય કરવા માટે જ્ઞાનીના વચનની જરૂર પડે છે. ભૂઈવરની માદક હવ નેવો કોઈક

પદાર્થ આ શરીરમાં છે એમ તમે અનુમાનથી સાબિત કર્યું, પણ પછી તેનો સ્વભાવ, ધર્મ, સ્થિતિ, વર્તમાન ભૂત લવિંધ્યતા પર્યાયો આ સર્વ જ્ઞાનીનાં વાક્યો વિના સાબિત થતાં નથી. અનુમાને સિદ્ધ થતા પદાર્થોનાં સ્વરૂપાદિ જાણવા માટે શ્રીસર્વજ્ઞનાં વચનોજ આધારભૂત છે !

આ રીતે ગતિમાં મદદ કરે તે ધર્માસ્તિકાય છે, આની સાબિતી કર્યા પછી એ અનુમાન અધર્માસ્તિકાયમાં પણ લગાડો. સ્વરૂપાદિની સિદ્ધિ માટે તો સર્વજ્ઞનાં વચન ઉપરજ નવું પડે. દરીયાપારના દેશને આ તરફ રહેલાએ જોયો નથી, પણ વૃદ્ધોના કહેવાથી કે વિશ્વાસપાત્રો ત્યાં જઈ આવ્યા તેથી જાણીએ છીએ અને માનીએ છીએ. એજ રીતે અનુમાન કર્યા બાદ તેના સ્વરૂપાદિ માટે તો જ્ઞાનીનાં વચનોને અવલંબવું જ પડશે. આ સાંભળી કાલોદાયી અને શેલોદાયીને ઘોલવાનો ઉત્તર ન રહ્યો. તે કાળના મિથ્યાવીઓ પણ એટલા સારા હતા કે ઉત્તર મળ્યા પછી ચૂપ થઈ જતા.

મદ્દકે ભગવાન પાસે ગયો, વંદના કરી અને માર્ગની બીના કહી.

ભગવાને કહ્યું: “ જો આટો ઉત્તર આપ્યો હોત તો વિરાધક થાત. ” જો આટો ઉત્તર આપે, અને પેલાઓ કહે કે- ‘ જનાવ ધર્માસ્તિકાય ક્યાં છે ? ’ તો જતાવાય ક્યાંથી ? તેનો ઉત્તર તો તું આપત કે આપણે જોએલું સ્વપ્ન બીજાને જતાવી શકીએ તો જ સાચું જણાય એ કોનો ન્યાય ? બધા પદાર્થો દેખાવી શકાય તેવા હોતા નથી.

લગવાને કહ્યું કે—“ આડા ઉત્તર આપ્યો હોત તો વિરાધક થાત ” અર્થાત્ હા ! હા ! દેખું છું ” એમ કહ્યું હોત તો જ્ઞાનીઓનો વિરાધક થાત. કેવી રીતે ? જેમ એક માગાની ડબી છે. તેને એકે સોનાની કહી, બીજાએ તેને પીત્તળની કહી. સોનાની કહી તેને પ્રત્યક્ષ જુદો ન કહ્યો. પણ ડબીને પીત્તળની કહી એટલે જુદો ઠરાવી તો દીધો જ ! એજ રીતે અનંતા અરિહંત, ગણધર, શ્રુતકેવલી તથા આચાર્યોએ અરૂપી પદાર્થોનું એજ સ્વરૂપ કહ્યું છે કે છદ્મસ્થો અરૂપી પદાર્થને દેખે નહિં. હવે ત્યાં મદક હું પાને દેખું છું એમ કહે તો અનંતા અરિહંતાદિની આશાતના ધાય, વિરાધના ધાય, બાહ્ય જડ પદાર્થોને માનવામાં શ્રીજિનેશ્વર દેવને વચમાં ન લાવે તો આલી શકશે, પણ ધર્માસ્તિશ્રયાદિ અશુભ પદાર્થો માનવામાં શ્રી જિનેશ્વર દેવોને વચમાં ન લાવે તો આલી શકે નહિં. મોક્ષને મેળવી આપનાર સાધનોમાં શ્રી જિનેશ્વરને માનવાની જરૂર છે. ધર્માસ્તિશ્રયાદિ અરૂપી અશુભ પદાર્થો શ્રી જિનેશ્વરદેવ વગર સારી શકાય તેવા નથી. એજ રીતે પાપપુણ્ય બંધાય છે. એમ સામાન્યતઃ તો બધા માને છે, પણ અહાર પાપસ્થાનકદારા પાપ ધાય, ભૂત (પ્રાણિ) પ્રત્યે અનુકંપાદિદારા પુણ્ય બંધાય મિથ્યાત્વ, અધિરિતિ, ક્રમ્ય, અને યોગો એ મારફત જ કર્મ બંધાય, એ તમામ સામાન્યતા શ્રી જિનેશ્વરદેવતાં વચનોથી ધાય છે અને સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રથી મોક્ષ મળે છે એ પણ એમનાં વચનોથી જ મનાય છે.

જ્ઞાન છે તો આવરણ છે ! આવરણ છે તો દુર કરવાના ઉપાય છે !!

સ્વરૂપના ભેદે જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર માનવામાં આવ્યા છે, જે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનાં ન હોત તો પાંચ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પણ માનવાનાં હોત નહિ. જે જ્ઞાનને આત્માનો સ્વાભાવ માનીએ, અને તે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે માનીએ તો તે જ જ્ઞાનને આવરણ કરનારું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પાંચ પ્રકારે માનવું જોઈએ. ઈન્દ્રિયોથી થતું મતિ, શબ્દદ્વારા થવાળું શ્રુત, રૂપી પદાર્થોને જણાવનારું અતિન્દ્રિય જ્ઞાન તે અવધિજ્ઞાન, મનના પર્યાયોને જણાવનારું મનઃપર્યવજ્ઞાન અને રૂપીઅરૂપી સર્વે પદાર્થોને જણાવનાર કેવલજ્ઞાન છે, આ પાંચે જ્ઞાન આત્માના સ્વભાવમય છે, આ રીતે પાંચ ભેદ ન પડત તો પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા પાંચ આવરણ માનવાનો વખત રહેત નહિ. સૂર્ય કે ચંદ્ર હોય જ નહિ તો તેને વાદળાં ઢાંકે છે એમ જોલવાનો વ્યવહાર કરાય જ નહિ, કેમકે કોને ઢાંકે ? મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન એમ પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાન ન હોત તો પાંચ આવરણો જોલવાને અવકાશ જ ન હોત. જ્ઞાનને લીધે આવરણો માન્યા છે. આત્મામાં જ્ઞાન પણ પાંચ પ્રકારનું તથા એને રોકનારના પણ પાંચ પ્રકાર છે.

આ જ્ઞાનાષ્ટકમાં જે અધિકાર લીધો છે તે સ્વરૂપભેદે કરીને લીધેલા જ્ઞાનનો અધિકાર નથી. શાસ્ત્રનાં વચનો શ્રવણ કર્યા પછી પરિણતિ કેટલા પ્રકારની થાય તે જણાવવા માટે જ્ઞાનાષ્ટક છે. જેને જેને સાંભળવાને શ્રવણેન્દ્રિય મળી તે તે

પાયા સાંભળે તો છે, પણ પરિણમન એ જુદી ચીજ છે. જનાવરને તો પદાર્થ જ્ઞાન પણ નથી. અસંજી મૂઢ છે, તે સાંભળે તો પણ તેને શબ્દજ્ઞાન કે પદાર્થજ્ઞાન પણ નથી. અહિં તો જેને પદાર્થજ્ઞાન થયું છે તેના બેદો જણાવાય છે. જેને પદાર્થજ્ઞાન નથી થયું કે વિપરીત થયું છે તેનો અહિં વિચાર નથી.

जीवाजीवा पुन्नं, पावासवसंवरो य निज्जग्णाव ।

बंधो मुक्त्वो य तथा, नव तत्ता हुंति नायव्या ॥

પદાર્થજ્ઞાન જેને થયું, તેને હવાહવાદિક નવ તત્ત્વોનું જ્ઞાન છે. પદાર્થજ્ઞાનવાળા જ્યારે પરિણતિમાં જાય ત્યારે એનો તો નિશ્ચય જ હોય કે આ હવાદિકજ તત્ત્વ છે. જગત્ના તમામ પદાર્થો હવ અને અહવ એ બેમાં આવી જાય છે. હવવર્ગમાં કે અહવવર્ગમાં ન જાય તેવો કોઈ પણ પદાર્થ જગત્માં નથી. પણ એ તો પદાર્થ વિભાગ છે પણ તત્ત્વવિભાગ નથી. તત્ત્વવિભાગ તો હવાદિક તરીકે એટલે તત્ત્વ તરીકે વિભાગ થી જિનેશ્વરહેવે જ કહેલો છે તે છે. અને તેથી જિનપન્નત્તં તત્તં કહીએ છીએ. સામાન્યતઃ તમામ આસ્તિકો હવ, અહવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, ખંધ, શોક એ નવ તત્ત્વોને અર્થથી તો માને છે. કુરક કયાં ? છેકરો પણ હીરાને હીરા કહે છે; જવેરી પણ તેને હીરા કહે છે. છેકરો તેનાં તોલ, તેજ, મૂલ્યાદિ જાણતો નથી, તે સમન્ત્યા વગર હીરા કહે છે, જ્યારે જવેરી તેને સમજીને કહે છે. શબ્દ તો એય એક જ બોલે છે.

શ્રીજિનેશ્વરનાં તત્ત્વોને માનનારા જ્ઞાનીઓ સૂક્ષ્મથી માંડીને સિદ્ધ સુધીનાં જીવોને કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપવાળા માને છે. જીવ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે, એ શ્રીજિનેશ્વરદેવના વચનથી જ મનાય. પોતે જીવ છે એ બધા જીવોને ખબર છે, પણ કયા પ્રકારનો જીવ છે તે જીવવિચારાદિક સમજેલો જ માને, એવીજ રીતે પોતે જીવ છે એમ ભલે બધા જાણે, પણ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપવાળો દરેક જીવ છે એમ તો શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં વચનને જાણનારો અને માનનારો જ જાણી શકે, એમનાં વચનોને આધારે શ્રદ્ધા થાય ત્યારે તત્ત્વની શ્રદ્ધા થઈ સમજવી તેથી નવ તથા સાતને તત્ત્વો જાણાવ્યા છે.

શ્રીજિનેશ્વરદેવે કહ્યું માટે તેને જાણીએ તે પદાર્થ જ્ઞાન: તેનો વિવેકથી વિભાગ કરીએ તે પરિણતિજ્ઞાન અને તે પ્રમાણે વર્તીએ તે આત્મસંવેદન જ્ઞાન.

ધર્મ અને જ્ઞાનદાન

દુર્ગતિનું વારણ કરે અને સહગતિમાં ધારણ કરે તે ધર્મ, આ ધર્મ દુર્ગતિમાં પડી ગયેલા માટે નકામો છે. પણ દુર્ગતિમાં પડ્યા માટેલાં જ ધર્મ પકડી રાખે છે. જે ધર્મ ન પકડી રાખે તે જીવ હેઠ નીચે જાય. ધર્મ કરવામાં મરેનત પડે છે. અને અધર્મ વગર પરિશ્રમે થાય છે આ ધર્મ દાન શિયળ તથા અને બાક ચાર પ્રકારે છે જ્ઞાનદાન, અભયદાન અને ધર્મોપદાનદાન કરતાં ઉત્તમ છે. અભયદાન મુક્ત અપાવે છે. જ્ઞાનદાન સર્વથા માત્રી અપાવે છે. જ્ઞાન એ નાગી સમશેર છે. નાગી સમશેર રાપરતાં આરહે તે જ-આવ કરે નાંહતર પોતાને પણ વગાડી જોસે. જાણાવનું માત્ર જ જ્ઞાનદાન તરીકે. કાળી અને ચારા પણ પોતાનો ચારીનો વારસો વારસદારને આપે છે દુનિયાદારીના નિર્વાહનું જ્ઞાન જ્ઞાનદાનતરીકે. જેનાથી જીવદિ તત્તો સમગ્રતથ, સમ્પદતથ મળે કયાય પાતળા થાય તે જ્ઞાનદાન છે.

દુર્ગતિમાં પડાયો બાકની વર જેવા છે. તેમ શરીર પણ બાકની વર જેવું છે. આપણે શરીરના અધિકારી શ્રીએ. અધિકાર વ્યક્તિ માણસ બહુ ન કરે તે અધિકાર ગયા પડી તેને ધિકાર જ મળે છે.

શરીરને પોતા આપણે વિષયો સાધનો માટે જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તેના નેષમદાર આત્મા છે. આ જ્ઞાન શરીર શરીરની કાંતા છે. પણ જ્ઞાન પાછળની સહરતા તે આત્માની છે. શરીરને તે જાંદજીનો માણે છે પણ મોક્ષમાર્ગમાં મદદગાર છે તેથી તેની ઉત્તમતા છે. મંદા

શરીરની આમ તો કુટી બદામની કિંમત નથી પણ સમ્યગ્-
દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રની સિદ્ધિના સાધન તરીકે અતિ
કિંમતી છે.

આ શરીર માટે આત્માને કર્મ રાગરુપ મારવાડી
શરદ્દ બાપ મુઆના વાયદે ધીરે વનય છે. અને સેંકડોગયું
વસુલ કરે છે. એક પણ કરેલ નાની ભૂલનો સેંકડો ગણો
બદલો લે છે.

બાહ્યી અને મુંદરીના છવ પીક અને મહાપીકે
અંતર્મુહૂર્ત ધર્મ કરી તેના પરિણામે તેમને મિથ્યાત્વગુણુકાણે
લાવી મુક્યા અને સ્ત્રીવેદ બંધાવ્યો

જ્ઞાનદાનનો ઉદ્ધમ કરનારા આ ભવ પરભવમાં મુખ
મેળવી કલ્યાણ સાધે છે.

दानं धर्मानभिज्ञेभ्यो, वाचनादेशनादिना ।

ज्ञानसाधनदानं च, ज्ञानदानमितीरितम् ॥१॥

પડવાનું હોય ત્યાં ધારી રાખનારની જરૂર છે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજ કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રીમદ્
દેવમયંદ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજ ભવ્યજીવોને ધર્મોપદેશ દેતાં
થકાં ધર્મનું લક્ષણ જણાવતાં જણાવ્યું કે ધર્મનું લક્ષણ જે
પ્રકારનું છે. ૧. દુર્ગતિથી વારણ ૨. તથા સદગતિમાં ધારણ,
ધાનુની અપેક્ષાએ ધુ ધાનુથી ધર્મ પ્રગટ બન્યો છે. તે ધાનુ
'ધારણ' અને 'પાપણ' જે અર્થ માં કહેવાય છે. આદ્યત ધર્મ તેનેજ
કરી પ્રકાર કે જે ધારણ થવું કરે અને પાપણ થવું કરે.

ધારણ કેને કરે ? સ્ટેને-સમવતય છે તેમ છે કે ક્રિયાપદ કદી પણ કર્તા કરણ આદિ વગરનું હોય નહિં. ધૃ એટલે ધારણ કરવું ! જે ક્રિયામાં પાડવાનું હોય; પડનારી ચીજ હોય, પડવાનું સ્થાન હોય, ત્યાં ધારણ કરવાપણું હોય છે. પાડવાનાં સ્થગાદિ ન મારીએ તો ધારણ કરવાની વાત અસત્ય ગણાય. આકાશધારી સખ્યું એમ કોઈ જોલતું નથી, કેમકે આકાશ પતન પામનારી ચીજ નથી. આકાશને કોઈ પાડતું નથી. આકાશને પડવાનું સ્થાન પણ નથી. પૃથ્વીના કંપારાથી, તોદાનના ઘક્કાથી, સખત વાવાઝોરાથી કે મૂશળ-ધાર વરસાદથી, ભીંત નળગી પડી હોય તો તેને ટેકા દેવામાં આવે છે અને તેને ત્યાં ધારી રાખેલ છે એમ કહેવાય છે ત્યાં પડવામાં કરણ-કરણ વાયવો વરસાદ વગેરે છે, પડનાર ભીંત છે. પડવાનું સ્થાન જમીન છે. આ બધું હતું તો ત્યાં 'ધારી રાખી' એમ કહી શકાયું. અર્થે પણ ધારી રાખે તે ધર્મ કહીયે છીયે માટે ત્યાં આ બધું વિચારવું. વસ્તુના સ્વભાવને પણ ધર્મ કહેવામાં આવે છે. પણ પર્યાયાર્થ કે રૂઢ અર્થ છે પણ વ્યુત્પત્તિથી 'ધારી રાખે તે ધર્મ' એવોજ અર્થ થાય છે. પડવાનું સ્થાન હોય તેજ ત્યાં પાડવાનું હોય અને પરતાં પકડી રખાય, ધારી રખાય, અટકાવાય.

દુર્ગતિપ્રપત્તઃસંતુષ્ટાગ્નાઃ ધર્મ ઉચ્યતે ।

દુર્ગતિમાં પડી રહેલા હોવાને, એટલે પડતા હોવાને ધારી રાખે તે ધર્મ કહેવાય ત્યાં સુધી હવે દુર્ગતિમાં પરતો હોય કે પરવાનો સંભવ હોય ત્યાં સુધી ધારી રાખવાનું બને છે. મનુષ્ય માંદો હોય ત્યારે છેલ્લા તબક્કા સુધી

પણુ વૈદક ડાક્ટરોના ઉપાય આલે: પણુ મરી ગયા પછી ગમે તેવા નિષ્ણાત વૈદ્ય, ડાક્ટર, હકીમ હોય કે તેમનાં ઉંચામાં ઉંચાં ઔષધો, ઇન્જંકશનો હોય પણુ ગદાં વ્યર્થ થાય છે. એજ રીતે જીવ દુર્ગતિમાં ગળડી ગયે. પછી ધર્મનું કાંઈપણુ ચાલતું નથી: પડતો હોય ત્યાં સુધીજ ચાલી શકે છે, માટે 'પ્ર' ઉપસર્ગ મૂકવો પડ્યો છે. એટલે 'દુર્ગતિમાં પડવા માંડેલા' એવો તેનો અર્થ છે. નજીકમાં પડી રહેલાને જો કે 'પડતો' કહી શકાય. કેમકે વર્તમાનકાલના પ્રત્યેયો નજીકના ભૂત અને ભવિષ્ય કાલમાં પણુ વાપરી શકાય છે. પણુ 'પ્રપતત્' શબ્દમાં 'પ્ર' ઉપસર્ગ કહેવાથી 'પડવા માંડેલા' એટલે પડી રહેલા એમ કહેવાનો આશય છે: વળી તેથી પડવાનું સ્થાન પણુ સિદ્ધ થાય છે. કેમકે સ્થાન વિના પડે ક્યાં? જન્મ મરેલા જીવ માટે ઔષધો નકામાં છે, તેમ નહિં જન્મ પામેલા બાલક માટે પણુ વૈદ્યો ઔષધ મંગાવે તે નકામાંજ છે 'તે રીતે દુર્ગતિમાં પડેલા (પડી ગયેલા) તથા ભવિષ્યમાં પડવાવાળા માટે પણુ ધર્મ નકામો છે. પણુ પડવા માંડેલા જીવને ધર્મ ટકાવે છે. ભીંતમાં ફાટ પડી હોય, ભીંત પડવા માંડી હોય, ત્યારે થાંભલાના ટેકાથી ટેકવીએ છીએ. આ જીવ દુર્ગતિમાં ગળડવા માંડે તો તેને તે વખતે ધારણ કરી રાખનાર ધર્મ છે. હવે વ્યુત્પત્તિ વાસ્તવિક છે કે કેમ? તે જોઈએ.

પતન તો ચાલુ છે: મુશ્કેલી ચડવામાં છે?

'વાંઝણીનો છાંકરો નત્યં છે' અથવા 'આ તોરો આકાશના ફૂલનો છે' આ રીતે વાક્યો બોલી તો શકાય, પણુ

ગણાય ગપાટાં. કેમકે પુત્ર હોય તો વાંઝણી શેની ? વાંઝણી
 કહી ત્યારથી પુત્ર ક્યાંથી ? આકાશને કુલ કેવાં ? તેજ રીતે
 'આ હવ દુર્ગતિમાં પડેલો છે એમ માનવું શાથી ?' એમ
 પ્રશ્ન થઈ શકે છે. ગતિ જે પ્રકારની છે. સફળગતિ અને દુર્ગતિ
 હવ દુર્ગતિમાં પડી રહ્યો છે તે શાથી માનવું ? હવ કર્મોના
 બંધનોથી બંધાયેલો છે. જે હવ મિથ્યાત્વમાંજ માચેલો
 હોય, અવિરતિને વચેલો હોય, કપાયોથી મૂંઝવાતો હોય, તે
 દુર્ગતિ વિના બીજે ક્યાં જવાનો ? જો તેવાઓ સફળગતિમાં
 જશે તો દુર્ગતિ કોના માટે ? જેણે ધર્મ પ્રાપ્ત ન કર્યો
 તેનામાટે દુર્ગતિ નિશ્ચિતજ છે. ભારે વસ્તુ પડવા માંડી
 તેને અટકાવનાર ન મળે તો તે ઠેઠ જમીન ઉપર પડવા-
 નીજઃ અદ્વિગાત્રાનીજઃ દીવ્યવાનીજઃ ! જમીન ઉપર આવવું.
 ગળડવું એ તો સ્વાભાવિક છે. વાતાવરણજ એને નીચે લાવે
 છેઃ એકવામાંજ મહેનત છે. આ હવ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ,
 અને કપાયના વાતાવરણથી દળાયો છેઃ ભારે થયો છે. એને
 ધારણ કરનાર ન મળે તો દુર્ગતિમાં પડવાનોજ ! ભારે
 વસ્તુને નીચે ઉતરવામાં અને પડવામાં મહેનત નથી, વિશેષ
 સમય લાગતો નથી. ઉપરથી પડે કે ધણ નીચે ! કર્મોથી
 ભારે બનેલા આ હવને દુર્ગતિમાં જવું એ તો સ્પષ્ટ છેઃ
 તેમાં ઉપદેશ કે પ્રેરણાની કાંઈ જરૂરી નથીઃ સુત્રોને એને
 માટે ઉપદેશ કે પ્રેરણા હોય પણ નહિં. ઉપદેશની કે પ્રેર-
 ણાની જરૂર હોય તો તે માત્ર ધર્મ કરવા માટેજ છે.
 હવને ધર્મ કરાવવો હોય ત્યારે મુંઝવણ થાય છેઃ શરીરને,
 વચનને, મનને, બધાને જોર પડે છે. અધર્મ કરવા તો

નાસ્તિક પણ મોતને માનવામાં આસ્તિક છે.

દુનિયામાં સદ્ગતિ અને દુર્ગતિ માટે, પરલોક હોવા માટે, મોક્ષના અસ્તિત્વ માટે, સ્વર્ગ નરકાદિ ગતિ માટે, જો કે જે મત છે, પણ જગતભરમાં મોતને માટે તો ઢાલ વગાડીને એકજ મત છે એમ કહેવાય. જો કે નાસ્તિક ધીબું બધું નથી માનતો, પણ મોતને માન્યા વિના તેનો પણ છૂટકો નથી. આખી જિંદગી ધમપછાડા કરીને મેળવેલાં ધન ધાન્યાદિ પણ અહિં મેલીનેજ મરવું પડે છે, એમ તો નાસ્તિક પણ નજરે નજર નિહાળતો હોય છે અને તે સ્વીકારે છે બ્યારે બધું મેલીનેજ જવું છે તો આ આરંભ, સમારંભ, પરિચય, કૂડકપટ, પ્રપંચ, લોભ વગેરે શા માટે? જીવનની જરૂરિયાત કેટલી? જોરાક પોષાક પૂરતું ન મળે એમ નથી, તો વધારા માટેજ ધમાલ છે ને? તે વધારો કોના માટે? પુત્રાદિ માટેને! છોકરા માટે છોલાવાનું પણ કબુલ છે ને! સંસારની માયામાં જેમ વધારે લપટાશે તેમ વધારે નીચે ઉતરવાનું છે. ગળડવાનું છે. સ્ત્રી, પુત્ર, માળાપ કે કેઈપણ હોય, ગમે તેની પ્રત્યે માયાથી લેવાણુ, તો એ દુર્ગતિમાં પડવાનું તો નક્કીજ છે, દુર્ગતિમાં પડતાં બચાવી રાખે, સ્વર્ગ કે મોક્ષમાં ધારણુ કરી રાખે તે ધર્મ. ધર્મ સદ્ગતિને આપનારો એમ ન કહ્યું, પણ દુર્ગતિથી બચાવનારો કહ્યો. કારણકે દુર્ગતિમાં પડતો રોકાયો એટલે સદ્ગતિ સ્પષ્ટજ છે. ધર્મ સ્વર્ગ (દેવલોક) તથા અપવર્ગ (મોક્ષ) બન્નેને આપનાર છે. સમ્યક્દષ્ટિ આત્મા વૈમાનિક દેવલોક સિવાયનું આયુષ્ય બાંધે નહિ. જે દેવલોકના રસ્તા તેજ

મોક્ષના રસ્તા છે અને જે મોક્ષના રસ્તા તેજ દેવલોકના રસ્તા છે!

જ્ઞાનદાનની વિશિષ્ટતા !

જ્ઞાનદાનેન જાનાતિ જંતુઃ સ્વસ્ય હિતાહિતમ્ ।

વેત્તિ જીવાદિ તત્ત્વાનિ, વિરત્તિ ચ સમશ્નુતે ॥

ધર્મના આર ભેદ કહ્યા છે. ૧ દાન. ૨ શીલ. ૩ તપ. ૪ ભાવ. દેવું તે દાન એમ જગત્માં પ્રસિદ્ધ છે, પણ શાસ્ત્રકાર ત્યાંના કહે છે. કોઈને જે દેવાય તે તે ધર્મ નથી. ગાય પાટુ (લાલ) દે (મારું) ત્યાં ધર્મ ? જ્ઞાન દાન, અભયદાન તથા ધર્મોપદ્રવદાન એ ત્રણેનું દાન તેજ દાનધર્મ તેમાં અભયદાન તે માત્ર સુદત અપાયે છે. પણ માફી નથી અપાવતું. જેને અભયદાન અપાયું તેને અમરપટ્ટો નથી મળતો. મોત જલદી થતું હતું તે વળતે તેને ણચાળ્યો, પણ સર્વથા ણચાવ અભયદાનથી થતો નથી. જ્ઞાનદાન સર્વથા માફી કરાયે છે. અભયદાન કર્મ તોડાવતું નથી, જ્ઞાન તેનાં કર્મ તોડાયે છે. યાવતૂ મોક્ષ મેળવાવી અમરપટ્ટો જ્ઞાનજ અપાયે છે. પચેંદ્રિયમાં દેવતા ચ્ચવી (મરી) દેવતા થતા નથી. નારકી આપણા મારવાના વિષયમાં નથી. એટલે મનુષ્ય અને તિર્યંચ માટે મુખ્ય પ્રવૃત્તિએ અભયદાન છે. અભયદાન છે. મારું. શાતાવેદનીયનું કારણ છે, છતાં જેને અભય આપવામાં આવે છે તેને અમરપટ્ટો મળતો નથી. જ્ઞાનદાનમાં અમરપટ્ટો અપાવવાનું સામર્થ્ય છે. પરંતુ જ્ઞાન એ નાગી શમ જેર છે. વાપરનાર વિવેકી હોય, જાહોશ હોય તે કશુંને

સંહારે પણુ જે તે દારૂડીઓ હોય અગર બેહોશ હોય તો ગિ
શત્રુને અને પોતાને પણુ કાપે ? સોનેરી ટોળીવાળા બુઝ
ડીઓ મૂર્ખા હોતા નથી. માલ્ટ્રેટનાં મગજ ખામ્ નવ્ય દં
તેનામાં તેણું અનર્થકારક પણુ જ્ઞાન છે તથા બંઓ ધર્મના
સ્તે નેરાય છે તે પણુ જ્ઞાનથીજ નેડી શકાય છે.

કયા જ્ઞાનદાનને ધર્મ રૂપ કહેવાય ? કુતરી પણ બચો-
રીયાને તેના ખપનું જ્ઞાન આપે છે. વાધરી, કેળી, બુગારી
અને ચોર પણુ પોતાની કલા પોતાના વારસોને શીખવે છે,
તોશું તેમને આપણે જ્ઞાનદાન આપનારા કહેવા ? દુનિયાદારીના
તોશું તેમને આપણે જ્ઞાનદાન આપનારા કહેવા ? ઉપદેશની કાંઈ
નિર્વાહ માટે, અને વિષય-કપાયની પુષ્ટિ માટે અપાતા જ્ઞાનના
દાતા જે જ્ઞાનદાતા છે. તો તો પછી ધર્મના ઉપદેશની કાંઈ
જરૂર નથી. જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, બંધ,
નિર્જરા, મોક્ષ, આત્મા, અને કર્મ વગેરેનું સ્વરૂપ જે જણા-
વાય તેનું જ નામ જ્ઞાનદાન છે. આત્માના ઉદયને માટે, તેના
કલ્યાણને માટે, અપાતું જ્ઞાન તેજ જ્ઞાનદાન છે. મિથ્યાત્વને
હઠાવનારું, સમ્યક્ત્વ તરફ દોરનારું, કપાયોનો ધર્મ સમજવાય
જે જ્ઞાન અપાય, તેમજ ધર્મના અન્નણને ધર્મ જ્ઞાનદાન કહેવાય
તેજ જ્ઞાનદાન છે. તેથી વ્યાવહારિક જ્ઞાનને જ્ઞાનદાન કહેવાય
નહિં. દેશનાથી કે પુસ્તકોથી ધર્મનું જ્ઞાન દેવાય તે પણુ
જ્ઞાનદાન! ધાર્મિક જ્ઞાનનાં સાધનો અપાય તેનો પણુ જ્ઞાન-
દાનમાજ સમાવેશ થાય છે.

તમામ સગવડવાળું છતાંયે ધર છે ભાધનું !

શાસ્ત્રકાર મહારાજ કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવાન મહારાજ
શ્રીમદ્ ઉમચંદ્રસૂરીજી, ભવ્ય જીવોને ધર્મોપદેશ કરતા થકાં

પ્રથમ સૂચવી ગયા કે દુર્ગતિથી આત્માને જે બચાવે તેને ધર્મ કહેવામાં આવે છે; આ લક્ષણથી ધર્મનું અદ્વિતીયપણું જણાવ્યું. આ દુન્યવી પદાર્થો, ભોગો અને તેનાં સાધનો, પૈસા ટકો, સ્ત્રી પુત્ર પરિવાર, વાડી વહુકા, બાગ બગીચા, માળાં મહેલાત, વગેરે જેની જેની ઇચ્છા કરીએ છીએ. તેને મેળવવા તનતોડ પ્રયત્ન કરીએ છીએ, અને ! તે પદાર્થો મળ્યા પછી તેના રક્ષણાર્થે ચોક્કી પહેરા ગોઠવીએ છીએ. મળેલાનો નાશ ન થાય બદકે વૃદ્ધિ થાય તે માટેના પણ સતત પ્રયત્નો કરીએ છીએ પણ, તે તમામ પદાર્થો ભાડાના ઘર જેવા છે. ભાડાનું મકાન ખુબ સુંદર હોય, છેલ્લામાં છેલ્લા જમાનાની તમામ સગવડવાળું હોય, અનુકૂલતા માત્ર તેમાં હોય, પણ ભાડું ભરીએ ત્યાંસુધી તેમાં રહી શકાય. ભાડું ભરવાનું બંધ થાય એટલે ત્યાંથી નીકળવુંજ પડે છે. ભાડાના ઘરની મોજ ભાડું ભરીએ ત્યાંસુધી ખરી, પણ પછી પળવાર ટપી શકતું નથી. તેમ આ શરીરરૂપી મકાનમાં કે પેઢીમાં આપણે ભાડુત તરીકે પ્રવેશેલા છીએ. ગમે તેટલા દ્રવ્યાદિ પદાર્થોને ઇચ્છીએ, મેળવીએ, ભોગવીએ, સાગ્રવીએ, વધારીએ, તેનો નાશ ન થાય માટે કટિણરૂ રહીએ, પણ તે બધાનો સંબંધ કયાં સુધીનો ? પેઢી ઉપર હોય ત્યાંસુધી મુનીમ તમામ કામ કરે, પણ રૂત દો પછી કેટલો સંબંધ ? કોટીધ્વજનો મુનીમ હોય, અરે ! સૂએ હોય, વાઇચરોય હોય, પણ અધિકારથી ખસી જાય પછી સત્તા કેટલી ? અધિકારપદે સ્થિત હોય ત્યાં સુધી ચોર્ડીનન્સો પણ ચલાવે, ધાર્યું કરે, પણ ખર્યા બાદ તેનું કોઈ સાંબળે

કરવી પડે છે. આહાર, શરીર, ઈંદ્રિયો, વિષયો અને તેના સાધનો માટે જે પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે તેનો જોખમદાર કોણ? કર્મરાજ પાસેથી આહારાદિ માટે લેવાની પાપરૂપ લોનની જવાબદારી કોની? આત્માની! કારણ કે કર્મને જોખવનારો આત્મા છે. કૃદ્ધ શરીરને ધાય અને જવાબદારી હવની છે. જે શરીરને અંગે લોન કહાડીએ છીએ તે કેવલ આમડીયાતું ઘર છે તેમાં આમડાં, હાડકાં, માંસ, ચરણી, અને લોહીજ ભર્યું છે. લોન કેવા પ્રદેશ માટે લેવી? ખ્રીસ્તી સરકાર યાજુ સહરામા રણુ માટે લોન કહાડતી નથી, નીપજ વિનાના પ્રદેશ માટે લોન કહાડવામાં ચોકખું દેવાજુંજ છે, આત્મા રૂપી સરકારની આ કયા એ ચોકખી મ્યુનીસિપાલિટીની મેલાની ગાડીજ છે. તેનું ઢાંકણું ખોલે ત્યારે શું ધાય? ઓપરેશન વખતે જે દેખીને સગાવડાલાંને પણ ચીતરી ચઢે છે, અને ઉભાં નથી રહી શકાતું તે શાથી? અત્યારે તો એ લોહી વગેરે ચીજો ઢાંકણાથી ઢાંકાયેલી છે તેથી માલુમ પડતી નથી, પણ શરીરની અંદર શી ચીજ છે તે તો ખ્યાલમાં લેવું જોઈએને!

ગંદકીના ગાડવારૂપ કાયાની ડિંમત કહ્યાણુ માર્ગે
વાળવામાંજ છે!

જે શરીર એ ગંદકીનો ગાડવોજ છે તો પછી તેની ઉત્તમતા કેમ કહેવામાં આવે છે? શહેરનાં રક્ષણુ માટે કરતી ખાખ્ખો ખોદાય છે. તે ઉંડી હોય છે, પણ તે છે તો જરૂરી ખાખ્ખો કાંઈ ઉંડા ખાડા માટે જરૂરી નથી, પણ શહેરના રક્ષણુ માટે જરૂરી છે. ખાખ્ખો ખોદવાથી જગ્યા રોકાય છે.

કરવી પડે છે. આહાર, શરીર, ઈંદ્રિયો, વિષયો અને તેના સાધનો માટે જે પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે તેનો જોખમદાર કોણ? કર્મરાજત પામેથી આહારાદિ માટે લેવાની પાપરૂપ લોનની જવાબદારી કોની? આત્માની! કાણુ કે કર્મને જોગવનારો આત્મા છે. કુલ શરીરને ધાય અને જવાબદારી હવની છે. જે શરીરને અંગે લોન કહાડીએ છીએ તે કેવલ આમડીયાતું ઘર છે તેમાં ચામડાં, હાડકાં, માંસ, ચરખી, અને લોહીજ ભર્યું છે. લોન કેવા પ્રદેશ માટે લેવી? ખ્રીટીશ સરકાર પણ સફરાના રણુ માટે લોન કહાડતી નથી, નીપજ વિનાના પ્રદેશ માટે લોન કહાડવામાં ચોકણું દેવાજુજ છે, આત્મા રૂપી સરકારની આ કાયા એ ચોકણી મ્યુનીસિપાલિટીની મેલાની ગાડીજ છે. તેણું ઢાંકણું ખોલે ત્યારે શું ધાય? જોખરંશન વખતે જે દેખીને સગાવહાલાંને પણ ચીતરી અડે છે, અને ઉલાં નથી રહી શકાતું તે શાથી? અત્યારે તો એ લોહી વગેરે ચીજો ઢાંકણુથી ઢાંકાયેલી છે તેથી માલુમ પડતી નથી, પણ શરીરની અંદર શી ચીજ છે તે તો ખ્યાલમાં લેવું જોઈએને!

ગંદકીના ગાડવારૂપ કાયાની કિંમત કહ્યાણુ માર્ગે વાળવામાંજ છે!

જે શરીર એ ગંદકીનો ગાડવોજ છે તો પછી તેની ઉત્તમતા કેમ કહેવામાં આવે છે? શહેરનાં રક્ષણુ માટે ફરતી ખાઈઓ ખોદાય છે. તે ઉંડી હોય છે, પણ તે છે તો જરૂરી ખાઈઓ કાંઈ ઉંડા ખાડ માટે જરૂરી નથી, પણ શહેરના રક્ષણુ માટે જરૂરી છે. ખાઈ ખોદવાથી જગ્યા શુકાય છે.

બચાવ છે, પણ ભૂલને ભૂલ જ ન માને તો ? કર્મરાજની આવી વિષમતા છતાં આ આમડીયાના ઘર ઉપર તાગડધીન્ના કરવા માટે આપણે પરભવમાં ફોલો ભોગવવાની જવાબદારી વહોરવી તે સકરાના રણ ઉપર લોન લેવા જેવું છે દુનિયાના બાહ્ય પદાર્થો માટે આત્મા જવાબદારીઓ તો ઉદાવેજ જાય છે, પણ સરવાળે તો શૂન્ય ! શરીરમાંથી નીકળતી વખતે બધું ચાલિજને ! પરભવ જતાં એક પાણુ ચીજની માલીકી છે ?

આ છવને સાચું જ્ઞાન થયું નથી માટે તેની આ સ્થિતિ છે, અને એટલા માટે શાસ્ત્રકાર મહારાજ દાનધર્મમાં જ્ઞાનદાનને પ્રથમ સ્થાન આપે છે. ધર્મને ન જ્ઞાનુનારને દેશના આર્ષીને કે પુસ્તકથી શુદ્ધ સમજણ રૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનનું દાન દેવું તે જ્ઞાનદાન અને ઉત્કૃષ્ટ દાન છે. જગતની આકાંક્ષા (દુનિયાદારીનાં જ્ઞાનથી કે વિજ્ઞાનથી) જગતના પદાર્થો જણાવાના થાય છે પણ આ જ્ઞાનદાન તો આત્માને અર્ચનાના પદાર્થો બનાવે છે. પરોક્ષ છતાં પ્રત્યક્ષની જેમ જ જ્ઞાનકાર કાર્ય છે. જગત તરફ ઝુકાવવાઈ જ્ઞાન જગત માટે જરૂરી હોય તો પણ આત્મા તરફનું જ્ઞાન ન મળે તો સુધી આત્માને કલ્પાય થાય નહિ. આત્માનું વિનાશિત, અવિદિત અનેકની આજ્ઞાજ્ઞ, ચિરનિત્તા હાવ, અવિચિનું નુકસાન તે બધું જ્ઞાનદાનથી જણાય છે, માટે જ્ઞાનદાન પ્રથમ જ્ઞાન તરફે મારું જ્ઞાનદાન દેનારે પોતે કેવળ જ્ઞાન મેલવી કે જે જગત છે, અને તે સાર્વજનિકુમને અધિકારી બને છે. જ્ઞાનને જગત ઉપર દાનને છે અને તેમાં પણ જ્ઞાનદાન મુખ્ય છે. જ્ઞાનદાનને કલ્પાય આત્મા આ બધા પરભવમાં મળે તે જ્ઞાનદાનને દાનને અર્થનું મારા મુખમાં વિજ્ઞાનદાન થયે.

ધર્મના પાયો

યાને

ચાર ભાવના

[અનાજ વિના બૂખે મરાય; પાણી વિના તરસ ન હીએ ? પણ ધર્મ વિના કશું અટકતું નથી. આંખાની કેરી પાદડાં બધાં બસે કામમાં આવતાં હોય; મૂળીયાં કામમાં ન આવતાં હોય છતાં મૂળીયાં વિના કેરી પાંદડાં ટકવાના નથી તેમ ધર્મ વિના ધન વિગેરે કાંઈ ટકવાનું નથી.

તિર્થંધો કરતાં પણ માનવજીવનમાં વિપ્લોની મોંઘવારી છે. માનવજીવની ઉત્તમતા કાર્યાકાર્યની વિવેકતાને લક્ષને છે.

સૌને ધર્મ યતું ગમે છે પણ ધર્મ કરવો નથી આથી શબ્દપ્રીતિ છે પણ પદાર્થપ્રીતિ નથી.

મૈત્રીભાવનાના ત્રણ પગથાર છે. ૧ કોઈપણ માણસને ૨ કોઈ પણ દુઃખી ન થાઓ. ૩ દરેક ગિલા સરખવાળા માઓ. ખીજના દુઃખનો નાશ કરવાની છૂતે કરો. ખીજના દુઃખમાં આનંદ ને સહિતા છે. મૈત્રી ભાવના ગામરથરતિ રાખવી તે છે.]

પરહિતચિંતા મૈત્રી પરદુઃખવિનાશિની તથા કરુણ પશુસુખતુષ્ટિમુદિતા પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા ॥ ૧ ॥

ધર્મ એ હવન-ધન-શરીર અને દુઃખ્યાદિ પણ આદરણીય અને સરૂરી ચીજ છે.

આરું ગણવું કે ત્યાં ઈદ્રિયના વિષયો વગર મહેનતે પ્રાપ્ત થાય છે. વળી મનુષ્યપણામાં તો માથું ફેાડી શીંચા ખાવાનો છે. જુઓ મનુષ્યપણામાં એક ખાયડી માટે ફેટલા બંધનમાં બંધાવું પડે છે ? રાતનું લેણું હોયતો અમુક મુદતની ફેટ, પરંતુ ખાયડીના લેણાની મુદત નહિ; તેમાં તો છંદગી સુધી ફેટખાતું ભોગવવાનું. ખાયડી ભરણુ પોપણની ફરીયાદ માટે તો પહેલી એક મહીનાની ફેટ, ફેર ખીજ મહીને ભરણુ પોપણ ભરપાઈ ન કરે તો ખીજ મહીને ફેટ, તેમ ત્યાં સુધી ભરણુ-પોપણનું લેણું ન ભરે ત્યાં સુધી ફેટખાનામાં રહેવું જ પડે. એટલુંજ નહિ, પરંતુ સ્ત્રી હવેર રૂપીયા કમાતી પણ હોય છતાં પણ આદમીએ ભરણુપોપણ આપવુંજ નેમ્મી. ઈદ્રિયોના વિષયો મનુષ્યપણામાં એટલા બધા મોંઘા છે. ત્યારે તિર્યંચપણામાં ખાયડીનું બંધન નથી. કશી વ્યા-ગદારી નથી. માટે વિષયની અપેક્ષાએ મનુષ્યપણું ને ઉત્તમ માનતા હો તો વિધાતાને શ્રાપ આપજો કે ક્યાં મને મનુષ્ય બનાવ્યો ? આ કરતાં તિર્યંચ કે રાતના ઘેર ફુતરો બળાવ્યો હોત તો રાણીના જોગામાં ખેત્રી બધા વિષયો મફત ભોગવત. તત્ત્વજ્ઞોએ વિષયો માટે મનુષ્ય છંદગી ઉત્તમ માની નથી પરંતુ ધર્મ અને વિવેક માટે મનુષ્યમાંજ સ્થાન છે, અને વિવેકદશા કે ધર્મને તે તિર્યંચ કે અન્યગતિમાં સ્થાન નથી. ધર્મ કરવાનું સ્થાન ને હોયતો માત્ર મનુષ્યપણા-માંજ છે કારણકે વિવેક અથવા ધર્મ તે મનુષ્ય છંદગીમાંજ છે.

વળી ઈદ્રિયોના વિષયોના વિવેક વ્દનવરો પણ સારી રીતે કરે છે, કીટી મીઠા સ્વાદ હોય ત્યાં વ્તય છે, ફરીયા-તાના પાણી ઉપર કીટી ચરતી નથી. ગધેડું પણ પેસાળ

ક્યા વિગેરે થયેલાં છે તેમ અહીં પણ ધર્મના પ્રભાવેજ બધું મળેલું છે. અહીં જો ધર્મની જરૂરીઆતજ ઉત્તરમાં જવાળ દેનાર છે તો હવે ધર્મ કહેવો કોને? ધર્મ શબ્દ જગતમાં દરેકને વડાલો છે. કેટલીક વખત કેટલાકોને શબ્દ પ્રીતિ થાય છે, પણ પદાર્થ પ્રીતિ થતી નથી. લાખ માણુ સોમાં કુચું વડાલો છે એમ કોઈ નહિ કહે. સંપ શબ્દ અધાને વડાલો છે પણ સંપનાં કારણો ક્યાં તથા તે કારણોને અમલ તું કેટલો કરે છે? તે કોણુ વિચારે છે? સંપના કારણો ત્રણ છે. જીવને શુન્દાની મારી આપ, તું જીવના શુન્દામાં ન આવ એટલે જીવની મારી મારવાનો વખત ન લાવ, જીવને ઉપકાર કરવાનો વખત આવે તો પરોપકાર કરતાં ન ચુકીશ. કારણકે શુન્દાની ગાંઠ વાળે. જીવના શુન્દામાં આવે, પરોપકાર ન કરે અર્થાત્ જીવનાં કાર્યો ન કરે, તે સંપ ન રાખી શકે. તેને સંપ શબ્દ વડાલો છે, પણ સંપ-પદાર્થ વડાલો નથી, મારી આપવી, નુકસાન કર્યું હોય તે જતું કરવું, ગમ જાવી, તે કેટલી સુરકેલ છે ! માટે સંપ શબ્દની પ્રીતિ આખા જગતમાં છે, પણ સંપપદાર્થ પર પ્રીતિ જોઈએ તો તે સુરકેલ છે. તેમ ધર્મશબ્દ પણ આખી દુનીયાને વડાલો છે. ખોવાને કોઈ ધર્મી કહે તો સહ ચચાય છે. પોને અધર્મી હોય છતાં કોઈ અધર્મી કહે તો તે જીવકુલ ખોવાને પસંદ પડતું નથી, અર્થાત્ સહુ કોઈ ખોવાને ધર્મીમાં ખાલવાની જ કંમલ રાખે છે.

કોઈક વખત ક્રિષ્ણકમહારાજની રાજસભામાં અધિકારિઓની રચ્ચે વારાવારમાં ચાલવાથી રહી કે-આજ કાલ

અધર્મીઓ ખહુ બધી ગયા છે. અભયકુમાર પણ સલામાં બેઠેલા હતા. પણ તે વિચાર કરવા લાગ્યા કે—આ પોતે પાપીઓ છતાં ધર્મીઓમાં ખપવા માંગે છે. આનો અર્થ એક જ છે કે એક બાઈએ આલાકીથી પોતાના ધણીને મધુરવાણીથી ગાળ દીધી હતી. તેના જેવું છે. એક વખત કોઈક બાઈના ધણીને ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યું. બાગ્યો, સવારે એ સ્વપ્ન વારં-વાર યાદ આવવાથી તેના ચહેરા પર ઉદાસીનતા જણાઈ. ધણુ આગ્રહથી સ્વપ્નની વાત સ્ત્રીને જણાવી કે હું સ્વપ્નમાં રંડાયો. સ્ત્રી કહે—ખમા તમને, તમે શું કરવા રંડાવ, હું ન રંડાઉં. અર્થાત્ ધણીને મરવાતું જણાવ્યું. તેમ આ જગતમાં—અધર્મ તથા પ.પ ખહુ વધી ગયું છે એમ કહે છે. પણ પોતાના આત્મામાં પાપ અધર્મ ખહુ વધી ગયા છે તેમ ગણવા કે માનવા કોઈ તૈયાર નથી. આ લોકો પોતે ધર્મીમાં ધુસી જવા માંગે છે, અને દુનીયાને પાપી ઠરાવા માંગે છે. સત્ય માટે ઉપાય ચોલ્યો. અભયકુમારે નગર બહાર બે મહોટા મહેલ કરાવ્યા. એક ઘોળો મહેલ અને બીજો કાળો મહેલ. પછી ગામમાં બહાર કરાવ્યું કે અમુક દિવસે આખા નગરના તમામ લોકોએ નગર બહાર ઉત્તણી જવું. અને ધર્મીઓએ સફેદ મહેલમાં અને પાપીઓએ કાળા મહેલમાં દાખલ થવું. ત્યાં નગરને મોટો ભાગ સફેદમહેલમાં ધુસી ગયો. કાળામહેલમાં માત્ર કોઈકજ ગયું. કેમકે ધર્મશબ્દ બધાને વડાલો છે પરંતુ ધર્મપદાર્થ કોઈને વડાલો નથી. અર્થાત્ શબ્દપ્રીતિ છે, પદાર્થ પ્રીતિ નથી.

પદાર્થપ્રીતિના ત્રણ પાયા.

શુન્દાની માફી આપે, શુન્દાને રસ્તે ન ચાલે અને

પરોપકાર કરતાં ન ચૂકે. ધર્મશબ્દના પ્રેમવવાળી આખી દુનીયા છે, પણ ધર્મ પદાર્થ જેના હૃદયમાં રમી રહ્યો છે તેના અંતઃકરણમાં તો ચાર વસ્તુ રમેલી હોય. એ ચાર વસ્તુ કઈ? સવારના પહોરથી રાત સુધીમાં એકજ રટવું લેઈએ કે મેં બીજાને કાયદો ક્યો કર્યો! પોતાનો કાયદો તો બનવર પણ કરે છે, પોતાનું કરવ.માં ધર્મની ઠાયા નથી, શત્રુ હો કે મિત્ર હો, સ્વજન હો કે પરજન હો, એકજ ધારણા રહે કે બીજાનું હિત કેમ થાય! ત્યારે આવું અંતઃકરણ યાય ત્યારે સમજવું કે ધર્મનો પ્રથમ પાયો થયો. મહારે મહારું હવન બીજાનું હિત કરવાદ્રારાએ હવવું, બીજા દ્વારા પણ જગતના હવેલું હિત થાયો, તેવા એકલા શબ્દો નહિં પણ સાથે સાથે ત્રણ વાત બેઠે સમજવાની છે. તે આ મા કાર્પીત્ કોઽપિ પાપાનિ મા ભૂયાત્ કોઽપિ દુઃખિતઃ મુન્યતામ્ જગદપ્યેવા મતિઃ મૈત્રી નિગદ્યતે ॥ ૧ ॥

આ મૈત્રીભાવના છે. ખુબ કરનાર પોતે પોતાનો શુન્દા હવટ સુધી કળુસતો નથી, પોતાના કરેલા દોષો ગણેઈથી બોલવા તૈયાર નથી, હરેક મનુષ્ય વચનથી શાહુકાર થવા માગે છે, હરેક હવ પાપ અને પાપકામથી દૂર રહેવા તેમ કહે છે. જો કે ધર્મનીતિ અને રાજનીતિ આ બેમાં ફરક છે. શુન્દા ન થવા માટે રાજનીતિ છે. તે શુન્દા રોકવા પ્રયત્ન કરે છે અને શુન્દા કરનારને શિક્ષા કરે છે. ધર્મનીતિ મહોર નજર રાખવા કહે છે. વર્તમાનકાળના શુન્દા રોકવા બંધો છો. પહેલા ભવના પાપચણા રાગી અથે દરિદ્ર હોય છે તેવાએ શુના પાપી છે. જેને કિયા કરીએ છીએ તે વર્તમાનના પાપી પેલા

જુનાપાપી, ધર્મ તે માટે કહે છે. કે પાપ થઈ ગયું હોય તો પણ શુભપરિણામ તપસ્વ્યાથી તે પાપ તોડનાર તમો થાઓ, પણ દુઃખ ભોગવી તોડવાવાળા ન થાઓ, આ બીજી મૈત્રીલાવનાની શ્રેણી, પાપ કર્યું હોય તે પાપ બીજી રીતે દૂર કરનાર થાવ દુઃખ ભોગવનાર ન થાઓ. આ પછી આખું જગત પાપ મુક્ત થઈ ચિદાનંદસ્વરૂપી થાવ. એમ ધારવું. આ મૈત્રી લાવનાના ત્રણ પગથીયાં છે. કોઈ પણ પાપ ન કરે? કોઈ પણ દુઃખી ન થાઓ ૨ અને દરેક ચિદાનંદ સ્વરૂપવાળા થાઓ ૩ આવો જે વિચાર હોય તે ધર્મના પ્રથમ પગથિયામાં ગણાય. બીજાનું હિત કરવું તેજ પોતાનું હિત ગણાય. જે નાતમાં સમજી શેઠીયો હોય તે સમજે કે નાતની શેઠાઈ એ મહારી શેઠાઈ છે. પારકી બેટી ઘેર લાવી ઘર સોંપવું છે, ઘરની બેટીને પારકે ઘેર સોંપવી છે. જે આખી નાત સારી કરી હશે તો ઘેર સારી વધુ આવવાની છે. આખી નાત સારી કરી હશે તો પોતાની છોકરી મુખી થવાની છે. એમ અહીં આખા જગતનું હિત વિચાર્યું એટલે પોતાનું હિત તેમાં સમાએલું જ છે,

બીજી લાવાનમાં પરદુઃખવિનાશિની તથા કલ્યાણ બીજાઓ દુઃખી ન થાવ. પણ દુઃખી તથા એનું શું? આ જગતના તમામ જીવો જન્મ, જરા, મરણ, આધિવ્યાધિ, અનિષ્ટ સંયોગ ઇષ્ટવિયોગ વગેરેથી હેરાન થઈ રહેલા છે. આ જીવોના તમામ દુઃખો નાશ કેમ થાય? બીજાના દુઃખોનો નાશ કરવાનો વિચાર તે કરૂણા, બીજાના દુઃખને નાશ કરવાની બુદ્ધિરૂપ કરૂણા જેના હૃદયમાં વસી હોય તે ધર્મના બીજા પગથિયામાં આવ્યો ગણાય.

જગત પાણુ શત્રુને દુઃખી દેખી કંપી જાય છે, પરંતુ એક મોટી ચીજ હજી ખસતી નથી. વરસાદને અંગે કહીએ છીએ કેએ કાળો ત્યારે જગત ઉજાળું. અને એ ઉજાળો ત્યારે જગત કાળું. સામાન્યથી દુઃખને અંગે દયાની લાગણી થાય છે પણ ઇર્ષ્યા એવી ચીજ છે કે બીજાના દુઃખે પોતે સુખી થયો માને છે ઇર્ષ્યામાં અવળો ફોટો આવે છે. બીજા સુખમાં ત્યારે અહીં ખલતરા થાય છે. અને બીજા ઉરાન થાય ત્યાં પોતાને આનંદ થાય છે. માટે ત્રીજી ભાવના જણાવે છે. ત્રીજું પગથીયું ચરો બીજા ને કોઈ પ્રકારે સુખ પામે છે તે સુખને અંગે પોતાને સતોષ થયો જોઈએ. દુઃખનો નાશ કરવાનું નેટલું જરૂરી નેટલું જ બીજાના સુખમાં સતોષી થાવ એ જરૂરી છે ઇર્ષ્યાને દેશવટો દઈ દો. કથંચિત્ આ પગથીયું ચરવું સહેવું પણ છે, ચોથું પગથીયું ચરવું તે બહુ મુશ્કેલ જ છે. ચોથી વસ્તુ ઘણી મુશ્કેલ છે. જગતમાં પ્રયત્ન કરવામાં આવે પણ પ્રયત્નની પ્રતિકૂલતામાં મધ્યસ્થ રહેવું તે બહુ મુશ્કેલ છે મહેનત કર્યા છતાં મહેનતનું ફળ ન થાય તે વખતે મગજને કંકાવું રાખવું મુશ્કેલ છે. કાર્યની સફળતાનિષ્ફળતામાં સુખ. પણ દેખાય ત્યારે સમજવું કે આ પરિપક્વ માટે છે. ત્યાં મહેનત કરી છતાં સફળ ન થયો ત્યારે ખેદ પામે, મહેનત કર્યાથી ફળ્યા તો જાંઠા ફળ્યા જો ન ફળ્યા તો પેલો પધરો છે એમ કહેવું. આટ આટલી મહેનત કરી સમજત-ચો છતાં પધરો ન સમજ્યો. આમાં પરિપક્વ ન ગણાય. હજી ધર્મ સત્ત ગાર્ગ ન દે એમ ધારણા કરે તો લાલ. આપણે પણ અનાદિથી ઇપટીએ જ છીએ, અગાઉ આપણે પણ તેના

તમેને તેનો અંત લાવવો ગમતો હોય તો તે માર્ગ માત્ર ધર્માચરણ છે.

લાગ્યવાનો! ગાડીં તમે કદાચ એવી શંકા કરશો કે આ છવ આ જન્મ-ગાલુ લવની વાતોને પાંચ પોતાના સ્મૃતિ-પટ ઉપર તાજી રાખી શકતો નથી! અરે, ગયા જન્મમાં તેના શરીરે શું શું દુઃખો ભોગવ્યાં હતાં, શું શું કાર્યો આદર્યાં હતાં અને સંસારપ્રપંચમાં તેણે કેવો ભાગ ભજવ્યો હતો, તે પણ આત્મા જાણતો નથી! તેને ગયા લવનો પણ ખ્યાલ નથી, તો પછી તેની આગળ-તેવા આત્મા આગળ અનાદિ કાળની વાતો કરવી એ ઢોંગ ધરાગર છે અર્થાત્ ભેંસ આગળ ભાગવત્ વાંચવા ધરાગર છે માટે ધર્મોપદેશકે અનાદિકાળની વાતો ન ઉચ્ચારતાં અને અનાદિકાળની રખડપટ્ટીનો અમારી આગળ ઉદ્ભેષ ના કરતાં અમેને સીધો જ ધર્મોપદેશ જ દેવો ઇષ્ટ છે! જન્મ, જરા, મરણના ભય વિષે તમારી આગળ જ્યારે વિવેચન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તમે એમ દલીલ કરી શકશો કે ગર્ભમાં, આત્માની સ્થિતિ કેવી હતી તેનો આત્માને કશો ખ્યાલ રહેવા પામતો નથી. સમજાણવાળી દશામાં માણસોની ધુદ્ધિ જાગૃત હોય છે, અને તેથી તે વીંછી વગેરે વસ્તુઓને દરેક વખતે પ્રત્યક્ષ ન જોવા છતાં તેનો ખ્યાલ કરી શકે છે અને તેનાથી ગચવાના ચત્નો આદરે છે. જંગલમાં સાપ હશે જ, એવો કાંઈ નિશ્ચય હોતો નથી; છતાં સાપ આવો હોય છે અને તેના પરિણામો આપા ભયંકર છે એમ વિચારી માણસ માંત્ર એ સાપના ભયમાંથી નિવૃત્ત થવાના પ્રયત્નો સેવે છે! જ્યારે સાપ જેવી સાધારણ

વસ્તુઓના ભયને માણસ વાણે છે અને પછી તેને ઠોડવાના યત્નો આદરે છે ! તો ગર્ભવાસ જેવી કઠણ દશાનો માણસને તેની સમજણી અવસ્થામાં ખ્યાલ આવતો હોય-ખરેખરે ખ્યાલ આવતો હોય-તો મનુષ્ય શું એ ગર્ભવાસથી બચવાના યત્નો ન કરે ? જરૂર કરે ! માણસને જો ગર્ભવાસની કારખી સ્થિતિનો ખ્યાલ હોય, તો એ ભયંકરદશાની લગત અવસ્થા માં જો સાચી કલ્પના પણ કરી શકતો હોય તો અવશ્ય તે જો દશાનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્નશીલ થાય અને તેને કંઈવું પણ ન પડે કે ભાર્ષ ! જન્મજરામરણના આવાં આવાં વિકરાળ સંક્રો તારે માથે યત્નું કાઢીને ઉભાં છે ! મનુષ્યને જો ગર્ભવાસની ભયંકર દશાનું બાન હોત તો તે એક પળને માટે પણ ધર્મનો માર્ગ ન હોત, પાપની પ્રવૃત્તિ ન આદરત અને અધર્મને પંથે ન જત ! પણ આ ઉપરથી એમ માની લેવાનું નથી કે ગર્ભની સ્થિતિ વિષે જ મતભેદ છે !

ગર્ભવાસની સ્થિતિ વિષે મતભેદ નથી.

ગર્ભવાસની સ્થિતિ દરેક ધર્મ, દરેક સંપ્રદાય સ્વીકારે છે. ગર્ભવાસના દુઃખો પણ એ જાણે કબુલ છે. હિંદુઓ શ્રીકૃષ્ણને બાગવાન માને છે તેમને પણ દુઃખી ગર્ભવાસ બોગવયો પડ્યો હતો એમ તેમનું બાગવતજ કહે છે. ખ્રીસ્તિઓ પિતાને કરતાં માતાના ગેમને વધારે કિંમતી લેખતા, તેમના પેરંબર હસર કાર્કસ્ટનો પિતા ન હતો એમ માને છે; પરંતુ તેઓ કહે છે કે કાર્કસ્ટને પણ ગરિયમતા ઉદરમાં નવમાસ ગર્ભ પાવણ કર્યો પડ્યો હતો. ઈસ્લામના સ્થાપક મહમદનો સિદ્દાંબ એવો છે કે કૃષિર કેડને આપ પણ

ઈષ્ટ નથી. ઘણી વાતો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ કે અનુભવી શકતા
 નથી છતાં સામાન્ય જ્ઞાનથી તે તે વાતોનું સત્ય આપણે
 ક્યુલ રાખીએ છીએ. ગાંડપણાને તમોને પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ નથી
 જ! તમે કોઈપણ વખતે ગાંડા થએલા નથીજ! છતાં ગાંડપણની
 સ્થિતિ કેવી હોય તે તમે ખદા સારી રીતે કદખી શકો છો.
 એજ રીતે ધૂમાડા ઉપરથી અગ્નિની શક્યતાનો પણ તમે
 ખ્યાલ ખાંધી શકો છો! તમે અગ્નિને પ્રત્યક્ષપણે જોતા
 નથી તમારી આંખો અગ્નિના લડકાને જોઈ શકતી નથી.
 અગ્નિની ગરમી તમારી ત્વચાને ઉજાણતા આપતી નથી.
 અગ્નિ તમારી સાથે કોઈ પણ પ્રકારે પોતાના અસ્તિત્વની
 વાતો કરતો નથી, પણ છતાં જો તમે ધૂમાડાના ગોટ્ટેગોટ્ટા
 નીકળતા જોશો, તો તમારે તરતજ ક્યુલ રાખવું પડશે કે
 “જ્યાં ધુમાડો છે ત્યાં અગ્નિ છે!” તમે અગ્નિને જોયો
 નથી છતાં તમો અગ્નિના અસ્તિત્વને ક્યુલ રાખો છો એ
 શાથી? પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે: એક માત્ર અનુભવને આધારે!
 અનુભવ ઉપરથી તમે જાણી શકો છો કે “જ્યાં ધુમાડો
 છે ત્યાં અગ્નિ પણ અસ્તિ ધરાવે છે!” તમે જેમ અનુભવ
 વડે, ધુમાડો છે એટલે અગ્નિનું અસ્તિત્વ સ્વીકારો છો, તેજ
 પ્રમાણે અનુભવ વડે તથા યુદ્ધિવડે તમારે અનાદિની વાત પણ
 સ્વીકાર્યેજ છટકો છે! અહીં એક સર્વ સાધારણ ઉદાહરણ ધ્યાનમાં
 લો! એક ઘડનો દાણો છે. એ ઘડનો દાણો કોણે વાગ્યો તે તમે
 જાણતા નથી! એ કયા ખેતરમાં ઉગ્યો તેની તમોને માહિતી નથી!
 એને કયા ખેતરે વાગ્યો, તેને કોણે પાણી પાચું, તેની આગળ
 શી વિધિ થઈ, તે કાંઈ પણ તમે જાણતા નથી? પણ તે છતાં

જન્મમરણની ભયંકરતા

તમારે એ ઘઉંનું ભટકવાનું પણ અનાદિકાગનું છે એ ઘટના સ્વીકારવી જ પડશે. હવે જો એ દાહો છે તો એટલી પણ શોકસ વાત છે કે તેનો અંકુર હતો ! અને જો અંકુર હતો તો એ વાત પણ તેટલી જ સ્પષ્ટ છે કે એ અંકુરને જન્મ-વનારું. બીજ પણ હતું જ ! આમ અંકુરમાંથી બીજ અને બીજમાંથી અંકુર એ ઘટમાળને આગળ લંબાવતાં તમારે એક અનાદિકાગ સુધી ચાલ્યા જવું જ પડશે. અંકુર અને બીજ તથા બીજ અને અંકુર પરસ્પર એકબીજાને જન્મ આપે છે એવું જ નામ પરસ્પર કાર્યકારણભાવ છે ! બીજ વગર અંકુર નથી અને અંકુર વગર બીજ નથી એટલે આવીં એવો પ્રશ્ન કેમ ઉપસ્થિત કરે કે બાક ! અંકુર પહેલું કે બીજ પહેલું ? તો એ પ્રશ્ન કેવળ હાસ્યાસ્પદ કરે છે ! બીજ હતું તો અંકુર થયો ! પણ બીજ તરફ એ પણ યાદ રાખો કે અંકુર હતો તો જ બીજ થકી થકયું સ્થિતિ તમારી સામે એ આવીને ઉભી રહે છે કે તમારે અંકુર અને બીજની પારસ્પરિક પરંપરા અનાદિકાગની છે એવું જ માનવું પડે છે. તમે ઘઉં છુલ્લો છો. તે પ્રત્યક્ષ તો ધાન્યનો એક દાહો જ સુલો છો. પણ તે છતાં તમે છુલ્લિ અને અનુભવથી એની પરંપરાને અનાદિ માનો છો એજ પ્રમાણે કર્મ અને આત્માની પરંપરા પણ તમારે અનાદિકાગથી માનવી જ પડે છે.

કર્મ અને જન્મ અનાદિતા છે.

જગતમાં તમે નિર્ધારો છો કે એક જન્મથી મુખી છે, બીજો જન્મથી મુખી છે, એક જન્મથી નીચલી છે,

બીજા જન્મથી રોગી છે, એક જન્મથી રોગી છે, બીજા
 જન્મથી ગાંઠ છે. હવે તિગાર કરો કે નો કર્મ નેવી
 ચીજ ન હોય તો આ જગતમાં આવા ફેરફારો શા કારણથી
 દષ્ટિમાં આવે છે? માધુભાઈ જન્મે છે લાખોપતિને ઘેર; અને
 ત્યારથી જ લાખોના માલિક ગણાય છે અને કાકુભાઈ જન્મે
 લિખારીને પેટે; અને ત્યારથી જ લિખારી મનાય છે! મધુ
 ભાઈ લાખો રૂપીયા ક્યાં કમાવા ગયા હતા? તેમણે આ
 સઘળી સંપત્તિ ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી? રોગીણીને પેટે જન્મ
 નારો રોગી હોય છે અને નીરોગીને પેટે જન્મનારો નીરોગી
 હોય છે. આ બેમાંથી એકને રોગી અને બીજાને નીરોગી
 કોણે બનાવ્યા? આથી માનવું જ પડશે કે જેમ ઘઉંના
 દાણાના મૂળરૂપે કાંઈક છે જ! તેજ પ્રમાણે મનુષ્ય જન્મતા
 મૂળરૂપે પણ કાંઈક છે અને આ “કાંઈક” તેવું જ નામ
 “કર્મ” હવે આગળ ચાલો! કર્મ અને જન્મ આ બે વસ્તુઓ
 છે એ આપણે નક્કી કર્યું. આપણે એ વાત પણ કહી
 રાખી લીધી છે કે જન્મ અને કર્મ પરસ્પરાવલંબી છે
 અને તેમની વચ્ચે કાર્યકારણભાવ રહેલો છે. એનો અર્થ
 એટલો જ ઘટાવી શકાય છે કર્મના મૂળમાં જન્મ છે અને
 વળી જન્મના મૂળમાં કર્મ છે! અર્થાત્ જેમ ઘઉંનો દાણો
 અને અંકુરની પરંપરા આપણે અનાદિકાળની માની છે તે જ
 પ્રમાણે આ જન્મ અને કર્મની પરંપરા પણ અનાદિની જ છે
 એમ પોતાની મેળે જ સાબિત થાય છે!

ભાગ્યવાનો! તમને ભલે અનાદિનો ખ્યાલ ના આવી શકે.
 તમે ભલે ગતજન્મના સંસ્મરણો પણ તમારા સ્મૃતિપટલ

ઉપર તાબત ન કરી શકે; પણ “ત્યાં ધુમાડો છે ત્યાં અગ્નિ છે.” એ લેખ તમે ખુદિધી માન્ય રાખો છો, તેજ પ્રમાણે “જન્મ અને કર્મ પરસ્પરાવલંબી છે માટે તે બંને અનાદિ છે. એમ પણ તમારે ખુદિધી માન્ય રાખે જ છૂટકો છે ! અન્તુ !

કાયા વિનાનો પ્રાણ નથી ?

જન્મના મૂળનાં કર્મ છે, ત્યારે કયે વિચાર કરા કે એ કર્મ ક્યારે બંધાયું કયે ? માનસિક; વાચિક કે કાયિક, સુંદર કે અસુંદર પ્રવૃત્તિ હોય છે, ત્યારેજ તે દ્વારા કર્મ બંધાય છે. કર્મ ક્યારે બંધાય છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ એટલો જ હેઇ શકે કે ત્યારે માનસિક, વાચિક કે કાયિક પ્રવૃત્તિઓ હોય ત્યારે જ કર્મબંધ થાય છે. આ નવજ્ઞાનનો વિષય છે. તે સમજવો તમારે જરૂરી છે અને તે બે કે ત્રિન વિષય છે તો પણ એ તમો શરૂ જ લક્ષ પહોંચાડ્યો, તો આ સિદ્ધાંત સમજતાં તમોને ક્ષિતિવાનો અનુભવ નહિ થાય ! મન નહિ હોય એવા કાયાવાળા છયો હોય છે મન અને વચન નહિ હોય એવા પણ કાયાવાળા છયો હોય છે; પણ કાયા વગરના કોઈ પણ છયો હોતા નથી. આથી એમ માનવું પડે છે કે મન અને વચન એ એ વસ્તુઓ કાયાને આધારે જ રહેલી છે, અને મન અને વચનનો પાયો તો કાયા જ છે. મન અને વચનનો યોગ સ્વાય ને પહેલાં કાયાયોગ આ રીતે માનવો જ પડે છે ! કાયાના યોગે કર્મને વચન અને કાયાના પ્રાણો (વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાનમાં પ્રાણોને માટે લગભગ સ્વલુ શબ્દ વાપરેલો છે, પરિચયના સાયન્સવાદીઓ વસ્તુઓના નાનામાં નાના અણુને

ઇંધર જેવા શબ્દથી કેટલેક પ્રસંગે સંજોધે છે; ક્ષાલમાં ઇંધરથી પણ નાના આણુની શોધ થઈ છે. આ સર્વ શબ્દો કરતાં પુદ્ગલ એ વધારે ભાવવાહી શબ્દ હોઈ તે પદાર્થની છેવટની અવિભાજ્ય સ્થિતિનો કણ દર્શાવે છે) ગ્રહણ થાય છે. ભાષા અને વચનને ગ્રહણ કરવામાં કારણભૂત કાયા છે અને તેથીજ મન અને વચનના યોગ પહેલાં જૈનતત્ત્વદર્શીઓએ કાયાનો યોગ પહેલો માન્યો છે. શાસ્ત્રકારોએ પર્યાપ્ત દર્શાવતી વખતે પણ પહેલાં શરીર પર્યાપ્ત જ માની છે. અર્થાત્ પર્યાપ્તના હિસાબે, જૈનદર્શનકારોને હિસાબે અથવા કેન્ટ ઇત્યાદિ પશ્ચિમના તત્ત્વદર્શીઓને હિસાબે પણ પ્રાણોમાત્રને-પછી તે ગમે તે પ્રકારનો જીવ હોય પણ તેને-કાયા છે એમ તો માનવું જ પડે છે.

હવે આ કાયા શાથી થઈ તેનો વિચાર કરો. ઉત્તર એજ કે જન્મથી. ત્યારે કર્મથી જન્મ સાળીત થાય છે ? કર્મ વગર જન્મ અને જન્મ વગર કર્મ માનીએ, તો પહેલોજ તમોને એ સવાલ સુંઝવશે કે જો કર્મરૂપી વૃક્ષ જન્મરૂપ ણીજ વગર કેમ થઈ શકે અને જન્મરૂપ ણીજ કર્મરૂપ વૃક્ષ વિના કેમ થઈ શકે ?

આખરે તમારે ઘેર પાછાજ આવવું પડશે અને જેમ ણીજ અંકુરની પરંપરા અનાદિ ગાની છે, તેજ પ્રમાણે તમારે જન્મકર્મની પરંપરા અનાદિની ગાનવીજ પડશે ! જન્મ પહેલાં કર્મ માની શકાતું નથી, તેજ રીતે કર્મ પહેલાં જન્મ પણ માની શકાતો નથી અર્થાત્ ઘડોનો દાણો અને અંકુરની માફક આ પણ જન્મ અને કર્મની પરસ્પર સહાયતા આપનારી

પરંપરાજી બની ! હવે : પરંપરામાંના ઠોઠ પણ એક પક્ષને તમે પહેલો માની શકતા નથી, ત્યાં એક બીજા પર અવલંબેલી પરંપરા થઈ કે એ પરંપરા તમારે અનાદિની માનવીજ પંટ છે. આથી આપણે કબુલ રાખીએ છીએ કે જન્મ અને દર્મ એ પણ પરંપરા હોઈ એ અનાદિનીજ છે ! !

મહાતુભાવો ! તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય ગહન છે અને તેમાં જેમ જેમ ઉંચા ઉતરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ શંકાની પણ પરંપરા વધીને તે સામાન્ય માણસને ગુંચવાડામાં નાખે છે ! આવી પણ તમે એવોજ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકો છો કે ભલે દર્મ અને જન્મની પરંપરા હોય પણ તેથી તે અનાદિ છે કે આદિની છે, તેની સાથે ઘોતાએને શું સંબંધ છે ! અમોને તો માત્ર આ બંધ તોડવાનોજ માર્ગ દર્શાવવો હિતકર છે, તમે એમ પણ પ્રશ્ન કરી શકો છો કે બે નિત્રો છે, તેઓ જંગલમાં વચ છે; એક કુવામાં એ સમયે એક છોકરા પરલો છે. તો આ સુવાદ્દેએ તે છોકરાને પહેલાં કાઢી લેવો જોઈએ કે એ છોકરા કોનો છે ? કયા ગામનો છે ? કયા કુળનો છે ? ક્રિયાદિ તે બાળકનો ઇતિહાસ શાધવા એસવું પરિત છે ? જેમ બાળક કુવામાં પરલોઃ માટે બીજી ગરબટ સરબટ મૂકીદર્મને તેને બ્યાર કાઢવો એ કર્તવ્ય છે ? તેમ જન્મદર્મ પરંપરા વિત છે, તો હવે તેને આદિ-અનાદિ દર્શાવવાની ગરબટ સરબટ મૂકી દર્મને એ પરંપરાને બેઠવાના ઉપાયો દર્શાવવા અને તેજ ચોળવા એ કર્તવ્ય છે ! ફક્ત અનાદિ છે અને ફક્ત પરંપરાવર્તી છે એવો દરદરવો ખાલી ઢોંગ છે ! એમ પણ તમારા જીવનમાં કદાચ શંકા થાય એ સંભવિત છે !

મરણના આ ભયંકર રોગનો તમોને ખ્યાલ હોવોજ નેહ્યો. રોગથી મૂર્છામાં પડેલા માણસનું શિર કૂટી જાય, તો પણ તેની ભયંકરતાનો તેને ખ્યાલ હોતો નથી ! પણ તેને ખ્યાલ નથી, માટે માથું ફૂટીને લોહી વહી જવાનું પરિણામ તેને છોડી દેવાનું નથી ! અર્થાત્ વસ્તુની મહત્તા ન સમજીએ, તો પણ તેમાં રહેલો સ્વભાવ તો તેનું કૃપા ક્ષણના વિલંબ વિના આપ્યેજ જાય છે ! વિજ્ઞાનીના ગળની ભયાનકતા ન સમજી ! એ પ્રવાહ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે એ ભલે ન સમજી ! પણ જ્યાં વિજ્ઞાનીનો તાર તમે પકડ્યો કે ખલાસ ! એજ એકંડમાં તેનો આંગકો તમોને પુરા કરી નાખે છે ! એજ પ્રમાણે જીવ, કર્મ અને જન્મની ભયંકરતાને ન સમજી શકતો હોય, તેથી કાંઈ કર્મની ભયંકરતા તેને છોડી દેવાની નથી ! ભયંકરતા ન સમજવાથી લાભ છેજ નહિ અને જે એ ભયંકરતાને સમજી લઈએ તો તેવોજ જલદત્ત ઉપાય યોગવાનું પણ બની શકે એમ છે, આવા સંયોગોમાં કોઈ પણ ડાહ્યો માણસ ભયંકરતાને સમજી લેવામાંજ હતાપણ માનશે ! એજ પ્રમાણે કર્મ અને જન્મ અનાદિના છે એવી પણ તેની ભયંકરતાનો ખ્યાલ તમારે કરી લેવામાંજ લાભ છે ! !

ભયંકરતા જાણવામાં લાભ છે; નહિ જાણવામાં નહિ.

જોડે: એક કર્મ વિનાનો જન્મ કહીએ: એ જન્મમાં જન્મકર્મનો અર્થજી ખ્યાલ કહીએ: તે આ કલ્પના ખ્યાલમાં આવ્યા વગર તે આત્મા જોડેજ જન્મે જન્મ ઉપર ચિદાને જન્મવત ! તેનું સમજી સારણું પણ નહિજ કરત ! આજવાત જે ભયંકરતા છે ! તેને અર્થજાણના દુર્ગનિયુક્ત દુઃખોમાંજ

મજા આવે છે, તેવાની વાતો દૂર રાખો: પણ જે એવો બેશરમી નથી, નફરત નથી, તેને તો જરૂર પહેલેજ જન્મે જન્મ ઉપર શરમ અને તિરસ્કાર આવત ! યાદ રાખો કે આ સમગ્રું ક્રમ કશવે છે ! તમે કદાચ આ ક્રમને ન માનો, તેની હસ્તિ સ્વીકારવાની ના પારી 'ક્રમ' જેવી કોઈ ચીજ નથીજ એવો કાવો કરો; તો તમારા આવા વિતંડાવાદથી ક્રમ કાંઈ તેની ભયંકરતાને ત્યાગ કરી દેવાતું નથી ! સસલાની આગળ દુતરાં દોરતો આવી રહ્યો છે. સસલોં આંખ મીંચી લે છે તેથી એમ નથી થતું કે સસલો જાચી જાય છે ! આંધળો સાપને નથી દેખી શકતો માટે તેને સાપ નહિ કરતે એવો નિયમ નથીજ ! ત્યારે હવે એવો પ્રશ્ન ઉપજે છે કે વસ્તુ ભે કે તેના સ્વભાવનું પરિણામ તો ઉપવતવવાનીજ છે ત્યારે હવે એ વસ્તુની ભયંકરતા જાણવાથી લાભ છે કે તેની ભયંકરતા ન જાણવાથી લાભ છે: આંધળો ન દેખી શકે તેથી સર્પ તેને છોડતો નથી પણ જો તે દેખતો હોય, સાપનું ચમદૃત્ય જાણતો હોય તો તે સાપને દૂર ફેંકી દઈ શકે છે.

એજ પ્રમાણે ક્રમને ફેંકી દેવાના પ્રયત્નો પણ તે જ કવી શકે કે જે એની ભયંકરતા જાણે છે. અર્થાત્ હવે તમારે કપુલ સમગ્રું જ પરશે કે જન્મ અને ક્રમમાં આત્મા કુસાએલો છે એટલું જ તમારે જાણવાની જરૂર નથી જ પણ એ કુસામણ સ્વનાદિની છે એ ભયંકરતા પણ તમારે જાણવીજ રહી !! અને તે ભયંકરતા પણ અમારે તમોને દર્શાવવીજ રહી !!!

જે સાપ દેખે છે તેજ સાપને દૂર ફેંકી દઈ શકે છે તે જ પ્રમાણે ક્રમ અને તેના કારણો તથા એની ભયંકરતા

પણ જે બાણુતો હોય તેજ એને દૂર ફેંકવાના યત્નો કરી શકે છે. દસ બાર દહાડા લાગલાગટ તાવ આવે છે ત્યાં તો આપણે ગભરાઈ જઈએ છીએ! દસબાર મહિના જે લાગલાગટ તાવ આવે તો ક્ષયની ખીક આપણને ગભરાવે છે! દાકતર કહે છે કે ક્ષય છે: પરેજી કરો, તેલનો સ્પર્શ ન કરો, મીઠામરચાંની ગંધ પણ ન લેશો, તો આપણે તે કબુલ રાખીએ છીએ. હવે જે હાડકાં ચામડાંનો તાવ આટલો બધો ભયંકર છે અને તેને ટાળવાને માટે આપણે આવા આકળા થઈને ઉપાયો કરીએ છીએ, તો પછી તમે જ ખ્યાલ કરો કે આત્માને જે કપાયેડૂપી તાવ લાગેલો છે તેને ટાળવાને માટે આપણે તેટલી જ ઉત્સુકતાથી પ્રયત્નો શામાટે કરતા નથી? આતું કારણ એટલું જ છે કે એ આત્માના તાવની ભયંકરતા અને તેના બુનાપણાથી આપણે અજ્ઞાત છીએ. એ ભયંકરતાનો અને આત્માના તાવની મહત્તાનો જે માણસને ખ્યાલ હોત તો જેમ શરીરના તાવને તે ભયંકર લેખે છે અને તેને ટાળવાના યત્નો કરે છે તેવાજ યત્નો તેણે આત્માનો તાવ ટાળવાને માટે પણ અવશ્ય કર્યા જ હોત! શરીરનો તાવ શરીરનો નાશ કરી આત્માને છૂટો પાડે છે પણ આત્માનો તાવ તો એવો ઝેરી છે કે ત્યાંથી જે નિગોદમાં ગયા તો ખસાસ! એ તાવ આ રીતે નિગોદમાં મોકલે, તો ત્યાં ચાર ઈન્દ્રિયોને લોપ અને માત્ર એક જ ઈન્દ્રિય હોય તેવા ભવમાં જન્મ મળે છે અને ત્યાં ભટકવું પડે છે!

લાલચ આપીને પણ ધર્મ કરાવવો

તાવ ક્ષયનો છે કે ખીજો છે તે તાવની ભયંકરતા

જે માણસ જાણતો નથી તેવો માણસ ચરી પાળવાની જરૂર પણ નહિ સમજી શકે એ વાત તદ્દન વાસ્તવિક છે. જે માણસ કાયની ભયંકરતા જાણતો નથી તેને તમે ચરી પાળવાનું કહેશો તો તમોને એ તમારો શત્રુ જાણશે! તમોને જોશે ત્યાંથી તમારા ઉપર દાંતીઆ કરશે અને છતાંજે જો તમો તેને જાણ- ત્કારે કરી પગાવવા જશો તો છેવટે જન્મદુઃખોટામાં પણ જન્મને તે ચરી ભાંગી આવે છે! આ જાણતું કારણ એટલું જ છે કે રાગની ભયંકરતાનો ખ્યાલ એ માણસના હૃદયમાં સ્થલ વસ્યો નથી. એજ પ્રમાણે શ્રી હનુમેશ્વરેવો એ આપણા આત્મિક ધન-વ-તરીઓનું કામ કરે છે! દાકતર તો એક ભવના આરીરિક રાગનો વિનાશક છે પણ જિનેશ્વર ભગવાનો તો આત્માના ભવોભવના રાગોના વિનાશક છે. જે દરદી રાગનું મહત્ત્વ સમજ્યો છે તે રાગી તો પોતાને માટે દાકતરની આવશ્યકતા અને તેની ઉપકારકતાને સમજી લેવ્ય છે પણ જે રાગી રાગની મહત્તા નથી સમજ્યો, તેને માટે શો ઉપાય કર્યો પડે છે; તેનો જરા ખ્યાલ કરે! મોટે સમજણો દરદી હોય તો તેને સમજાવો, ધમકાવોને તેને દયા પાયામાં આવે છે અને જે દરદી જાગ્રદ હોય તો તેને મિહાઈની કાલજ આપી ને પણ દયા પાયામાં છે. જેમ મિહાઈની કાલજ આપીને અજ્ઞા- નને દયા પાયામાં આવે છે, તેજ રીતે ધર્મ કરવાને પશ્ચિ પશ્ચિ વિવેકપાથેને અધર્મ ખ્યાલ નહિ રાખનારા જ્ઞાનવીરોને પગલું ઊંચા પડે છે! કાલજ દેખાઈને પણ તેમને ધર્મભય જીવત માનવારા અજાણવા પડે છે અને એમ કરવામાં જરૂર કર્યા સમજી છે.

પ્રભાવનામાં પતાસાં, પેંડા, નાજિએર વગેરે વહેંચવામાં આવે છે. આપણે કબુલ કરવું જ પડશે કે એટલી એ લાલચ છે, પણ આ લાલચ શા માટે આપવામાં આવે છે? મનુષ્યોને ધર્મને પંથે પ્રેરવા માટે; નહિ કે કોઈ બીજા કારણને માટે! તે છતાં એટલું તો કહેવું જ પડશે કે જેમ પતાસાંની લાલચે દવા પીનારા દવાની મહત્તાને કે રોગની ભયંકરતાને સમજી શકેલા નથી, તે જ પ્રમાણે પ્રભાવનાની લાલચે વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવનારાઓ અથવા લાડવા માટે પૌષ્ઠ કરનારાઓ એ પ્રતોને અને આત્માને લાગુ પડેલા તાવની ભયંકરતાને સમજી શક્યા નથી! આજે ભલે તેઓ લાલચથી ધર્મનું વર્તન કરે છે, આજે ભલે લાડવાની લાલચે પૌષ્ઠ કરે છે પણ નક્કી માનજો કે આજે જેઓ કોઈ જાતની લાલચથી પણ ધર્માચરણ કરે છે તેઓ આવતી કાલથી લાલચ વિના પણ તેમ કરવાને જરૂર પ્રેરાયા વિના નહિ રહે!

તમારા શત્રુને ઓળખો!

બાળક નાનો છે, દવા પીતો નથી, તેથી તેને ગોળનો લાડુ બતાવી દવા પાવી પડે છે. આ ગોળનો લાડુ બાળક ન આપ્યો એ આપણી સૌની ઇચ્છા છે! પણ ગોળના લાડુ વિના તે દવા નહિ જ પીતો હોય તો ગોળનો લાડુએ ન આપો અને દવાએ ન આપો!" એવું પ્રતિપાદન કરીને બાળકની દવા તોડાવી નાખનારને તમે કેવો માનશો! જરૂર એમ કહેવું જ પડશે કે જે બાળકની દવા તોડાવી નાખે છે તે બાળકને મિત્ર નથી પણ શત્રુ છે. એ જ પ્રમાણે ધર્માચરણ માટે પણ સમજી લો! લાડુ, પતાસાં પ્રભાવના વિના અજાજ ધર્મવર્તન

નથી કરી શકતો; તો એવા “અજ્ઞાનીને લાલચ પણ ન આપો અને તેની પાસે ધર્મક્રિયા પણ ન કરાવો” એવું કહેનારો પેલો અજ્ઞાન માણસનો શત્રુ-ભયંકર શત્રુ છે. જેમ યુદ્ધિહીન બાળકની દવા રોકનારો બાળકનો શત્રુ છે તેજ પ્રમાણે ધર્મ-ચરણ રોકનારો તે માણસનો પણ પરમ શત્રુજ છે. અલગત લાલચ રોકવા જેવી છે, એની તો કોઈપણ ના પારી શકતું જ નથી, પણ આજે જે ધર્મની યથાર્થ કિંમત સમજ્યા વિના લાડુ, પતાસાં કે નાગિએરથી ધર્મક્રિયા કરવાને પ્રેરાય છે, તે જલ્દે કાલે ધર્મવર્તનની મહત્તા સમજતાં આપોઆપ પોતે લાલચનો ત્યાગ કરશે જ; તેમજ ખીજતને પણ લાડવા આપી પૌષ્ઠ કરાવવાની પ્રવૃત્તિને આદરશે, એ વસ્તુ નિર્વિવાદ છે. અર્થાત્ દવા રોકનારો બાળકનો શત્રુ છે તેમ “લાડવા આપીને પૌષ્ઠ શા માટે કરાવવો!” એવું કહીને આજે જેઓ ધાર્મિક ક્રિયાઓને અવરોધવાની વાતો કરે છે તેઓ પણ માની લ્યો કે માનવસમાજના મહાભારત શત્રુઓ જ છે !

દ્રવ્યક્રિયા ઉપકારક છે.

આ કથનનો અર્થ પણ એટલોજ છે કે દ્રવ્યક્રિયા પણ રોકવા જેવી તો નથી જ! આજે જે દ્રવ્યક્રિયાથી ધર્મનાં જોડાએલો છે તે જલ્દે હીવસે દ્રવ્યક્રિયા વગર પણ સ્વતંત્ર ધર્મપાલન કરતાં શીખશે! માત્ર એ વાતાવરણને વાર લાગશે. પણ એ ત્યારે સમજાવો ધરો, ધર્મની સાચી મહત્તાને સમજાવો, દ્રવ્યક્રિયા વિનાના ધર્મચરણની ઉત્તમતા દેખાશે કે પછી તરત જ એ લાડવા માટે પૌષ્ઠ કરનારો ક્રિયા પ્રભાવના માટે વ્યાજબી સાંભળનારો નહિ જ રહે! પણ એ સમજાવો મર્યો

નથી કે સ્વયંત્ર ધર્મની મહત્તાને જોઈ શકવો નથી ત્યાં સુધી તે દ્રવ્યક્રિયાને અનુસરીને પણ ધર્માચરણ કરવો હોય, તો એનું તે ધર્માચરણ “લાડુ સાથેની દવા” પ્રમાણે આવવા દેવું જોઈએ અને એવા ધર્માચરણ સાથે જેઓ લાલ આંખો કરે છે તેઓ નિઃસંશય સમાજના શત્રુઓ છે ગિંતા તો નથી જ! એ તમારે સમજી લેવું ઘટે!!

બળાત્કારે કરેલો ધર્મ પણ લાભદાયક છે

બળાત્કારે દવા નથી પીતો, ત્યારે તેના માળાપ તે બળાત્કારે દવા પાય છે. આ દવા પાવામાં માતાપિતાની શું ફૂરતા છે એમ તમો કહી શકશો? કેાઈ પણ સમજણો માણસ એમ કહી ન કહે કે આ રીતે દવા પાનાર માળાપ બળાત્કારે પર અત્યાચાર કરે છે: બળાત્કારે વધારે તોફાની હોય! દવાનું નામ સાંભળીને કંપતો હોય ત્યારે માળાપને બળાત્કારેને પસંદ પકડીને તેના મોઢામાં વેલણુ ઘાલીને તેને દવા પાવી પડે છે! દોઢાહ્યાઓ આ પ્રસંગે માળાપિતાની ફૂરતા જુઓ છે પરંતુ તેઓ દવાને અંગે માતાપિતાની દયાને નથી જોઈ શકતા! એટલું જ નહિ પણ સામા પેલા છોકરાને શિખામણ આપવા તૈયાર થાય છે કે: તારા માળાપ ઘાતકી છે, હવે દવા પાવા આવે તો સત્યા અહ કરજો! દવા ન પી તો! મોઢું ના ઉઘાડતો અને મોઢામાં બળાત્કારે વેલણુ નાખે તો એને પકડી લે જે!

કહો મહાનુભાવો! આવા સલાહકારોને તો બળાત્કારે મિત્રો કહેશો કે બળાત્કારેના ઘેર શત્રુઓ કહેશો? તમારે આવા મૂર્ખા સલાહકારોની ગણના બળાત્કારેના શત્રુઓમાં કરવી પડશે! આવી રીતના મૂર્ખાઓ ધર્મને વિષે પણ નજરે પડે છે; જેમ બળાત્કારે આવા મૂર્ખા સલાહકારોને જ આવલખે

તો રોગથી તે બાળકનો વિનાશ જ થાય છે તેજ પ્રમાણે ધર્મને વિષે પણ આવા જ મૂર્ખાઓ છે તેમને અનુસરનારાઓની જીવી જ દશા થાય છે !

સાધુની પાસે છેકરને જે ક્લાક ભણવા બેસાડ્યો: બાળકે ઉપવાસ કર્યો, પીપધ કર્યો કે આવા નકલી પૂતારાઓ તરત બૂમ મારી ઉઠે છે કે: “અરે જિવ્યારને ગોંધી મૂક્યો, બીચારને ભૂખે માર્યો:” આવા આવા શબ્દો બોલીને આ મૂર્ખાઓ દવા-રૂપી ધર્મક્રિયાથી ખોટી દવા ખાઈ મનુષ્યોને ઉપવાસાદિમાંથી રોકે છે પણ દીલગીરીનો વિષય છે કે તેઓ અધમ આત્માની ભયંકર રખડપટ્ટીનો ખ્યાલ કરી શકતા નથી. આવા સલાહકાર પાતે ડુબે છે અને સાથે સાથે તેઓ બીજાને પણ ડુબાડતા બન્ય છે. વિચારે ન કરનાર કરતાં વિચારે કરનારે સારું છે, જેને જિલકુલ ધર્મ સાથે લેવડેવા જ નથી, તેના વિચાર સરખા પણ જેના મનમાં આવતા નથી, તેના કરતાં જેના અંતરમાં “હું ધર્મ ક્યારે સાધીશ! એવો વિચાર આવે છે તે પણ ઉત્તમ છે. તેજ પ્રમાણે દ્રવ્યથી થયેલી ધર્મ-પ્રવૃત્તિ પણ સારી છે કારણ કે તેથી ધાર્મિક બાવની ઉત્પત્તિ થવા પામે છે. તમે અહીં એવો પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો કે હું ધર્મ જાણનારથી પણ કયું છે ખરું? તમારા પ્રશ્નનો આપણે પીરજાપૂર્વક વિચાર કરીએ. આ પ્રશ્ન સમજવા માટે એક એક ઉદાહરણ દ્યો: એક સીમંત શેઠ છે. શેઠ મળા વિદ્વાન છે. વિદ્વાન છે, તેથી જ તે ધર્મિષ્ઠ પણ છે. તેની ધર્મવલ્લા અત્યંત છે. ધર્મની ખાળ્ય તે સદુ કાંઈ કુમારી કેવાને લેવાર છે! પણ શેઠને એક ડોકરો છે: દેવાને જોડવી નાખીએ

એ વારસો તમે આપો તોજ તમારા ઉપર વિશ્વાસ રાખી તમારું ત્યાં આત્માએ જન્મ લીધેલો પણ પ્રમાણ છે ! આત્માએ રાખેલા વિશ્વાસને તમે વફદાર ન રહો, એ વારસો તમો તેને ન આપો તો અમને કે તમો વિશ્વાસઘાતી છો : તમે ભયંકર વિશ્વાસઘાત કર્યો છે. શેઠે આપ આપા વિચારો પાતાના અંતરમાં વણી લીધા હતા. તેનું હૃદય બંને ધર્મનું ફેરવજ બની ગયું હતું ! હવે જેમ જેમ પેલો છોકરો વધારે અધર્મ આહરતો જાય, તેમ તેમ શેઠને વધારે ગ્લાનિ થાય અને શેઠ અંતાનને સુધારવા માટે વધારે અને વધારે પ્રમાણમાં પરિશ્રમ લેતા જાય ! શેઠે વિચાર કર્યો કે મારો પુત્ર પીળા આંદલાને શરણે આવ્યો છે. આપણા જોઈ નીચે આવ્યો છે. આપણું જોઈ વાંચી તે આપણા ધુળમાં જન્મ્યો છે માટે જે તેને ધર્મ ન આપીએ તો તેણે આપણું વાંચેલું જોઈ નકામુંજ ગયું છે અને આપણે જોઈ જોઈું માર્યું છે એજ તેનો અર્થ થાય છે ! એ જન્મધર્મનું જોઈ કયું ? પીળો આંદલો !

પીળો આંદલો એ જન્મધર્મનું જોઈ છે : હવે તમે વિચાર કરો : દાક્ટરને દવાખાનાનું પાટીનું માર્યું છે ! દવાખાનામાં દાક્ટર આરોગ્ય યત્ન પર જ આધારીને બેસા પણ છે પરંતુ દાક્ટર આરોગ્ય પાસે દવા નથી ! અથવા દવા છે પણ તેનો તે આપતા નથી !! વિચાર કરો, તમે આ દાક્ટરને કેવલ અધરમાણુના પિનાનો કહેવો કે બીજું કંઈ ? તેણે જોઈ મારીને લોકોને કંઈયાં છે એજ તેનો અર્થ થાય કે બીજું કંઈ ? હવે તમારી કિસ્મતનો વિચાર કરો : તમે જન્મધર્મનું

ઝોડ માર્યું છે ! કપાળમાં પીળો ચાંદલો કર્યો છે અને તે
 ઝોડ માર્યા છતાં એ ઝોડ પર વિશ્વાસ રાખી ચક્રવર્તીની
 ઋદ્ધિસિદ્ધિ છોડીને તમારે ત્યાં આવેલાને તમે જૈનત્વ ન
 આપી શકે તો તમે પણ પેલા દાકતરના જેવાજ વિશ્વાસઘાતી
 અને દંભી ગણાઓ કે ખીલું કાંઈ ? પેલો ખિચારો શેઠ
 આવા વિચારમાં ખૂબ મુગ્ધાયો ! છેવટે તેણે તેને રસ્તો શોધી
 કાઢ્યો. ઘરમાં જવા આવવાનું જે ખારણું હતું તે તોડી
 નંખાવ્યું; ખારણું તદ્દન નાનું કરાવી નાખ્યું. હવે ખારણુ-
 માંથી જતાં પેલાં છોકરાને વાંકા વળીને જવું પડે અને ધણી
 ઉંચે જોવું પડે ! આ ખારણુંમાંથી નીકળતાં જે જગાએ
 નજર પડતી હતી, તે જગા ઉપર શેઠ શ્રીજિનેશ્વરદેવની
 પ્રતિમા મૂકાવી દીધી, અને આ રીતે પેલા છોકરાને ખારણુ-
 માંથી નીકળતાં અને પેસતાં હંમેશાં શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં દર્શન
 થવા લાગ્યાં ! આજે કે અરૂચિ પૂર્વકનો બળાત્કાર છે, પેલો છોકરો
 શ્રી જિનેશ્વરને દેવ તરીકે માનતો નથી પણ તે છતાં પિતા
 તેને ધર્મ પમાડવાના પ્રયત્ન કરે છે ! આવા પ્રયત્નો જરૂર
 વંદનીય છે, તેનો વિરોધ જેઓ મગશેળીયા જેવા હોય તેઓ
 જ કરી શકે, બીજા નહિ ! મગશેળીયો કાઠે, ત્યારે તે કોઈનો
 યત્નો નથી. મગશેળીયો બકવા લાગ્યો કે કોની તાકાત છે કે
 મને ઓછા કરે ? તરત પુસ્કરાવર્તની વૃષ્ટિ યઈ ! પણ વૃષ્ટિ
 યતાંજ મગશેળીયો ધૂળમાં દટાઈ ગયો ! વર્ષા બંધ થઈ,
 એટલે પાછા નીકળ્યો ! ન બેઠાયો કે ન ભિંતાયો અને વળી
 ઉપરથી મરકરી કરવા લાગ્યો ! આવા મગશેળીયા આજે પણ
 બહુ છે. પાતાનામાં ધર્મની રૂચિ નથી અને બીજા ધર્મને
 પમાડવાના યત્નો કરે છે તેની હાંસી કરે છે ! આવના મગ-

ગ્રેષીયા માનીનેજ આપણે જતા કરવા જોઈએ ! શેઠે ઘણા ઘણા પરિશ્રમે વેઠ્યા, પુષ્કળ પુષ્કળ ચત્નો કર્યા પણ બંદા પકડેલું પુછડું છોડે તેવા ન હતા ! આવકકૃષ્ણમાં જન્મ; સંસ્કારી અને સુધર્મી પિતા એટલી બધી સંપત્તિ કે પાપ આવચીને પેસા પેદા કરવાની તો વૃત્તિ પણ ન થાય ! વૈમાનિક દેવતાની સ્થિતિ મેળવી શકે તેવો મુંઢરયોગ હોવા છતાં; એ અકર્મીએ તેનો લાભ ન લીધો અને પરિણામ એ આવ્યું કે ગયો માછલામાં ! અસંખ્યાત યોજન જળથી બરેલા સમુદ્ર જળમાં માછલાની સ્થિતિને પામ્યો. હવે તો માછલાની સ્થિતિ મળી છે. બાઈ પાણીમાં ગજા કરે છે નાની નાની માછલીઓ ખાઈ આનંદ ભોજવે છે એટલામાં એક દિવસ જોયિંતી જિનેશ્વરની મૂર્તિના આધારની માછલીતેની નજરે પડી ! આ માછલીને જોતાંજ તેનો જિનપ્રતિમા જેવો આધાર જોઈ તેને વતિહગરણ થયું. પિતાએ પોતાને ધર્મ-પંથે વાળવા કરેલી પ્રવૃત્તિ યાદ આવી. પોતાની કરેલી ભૂલ માટે પસ્તાવો થયો અને જિનમૂર્તિના દર્શનથી સમ્યક્ત્વ પામી તે દેવલોકે ગયો !

બળાતકારે થયેલો ધર્મ પણ તારે છે.

મહાનુભાવો ! હવે તમેજ વિચારો કે બળાતકારે કરાવેલું ધર્માચરણ પણ ક્યા આપે છે કે નહિ ? તમે સાધારણ ઉદાહરણ ધ્યાનમાં લેશો તો પણ આ વિષયની મહત્તા તમારા ખ્યાલમાં આવ્યા પિતા જોવાની નથી ! સોમલ ! સોમલના શુભદોષ તો તમે વતણાજ છોને ! હવે ધારો કે એ સોમલ દેવએ તમેને બળાતકારે ખવડાવી દીધું છે તો તું એ સોમલ લાભ પરિણામ તમારે નહિ વેળવવાં પડે ? બળાતકારે સોમલ

અને સાધુઓએ તો સર્વસાવધનો ત્યાગ કરેલો હોય છે. હવે જ સર્વસાવધનો ત્યાગી સર્વસાવધના રાગીને પોષે, તો સર્વસાવધના ત્યાગીએ પણ પચાચે સર્વસાવધનો રાગ રાખ્યો છે એવુંજ ઠરે છે, આથીજ એ વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે સર્વસાવધના ત્યાગી હોય તેઓ સર્વસાવધના અનુરૂપીઓને પોષણ આપી શકે નહિ. કૌનશાસ્ત્રના પરમપ્રતાપી શાસ્ત્રોનો આ નિર્ણય છે. જેમ માંદા માણસને દવા તેનું દિત કરનારી હોવા છતાં તેને કહી લાગે છે તેજ પ્રમાણે શાસ્ત્રોનો આ સીધો સાદો નિર્ણય પણ તેઓ આટલે સારો જતાજ હોય છે તેને કહવોજ લાગે છે ! સાધુને માટે કાચકાર મદારાગતઓએ વ્યક્ત કરેલો એવો ધર્મ શું છે તે વિચારો. સાધુને માટેએ ધર્મ માનવામાં આવ્યો છે કે અસંયતિને આપવું નહિ, અને સાધુએ અસંયતિનું પોષણ પણ કરવું નહિ. સાધુઓ અસંયતિને આપે છે અથવા તો તે અસંયતિનું પોષણ કરે તો તેને પાપ લાગે છે, પરંતુ કાચકને માટે એ નિયમ દલાવવામાં આવ્યો નથી. કાચક અસંયતિને આપે છે કે અસંયતિને પોષે છે તેથી તે પાપમાં પડતો નથી. ત્યારે હવે કાંઈ એવો સવાલ કરો કે એ સાધુને અસંયતિને પોષવામાં પાપ છે તો પછી કાચકને પણ અસંયતિને પોષવામાં શા માટે પાપ ન રહેતું શકે ? સાધુ અને કાચક બંને જેનું છે. એક જેનું છે અને બીજું અજેનું નથી. એક બગવાનુ સ્ત્રીલીધુંકર દેવાને માને છે અને બીજું તેને નહીં માનતો એવું નથી, તો એકજ શાસ્ત્રમાં રહેલા સાધુ અને કાચક એ જોમાંથી, એકજ ધર્મ કરતું છતાં, એકને પાપ અને બીજાને પુણ્ય કેવી રીતે રહે શકે ?

લઈએ. તમે ગરુડમાં ગુરુકુળવાસ કરો છો. ગરુડમાં રહી ગુરુકુળવાસ કરવો એ વાત શ્રીમાન્ તીર્થંકર દેવોએ કહેલી છે કે નહિ ? અને જો તેમણે ગરુડમાં રહીને ગુરુકુળવાસ કરવાનો કહ્યો હોય તો તેમણે પોતે ક્યાં ગુરુકુળવાસ કર્યો હતો ? “વિનય ધર્મનું મૂળ છે.” આ સત્ય કોણે કહ્યું છે ? જો વિનય ધર્મનું મૂળ છે, એ સત્ય તીર્થંકર દેવોએ કહ્યું છે તો વિચાર કરજો કે તેમણે વિનય કોનો કર્યો હતો ? વૈયાવચ્ચ એ શાસનનું મૂળ છે એ વાત સાચી છે પરંતુ ભગવાન્ શ્રીગિનેશ્વરોનું એ સંબંધમાં કેવું વર્તન હતું ? બીમાર સાધુની માવજત કરવી એને જૈનશાસનને મોટામાં મોટો ગુણ માન્યો છે. બિમાર એટલે જગતના ત્રિવિધ તાપથી પીડાતો હોય તેવો બિમાર અહીં સમજવાનો નથી પરંતુ જે શરીરથી રોગી છે તેને અહીં બીમાર ગણવાનો છે. અહીં બીમાર શબ્દથી જગતના આધિ, ઉપાધિને અંગે બિમાર એવો અર્થ લઈ શકાતો નથી કારણ કે તેવો અર્થ લેવામાં ભારે ગોટાળો ઉભો થાય છે.

બિમાર કોને કહેશે ?

બિમાર શબ્દને અંગે જગતની આધિ ઉપાધિને અંગે બિમાર એવો અર્થ લઈએ તો શી હાની થાય છે તેનો વિચાર કરો. સાધુએ ધર્મલાભને અંગેજ વસ્તુએ પ્રહાર કરે છે હવે આવી રીતે ધર્મલાભને અંગે તેમણે જે ચીજ પ્રહાર કરી છે તે ચીજ તેઓ જે સાધુ અધર્મમાં કે ધર્માધર્મમાં પ્રવર્તી રહ્યા હોય તેને દઈ શકતાજ નથી. જગતમાં જે જીવ જીવે છે તેમણે સર્વસાવચનો ત્યાગ કરેલો હોતોજ નથી

યથાચારી તથાકારી અને તથાકારી યથાવાદી

અને સાધુઓએ તો સર્વસાવધનો ત્યાગ કરેલો હોય છે. હવે જો સર્વસાવધનો ત્યાગી સર્વસાવધના રાગીને પોષે, તો સર્વસાવધના ત્યાગીએ પણ પર્યાયે સર્વસાવધનો રાગ રાખ્યો છે એવુંજ કહે છે, આર્થીજ એ વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે સર્વસાવધના ત્યાગી હોય તેઓ સર્વસાવધના અનુરાગીઓને પોષણ આપી શકે નહિ. જનશાસનના પરમપ્રતાપી શાસ્ત્રોને આ નિર્ણય છે. જેમ માંદા માણસને દવા તેવું ક્ષિત કરનારી હોવા છતાં તેને કડવી લાગે છે તેજ પ્રમાણે શાસ્ત્રોને આ સીધો સાદો નિર્ણય પણ જેઓ આદેશો જનારા હોય છે તેને કડવોજ લાગે છે ! સાધુને માટે શાસ્ત્રશર મદ્યશબ્દોએ વ્યક્ત કરેલો એવો ધર્મ શું છે તે વિચારો. સાધુને માટેએ ધર્મ માનવામાં આવ્યો છે કે અસંયતિને આપવું નહિ, અને સાધુએ અસંયતિનું પોષણ પણ કરવું નહિ. સાધુઓ અસંયતિને આપે છે અથવા તો તે અસંયતિનું પોષણ કરે તો તેને પાપ લાગે છે, પરંતુ શાવકને માટે એ નિયમ દર્શવવામાં આવ્યો નથી. શાવક અસંયતિને આપે છે કે અસંયતિને પોષે છે તેથી તે પાપમાં પડતો નથી. ત્યારે હવે કાઈ એવો સવાલ કરશે કે જો સાધુને અસંયતિને પોષવામાં પાપ છે તો પછી શાવકને પણ અસંયતિને પોષવામાં શા માટે પાપ ન લાગે શકે ? સાધુ અને શાવક બંને જન છે. એક જન છે અને બીજો અર્જુન નથી. એક ભગવાન શ્રીનીયંકર દેવોને પોષે છે અને બીજો તેને નથી પોષતો એવું નથી, તો એકજ શાસનમાં ફરિયા સાધુ અને શાવક એ એમાંથી. એકજ કાય કાય છતાં, એકને પાપ અને બીજાને પુણ્ય કેવી રીતે મેળવે શકે ?

ચોથો ઉપાશ્રયે વ્યાખ્યાન સાંભળવાને માટે નીકળેલો છે. હવે રસ્તામાં એવું બને છે કે અકસ્માત્ થાય છે, આકાશમાંથી વિજળી પડીને આ ચારે ચાર માણસોનો અંત આણે છે. ચારે માણસો એકજ સ્થળેથી નીકળ્યા છે તેઓ એકજ પરિસ્થિતિમાં છે અને તેમને ચાલવાથી એક સરખીજ હિંસા પણ થઇ છે તે છતાં આ ચારે માણસો કાળ કરશે તો શું એકજ ગતિએ જશે ખરા ? નહિ.

(૩)

કેટલાક ઉચ્છૃંખલ માણસો એવો પ્રશ્ન કરતાં પણ અચકાતા નથી કે અમે તો આટલા વરસોના વરસો સુધી પૂજા કર્યાજ કરી છે. પરંતુ અમોને તો પૂજાનું હોઈએ ક્ષણ મળ્યું નથી. તો પછી હવે આ પૂજા કરવાનું શું કામ છે ? અને તેને માટે માથાફેડ કરવાનીએ શી જરૂર છે ? આવા મૂર્તિપૂજા વિરોધી ઉચ્છૃંખલોએ વિચારવાની જરૂર છે કે તેમણે વરસોના વરસો સુધી પૂજા કર્યા વિના માત્ર ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળી સાંભળીને જ્ઞાન ફેડયા છે તેમાં તેમણે શું મેળવ્યું છે ? તેમણે જે કાંઈ મેળવ્યું છે તેમણે જે ધર્મની પ્રાપ્તિ કરી છે તે તેઓ બતાવી શકતા નથી કારણ કે ધર્મ એ કાંઈ બતાવવાની ચીજ નથી તો પછી એની મેળેજ ખુલ્લું થાય છે કે પૂજા કરતાં શું મળ્યું એ એ પણ બતાવવાની વસ્તુ હોઈ શકે નહિ.

માત્ર એકજ હિંસા આણે છે !

ધર્મ એ અવ્યકત ચીજ છે તે કાંઈ હાથ પકડીને બતાવવી શકાય એવી ચીજ નથી પરંતુ તે છતાં પણ કાંઈ પૂજા કરતાં શું મળ્યું એવો પ્રશ્ન કરે તો તેનો પ્રશ્ન નિર્યાજ

યથાવાદી તથાકારી અને તથાકારી યથાવાદી

હોય તેવા કાર્યોમાં ગમે તેટલી હિંસા થાય તેની તેમને પ-
રવા નથી અને ભગવાનથી યથાર્થી પ્રતિમા પૂજવામાં હિંસા
થાય છે એમ કહીને તેઓ હિંસાને વધારે પ્રતિમાની પૂજને
અટકાવવાને માટે તેમણે ધ્યાય છે એ મહાન એટલે જ વિષય
છે. સત્યધર્મને જો તેઓ સમજી શક્યા હોત તો તેમને
પ્રાથે આવી ભૂલ કદાપિ પણ થવા પામત જ નહિ. પોતાની
મહત્તામાં પોતાની વાતમાં લેશમત્ર પણ ખામી ન આવે
તે ધરતું તેઓ અર્ધનિશ્ચય થતા હોય તે યથાવાનો તેમને
થતી હોય કે મહાહિંસા થતી હોય તે યથાવાનો તેમને
જ્યાલ નથી આવતો. પરંતુ બંધન પામેલા છુએને માટેને
માર્ગ લઈ જવામાં કારણભૂત જ નિતિજિંબપૂત તેમાં થતી
હિંસાને તેઓ અજાણ ધરે છે

.. માંડવી "માં દોષ ખરો કે નહિ ?

નિતિજિંબપૂત વિરોધી સાધુઓમાં પણ જ્યારે કે
વરોધી કાર્ય છે. દીક્ષા પસંદ કરે છે. દીક્ષા અંગીકાર કરે છે.
જ્યે કાર્યને વિરોધ કરીને વિરોધ નથી. દીક્ષ
જાળવી જાળવવાને માટે તે જોવાનું જનસાધુઓ ગાયકવાડ-
મતાને પદકાર હોઈ શકે જ નહિ, દીક્ષાની પ-
રંતુ પ્રશ્ન એ છે કે પૂજવિરોધી સાધુઓએ કદી દીક્ષાના પર-
વોધની જાણ આપી છે ખરી કે વાર ? દીક્ષાના વરોધમાં
જે વસ્તે માણસે જેણે ધ્યાય છે તેણે તે દિશાને
છે અને એટલે તેટલી હિંસા થાય છે પરંતુ તે દિશાને
દાખલા માટે મૂર્તિ પૂજવિરોધી સાધુઓએ કદી દીક્ષાના વરોધો

દુસ્ત્રીઓનો અધિકાર શું ?

મુખારકોએ વિચારવાની અને ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે તેઓ દેવદ્રવ્યના માલિક નથી. ભૂતકાળમાં તેમને દેવદ્રવ્યની કોઈએ માલીકી આપી નથી પરંતુ માનમાં તેઓ દેવદ્રવ્યના માલિક નથી અને ભવિષ્યમાં કદી તેઓ દેવદ્રવ્યના માલિક થવાના નથી. તેઓ તે દેવદ્રવ્યના દુષ્ટ છે. જનશાસનના ઓદારતા એ સવળા દુસ્તના ઓદારાઓજ છે. ખાદ્ય વસ્ત્રની યાત્ર આવે તે આ શાસનમાં ચાલે એવી નથી. દુસ્તની દુસ્ત તે એ છે કે દુસ્ત જે સીતલુ હોય તે સીત તેણે વધીવટ જ ચલાવતો હોય છે. એ એ સીતે તે વધીવટ ન ચલાવે અને દુસ્તમાં જોડાતોલ કરવા વ્યય તે સમગ્ર સંખ્યાને કે તે પોતાના દુસ્તને વેવક્ષા નિવંડ છે અને દુસ્તની ગેરવ્યવસ્થા કરે છે.

દુસ્તીના અધિકારો વિચારો. દુસ્તીનો અધિકાર માત્ર દુસ્તને દુસ્તની શસ્ત્ર પ્રમાણે જ સંભાળવાનો છે. અન્ય રીતે નહિ જ! એ તમે દુસ્તની ગેરવ્યવસ્થા કરો તો તમે દુસ્તી ભરીકે અગતને પાત્ર કરો છે એમાં જરા પણ શંકા અસ્થા વાંધા નથી. ત્યાં સુધી દુસ્તીની ઘનત સાદુ હોય છે તેનું હુકમ વાવરીતા તબીયા તેણું હોતું નથી ત્યાં સુધી તે દુસ્તીને આટલું વાંધાજ નથી ત્યાં સુધી તે તે દુસ્ત બંધખંડ સંભાળે છે. પરંતુ ત્યાં તેની ઘનત કાળી યાય છે કે પાટી તેને દુસ્તને કારણે કરવાનો અધિકાર સહેનો નથી. આજનો બમાઈક વાળો છે કે દેવદ્રવ્ય એ એક જોડામાં જોડું દુસ્ત છે અને એ દુસ્તને દુસ્તવિજ તે બંધખંડ સી સિનેવલ મહાસ

નગ્નોએ પ્રરૂપેલા આગમો છે. આ દસ્તાવેજ કાયમ છે. દસ્તાવેજ જીવતો છે દસ્તાવેજને દસ્તાવેજ તરીકે લોકો સ્વીકારે છે ત્યાં સુધી તો તેમનાથી એ દસ્તાવેજની આડે જઈને એક પાઈ પણ ખરચી શકાય એવું જ નથી. બગાડકો પણ આ વાત સારી રીતે બાજુ છે અને તેથી જ તેમણે પણ એ દસ્તાવેજ ઉઠાવી દેવાના કાંઈકાં મારવા માંડ્યાં છે.

દગાખાજ કે દેવાળીયા.

શ્રીમાન્ તીર્થંકર ભગવાનોએ પોતે મેળવેલા મહાન જ્ઞાનવડે પ્રરૂપેલા આગમો તેને આપણા આજકાલના ઠીંગુજી બગાડકો “પોથાં” કહે છે, એ પોથાં તો સમયોચિત હતાં. જે કાળમાં તે રચાયાં હતાં તેજ કાળને માટે તેઓ જરૂરી હતાં અને આજના કાળને માટે તે બીનજરૂરી છે. આગમોમાં ઘણાં જ્ઞાન થઈ ગયો છે. એમાં ઘણી નકામી વાતો પાછળથી ધુસી ગઈ છે એવું એવું કહીને તેઓ થોથાં કહીને ઉઠાવી દેવા માગે છે! એ મહાપ્રતાપી આગમોના અપૂર્વ ભંડારને તેઓ જગતની દૃષ્ટિમાં હલકો પાડવા માગે છે.

આગમોની સામે તેમને આવ્યો. કહ્યો વિરોધ હોવા છતાં નવાઈની વાત એ છે કે એ આગમોને જ આધારે મળતા પૈસા વસુલ કરતાં તેઓ જરાય ડરતા નથીજ! પોથાંને આધારે જે રકમ આવે છે, પોથાંને આધારે જે કાંઈ મળે છે, પોથાંદ્રારા જે દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તે તો લેવીજ છે. તેનો વિરોધ કરવો નથી. એ વસુલાત કરતાં અટકી જવું નથી. પરંતુ એ પૈસા ખરચવા હોય ત્યારે પોથાંને વફાદાર રહેવું નથી. પોથાં જાણવું છે તે પ્રમાણે ખર્ચ કરવો નથી. ખર્ચ તો પોતાની મરજી

પ્રમાણે જ કરવો છે! હવે વિચાર કરો કે આવા “સદ્ગૃહસ્થો” ને તમે કયા પ્રકારમાં મૂકશો? દસ્તાવેજ કરી આપીને પૈસા લે પરંતુ દસ્તાવેજમાં લખ્યા પ્રમાણે વ્યાજમુક્ત ન ભરે, તો કાંતો લેનારો દગાખાજ છે અથવા દેવાળીયા છે! જેઓ પોયાને અનુસરીને પૈસા લે છે. પરંતુ એ પૈસા પોયાને અનુસરીનેજ ખરચતા નથી તેઓ પણ પૈસા જોડો દસ્તાવેજ કરી આપનારની માફક દગાખોર છે અથવા દેવાળીયા છે.

શાસન સાથેની દગાખાજ.

કાંઈ પણ અપવાદ વિના પણ એટલી વાત તો સાધ્મી જ છે કે જો સુમારકોને આગમો માન્ય ન હોય તો તેમણે આગમોને આધારે જ ધજોલા દુસ્તોની વસુલત લેવાજ બંધ રાખવી જરૂર છે. તમે એકી-વખત બંને કાયદોનો લાભ તો નહિ જ લઈ શકો. સાધારણ જુદીથી વિચારતાં પણ ચાલમ પડે છે કે એક માણસ પોતે સિંદુ તરીકે સ્ત્રીને સિંદુ કાયદોનો લાભ લઈ શકે છે અથવા તો તે મુસલમાન બની નઈ ને મુસલમાન કાયદોનો લાભ લઈ શકે છે પરંતુ તે વાસ્તો લેવામાં મુસલમાનકાયદોનો લાભ લે અને પોતાની મિલકતને વારસો આપવામાં સિંદુકાયદોને અનુસરે એ વાત કદાપિ બની શકતી નથી. જેમ આ બંને વાત શક્ય નથી તેજ પ્રમાણે જાણકો માટે પણ એ બંને વાતો અશક્ય જ છે. તેઓ શાસનને માન્ય એવા આગમોને આધારે સરખાવેલા દુસ્તોને માટે પૈસા વસુલ કરે અને તે પોતાની મરજી પ્રમાણે ખરચી શકે. જાણકો શાસનને માન્ય એવા શાસનની કીર્તિકૃપ, આગમોને આધારે પૈસા વસુલ કરે છે તો તેમણે એ

દુરુથ વાદી, કવચાવી, ત્રાણા સાથે છે ત્યાં આસનપ્રેમીઓની કુરુજ છે કે તેમણે એ ગણાડકોનો ગણાદરી પૂર્વક સામનો કરવા જોઈએ. દુરુથનો દુરુપયોગ થતા અટકાવવો જોઈએ. અને પેલા દુરુથની અસ્ત પ્રમાણિત વપરાય એ તેમણે જોવું જોઈએ. તેમ ન કરવા મુધાવાદી સાથે ત્યાં સામનો કરવાનો અમ્ય સાથે છે ત્યાં આસનપ્રેમીઓ પાછા પરી જાય છે તેઓ સામનો કરવાથી કંટાળે છે અને કહે છે કે, "અમે તો કલાણુ દુરુથમાથી સાહનાશુ આપી દેશ માગીએ છીએ. કાન કાન આ માથાકોટ અને કાન કાન આ લગણરી એ ગી પીડા? આ પીડા અમારે જોઈતી નથી!" આવા અગ્રે બોલનારા આસનપ્રેમીઓએ વિચાર કરવાની જરૂર છે કે આ અનેશુનિ-વટે તેઓ પોતા દુરુથની સેવા કરે છે કે તેના કોઈ કરે છે.

દુરુપયોગ થવા દેવો એ પામુ ગુન્દા.

દુરુથી તરીકે તમેને કહ્યું પણ દુરુથમાં નીમવામાં આવ્યા છે તે જોવાનું આશયથી નીમવામાં આવ્યા છે કે તમે આજથી રીતે દુરુથને વફાદાર રહો. દુરુથની નિહાળ સામનો અને તેનો દુરુપયોગ ન થવા દો તમે દુરુથનો દુરુ-પયોગ નથી કરવા એ તમારી કુરુજ છે અને તે તમે બાબતો છે, પરંતુ તમે સાહનાશુ આપી દેશ તેવડ મર્ગે છે તેથી તમે તમારી જો કુરુજ બાબતો કાઢવા નથી કરવું. તમારે દુરુથને દુરુપયોગ થતા અટકાવવો જોઈએ.

શુભરૂકો તો તમારું સાહનાશુ આપે રાંધી જ રમા છે. તમારી અસ્તી તેમને આપે છે. કહ્યું પણ દુરુથમાં જે તેઓ એકલા અબાચક રહેવા તો તો તેમણે અસ્તીને મુખીમાં કંદલાએ

શાસનપ્રેમીઓનો ફરજ છે કે તેમણે દૂરદુરકાંઠામાંથી આવ્યા ન જતાં પોતાના સ્થાન ઉપર દૃઢ રહેવું જોઈએ અને એ દૂરદોનો શાસન વિરોધમાં ઉપયોગ ન થાય તે માટે પુરંપુરી કાળજી રાખવી જોઈએ. શાસનપ્રેમીઓ આવા દૂરદો સાચવતી વખતે કલહ પ્રત્યે જે ઉદાસીનતા બતાવે છે તે તેમની ઉદાસીનતા કેવા પ્રકારની છે તેનો ખુદ તેમણે જ વિચાર કરી લેવાની જરૂર છે.

દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવું એ પ્રત્યેક શાસનપ્રેમીનો પ-લેહી, છેલ્લી અને હરિફ વખતની મોટામાં મોટી ફરજ છે. એ ફરજ તરફ તેઓ કંટાળો દર્શાવે છે પરંતુ ખીંછ તરફ ખરેખરા કલોહા ધાય છે ત્યાં તેઓ શા માટે કંટાળો દર્શાવતા નથી વાટ ? ખાલસીની સાથે એક વેંત જમીનનો તકરાર થતી હોય તો એ વેંતનો દુકાં પણ છોડવાની તેમની તૈયારી નથી. એ વેંતના દુકાં માટે તેઓ આકાશપાતાળ એક કરી નાંખે છે, મારામારી થાય તો તેમાંજે કદાચ પાછા નહિ જ પડે! અને કોર્ટમાં કેસ તો જરૂર માંડેજ માંડે ! અને વિચાર કરો કે મરજીસાદી બાબતોની વાટાપાટ તે તેમને કહીયાણુપ શા માટે નથી લાગતી ? આ વાવાટુની તેમને કહીયાણુપ નથી લાગતા અને દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવાનું તેજ વાત તેમને શા માટે કહીયાણુપ લાગે છે વાટ ? આ ઉપરથી શાસનપ્રેમીઓના માનસની શું પરીણા જ નથી મયા પામતી ?

વાદવિવાદ એ કલહ નથી

વાટાપાટથી, વાદવિવાદથી. ટંકા બળેલા ધાય તેથી તમે રહે છે તેનો આદ એવો મજા શકે કે કે તમે એ સારનો

સ્તે થઈ કાન્સમાં લઈ જવાનો કાવ ગોઠવ્યો હતો. બેઠ્ઠયમને
સ્તે જર્મનીનું કાન્ય વે વઈ શક્યું હોત તો કદાચ સંભવ
છે કે તેણે કાન્સને તોડી નાંખ્યું હોત અને ખિરન ઉપર પણ
કદાચિત તેની નહિ ધારેલી એવી જ અસર થાત ! જર્મની
ને સમયે લરકર લઈને આવ્યું તે સમયે બેઠ્ઠયમને તેને
એમ કહ્યું હોત કે ભલે તારે માત્ર માતૃભાંડી જવું હોય
તો જા, હું વચ્ચે આવું ન આવું ! તો બેઠ્ઠયમની આ રીત-
બાળથી તેણે જર્મનીને મદદ કરી હતી એમજ લેખવા પામતા,
અને લગઈ જે આટલા બધા વર્ષો લંબાઈ હતી તે ન લં-
બાતાં તેનો પાંડલેજ વધે નિરાકર આવી જતા !

પૂજાની જ વિદ્યાનો વિરોધ કેમ ?

બેઠ્ઠયમને જર્મનીને આરકાન્યું ન હોત તો તેણે જર્મ-
નીને મદદ કરેલી જ લેખાત. એજ પ્રમાણે સાક્ષતપ્રેમીઓ
પણ જો સુધારકોને તેમના અધર્મી માર્ગમાં આગળ વધવા
ન આટકાયે, તેમના માર્ગમાં આરવળો ન હોવી કરે અને
દેવદગ્ધને દુરુપયોગ કરવાતું જે કાર્ય તેઓ લઈ ગયા છે તેને
તોડી પાડવાનો પુરુપુરો પ્રયત્ન ન કરે અને દુસ્તરકામાંથી
સાક્ષતમાં આપી દે આવવા તો તરતજ મોકે તો તેને કાર્ય
એજ છે કે તેઓ પણ દેવદગ્ધના પિનાશતું કામ કરે છે !
પણ તેમની અને સુધારકોની વચ્ચે મત્ર એટલો જ ફેર
રહે છે કે સુધારકો મોક્ષને મોક્ષથી દેવદગ્ધને પિનાશ કરે
છે છે. ત્યારે સાક્ષતપ્રેમીઓ સાક્ષતપ્રેમી રીતે દેવદગ્ધને નાશ
કરે છે. તમારા વર ઉપર જ હું દાવજોઈ હુમલો લઈ આવ્યે તો
તમે તેને આમને કરો કે નહિ ? કરો. વધુ તે સમયે તો

તેને ગેરલાભ છે. અર્થાત્ કે સાધુ અને દ્રાવક બંનેના ધર્મો ના સ્વભાવ એક જ હોઈ શકે તરહિ. શ્રીમાન્ મહાવીર ભગવાનનું પરમ પ્રતાપી લેનયાસન કહે છે કે સાધુ અને દ્રાવક એ બંનેની ભૂમિકા વુદી છે.

અયોગ્ય ઉપદેશ

દ્રાવક, ધર્મબુને સ્વિનગ્ધ આધાર વહોરાવે છે તેનું દ્રાવકને શુ ક્ષણ મળે છે તે વિચારા. દ્રાવકને તેનું એ ક્ષણ મળે છે કે અધપપાપ ધાય છે અને બહુનિર્જન ધાય છે. દ્રાવક, ધર્મબુને સચિત્ત એવો આધાર વહોરાવે છે તે પણ તેનું ક્ષણ એ દ્રાવકને મારે પળી નિર્જન એજ છે. દ્રાવક, ધર્મબુને અંતઃપ્રાણીશ દોષવળું અન્ન વહોરાવે તે પણ તેને પળી નિર્જન અને અધપપાપ એજ તેનું ક્ષણ છે. પરંતુ મૂર્તિવિદારીઓની દષ્ટિએ પણ એક સાધુ નરીના વહેતા પાણીમાંથી કાંટા પાણી ભરી તે ખીન્ન સાધુને વહોરાવે તે તેનું ક્ષણ એ સાધુને મારે તે પાપ, પાપ અને પાપ એજ છે. દ્રાવકે સર્વ-સાવધના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા નથી કરી તેવો દ્રાવક વહોરાવે તે તે કાર્યથી તેને પાપ નથી જ પરંતુ ઉલટી કર્મનિર્જન છે. પરંતુ પ્રતિજ્ઞાવળી સાધુ એ એમ કરે તે તેમાં તેને પાપ છે તેને નિર્જન નથી જ. તેજાને ઉલ્લપ માય જંગી વર-પોદા નીકળે અને તેમાં સાધુ ઠાક રીપનો દોષદોટી કરે તે અમૂર્તિપુલકો એને પાપ માનકે કે નિર્જન માનવે ! એ કો-લ રીપોને તે તેજો પણ નિર્જન નથીજ માનવા.

અસાક્ષીનો ભાગ

ઉપરના કાવ્ય પ્રકીર્ણના ઉપરના વદન સમય અને ભુદિ-

પૂર્વકનો છે. ધારા કે એક માણસ મુંઝવણથી થાણા નથી
 નિકળે છે. આ માણસ પુસ્તો શક્તિવાળો છે. બાબવાન છે,
 ચાલવામાં એકો છે અને તેથી તે એકે અપાટે મુંઝવણથી
 થાણા પહોંચી ગયો છે. તેના બીજા મિત્રો મુંઝવણ હોય તેઓ
 ચાલવામાં એના જેવા એકા નથી અને બાબવાન પણ નથી
 આ માણસને પેલો થાણું પહોંચી જનારો એમ કહે કે ભાઈ!
 હું તો એકે અપાટે થાણા પહોંચી ગયો છું પરંતુ તારથી
 જો એકે અપાટે થાણા ન પહોંચી શકાય તો રસ્તામાં તું વિ-
 સામો લેજે, થાક ખાજે અને પછી બીજા દહાડે થાણું આવજે.
 પહેલો માણસ પાંતે એક અપાટે થાણું જાય છે ત્યારે પાછ-
 બના મિત્રોને વિસામો ખાઈને બીજા દહાડે થાણું આવવા કહે
 છે શું આ ઉપરથી કદી પણ એમ કહી શકાયો ખરું કે એ
 માણસ એક વાત બોલે છે અને બીજી વાત કરે છે
 મૂળ વાત તો એજ છે કે એકે અપાટે અને વગર વિસામે
 થાણું પહોંચવું પરંતુ એ બાબતની અશક્તિ હોય તેને માટે
 એવી સગવડ કરી આપી કે તેણે એકે અપાટે થાણું ન પહોં-
 ચતાં વચ્ચે વિસામો લેવો અને વિસામો ખાઈને થાણું
 પહોંચવું. વિસામો ખાઈને થાણું પહોંચવાનો જ જો પ્રતિ-
 બંધ હોય તો તો પરિણામ એજ આવે કે અશક્ત માણસ
 ખાપડો થાણું પહોંચવાનો જ વિચાર ન કરે !

કથની અને કરણી જુદી નથી.

જેમ સશક્ત માણસને માટેનો એ માર્ગ છે કે તેણે
 એકે અપાટે સ્થાને પહોંચી જવું અને અશક્ત માટેનો એ
 માર્ગ છે કે તેણે વિસામો લઈને સ્થાને જવું તેજ સ્થિતિ

અહીં પણ સમજવાની છે. ત્રિશ્યા સ્વયંજ્ઞાની છે પવિત્ર સંસ્કારવાળા છે, નિશ્ચય સ્વરૂપવાળા છે તેથી તે તીર્થંદરાની પેઠે ગણવામાં નહીં, વિનય, યથાવચન ન કરે, શુભ-કૃપાસહ ન કરે તે પણ તેમના પાતાને બેદા પાત્ર કરી શકે છે. પરંતુ જેનામાં આટલી શક્તિ નથી તે એવા સ્વયંજ્ઞાની નથી પવિત્ર સંસ્કારવાળા નથી અને નિશ્ચય સ્વરૂપવાળા પણ નથી તેવાને માટે આ માર્ગ છે કે શુભકૃપાસહમાં રહેવું, વિનય કરવો, યથાવચન કરવી, અને એ રીતે કર્મ અપાત્રને બેદા પાત્ર કરવો. જ્ઞાન મોડવામાં ક્યમી અને કરવી બુદ્ધી છે એમ કહી શકાતું નથી. બગવાન તીર્થંદરેય પાત્રે સર્વ શુભગણિત છે અને સર્વશક્તિસ્વપન્ન છે એટલે તેમણે એવા શક્તિશીલનું કર્મવ્ય ક્યું પણ ખરું અને તે કરી બતાવ્યું પણ ખરું. પરંતુ જે એવા શક્તિશીલ તથા તેવા સંપૂર્ણ જ્ઞાની ન હોય તેવાઓને માટે તેઓશ્રીએ તેમને લાલક એવો બીજો ઉપાય દર્શાવ્યો, આથી તેમના કથન અને વર્તનમાં બિન્નતા રહી એવું, કહીપણ કરી શકાતું નથી અને તેથી "યથાવાહી તથાહરી" એમાં દરમ્યાન દર પડેલાં નથી. આથીજ તે તત્ત્વ, તે પર્મ અને તે શક્યત છે તે આપણે શ્રીમાન ત્રિનેત્ર દેવોના ભરોશા અને તેમના કથન પ્રમાણેજ માન્ય રાખીએ છીએ તેને અન્યથા માનવા નથી.

શ્રીમાદેવો નેજ તત્ત્વ અને પર્મ

શ્રીમાન ત્રિનેત્ર જગ્યાન, પર્મને પર્મ વરીતે ન કરે તે શુ પર્મ, અપર્મ એવી કાવ પીર મલકાતે તે શુ

શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવો અધર્મને ધર્મ તરીકે કહે તેથી અધર્મ ધર્મ બની જાય છે? શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવના કહેવાથી શું અતત્વ અને અશાસન તે તત્વરૂપ અને શાસનરૂપ બની જાય છે? નહીંજ. આથી કાંઈપણ શંકા વિના એ વાત કમુલ રાખવીજ પડશે કે સાધુ અને શ્રાવક એ બંનેના માર્ગો એકજ સરખા નથી પણ તે ભિન્નભિન્ન અને જુદા જુદાજ છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સાધુ શ્રીજિનબિંબપુત્ર નથી કરતો તે આધારે શ્રાવકને પણ એમ કહેવું કે. ભલા ભગવાનની પ્રતિમા પૂજવામાં તો હિંસા થાય છે માટે એ કાર્યનો ત્યાગ કર એ વસ્તુ સર્વથા વિપરીતજ છે.

બંનેની ભૂમિકા જુદી છે.

સાધુ અને શ્રાવક એ બંનેની ભૂમિકા જુદીજ છે. આ જુદાપણાનો ખૂબખૂબ વિચાર કરવાનો છે. સાધુની પ્રતિમા છે કે તેણે સર્વસાવધનો ત્યાગ કર્યો છે. સાધુએ સર્વસાવધનો ત્યાગ કર્યો હોવાથી તે ગૃહસ્થની વૈયાવચ્ચ કરી શકતોજ નથી. શાસ આ સંગ્રાંધીનો નિર્ણય આપતાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે “ગિદ્દીણો વેઆવહિયં” આ શબ્દો જે સ્થળે કહેવામાં આવ્યા છે તે સ્થળનો પ્રસંગ ગૃહસ્થને ગૃહસ્થના અંગેનો નથી. જો અહીંનો પ્રસંગ ગૃહસ્થોને ગૃહસ્થોના અંગેનોજ હોત તો “ગિદ્દીણો વેઆવહિયં” આવે! શબ્દપ્રયોગ ન કરવામાં આવતાં એકલો “વેઆવહિયં” આવેજ શબ્દપ્રયોગ અહીં કરવામાં આવ્યો હોત, પરંતુ અહીં તો સ્પષ્ટ રીતે “ગિદ્દીણો વેઆવહિયં” આવે! શબ્દ મૂક્યો છે. એ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સાધુ અને શ્રાવકના પ્રસંગને અનુસરી

નેજ આ શબ્દપ્રયોગ છે અને તેથીજ એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે સાધુએ ગૃહસ્થની વંચાવચ્ચ ન કરવી એજ કર્તાવ્ય છે.

એવે જીમાર સાધુને માટે ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવ શું કહે છે તે વિચારે. ભગવાન અર્થિ તે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એમ જણાવે છે કે જે જીમાર સાધુની સેવા કરે છે તેજ મને માનનારો છે અને જે જીમાર સાધુની સેવા નથી કરતો તે મને માનનારોજ નથી !

કથની અને કરણીમાં ફેર છે કે ?

અર્થી જીમાર શબ્દથી ગૃહસ્થ જીમાર હોવાનો નથી અર્થાત જીમાર શબ્દનો અર્થ ગૃહસ્થ જીમાર કરવાનો નથી પરંતુ અર્થી જીમાર સાધુ એવોજ અર્થ લેવો ઘટિત છે. ભગવાન શ્રી તીર્થંકર દેવ કહે છે કે જે જીમારની સેવા કરે છે તેજ મને માનનારો છે એમ પ્રમશ્ચ લેણું એનો અર્થ એવો છે કે જે તીર્થંકર ભગવાનોને માને છે તે જીમાર સાધુની સેવા કરેજ છે. ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવ કહે છે કે જે મને માને છે તે જીમાર સાધુની વંચાવચ્ચ જરૂર કરેજ છે. ન્યારે હમે વિચારી જુઓ કે ભગવાને પોતે આવા શબ્દો કયા છે તે તેમણે પોતે કેટલા જીમાર સાધુઓની વંચાવચ્ચ કરી છે ? ભગવાને પોતે કોઈ પણ જીમાર સાધુની વંચાવચ્ચ નથીજ કરી તે પછી તીર્થંકર ભગવાનની કથની અને કરણી કોઈ છે એ વસ્તુ ક્યાં સદી ? શ્રીમાન તીર્થંકરદેવેએ સુર પામેથી કીડા નથી લીધી. તેમણે સુરકુચવાસ પણ નથી કર્યો. કદાપિ પુત્રોની વંચાવચ્ચ પણ નથીજ કરી તે પછી તેમની કથની અને કરણી કોઈ છે એ નિયમ ક્યાં સતો ? શું

શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવો અધર્મને ધર્મ તરીકે કહે તેથી અધર્મ ધર્મ બની જાય છે? શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવના કહેવાથી શું અતત્વ અને અશાસન તે તત્વરૂપ અને શાસનરૂપ બની જાય છે? નહીં જ. આથી કાંઈપણ શંકા વિના એ વાત કમુલ રાજાની પડશે કે સાધુ અને શ્રાવક એ બંનેના માર્ગો એક જ સરખા નથી પણ તે ભિન્નભિન્ન અને ભુદા ભુદાજ છે એ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સાધુ શ્રીજિનશિષ્યપુત્ર નથી કરતો તે આધારે શ્રાવકને પણ એમ કહેવું કે ભલા ભગ વાનની પ્રતિમા પૂજવામાં તો હિંસા થાય છે માટે એ કાર્યનો ત્યાગ કર એ વસ્તુ સર્વથા વિપરીતજ છે.

બંનેની ભૂમિકા ભુદી છે.

સાધુ અને શ્રાવક એ બંનેની ભૂમિકા ભુદીજ છે. આ બંનેપણના અભિપ્રાય વિચાર કરવાનો છે. સાધુની પ્રતિમા કે તેની સર્વસાવર્યનો ત્યાગ કર્યો છે. સાધુએ સર્વસાવર્ય ત્યાગ કર્યો. કોણથી તે ગ્રહસ્થની વૈયાવચ્ચ કરી શકે તે નથી અને આ સંબંધીના નિર્ણય આપનાં સ્પષ્ટપણું જણાવે છે કે "ગિરીગો વેત્રાવહિયં" આ શબ્દો જે સ્થળે કાંઈકામ આવે છે તે સ્થળના પ્રયત્ન ગ્રહસ્થને ગ્રહસ્થના અર્થેના નથી એ અર્થેના પ્રયત્ન ગ્રહસ્થને ગ્રહસ્થના અર્થેના પ્રયત્ન ને "ગિરીગો વેત્રાવહિયં" આવે. શબ્દપ્રયોગ ન વચ્ચેના અર્થને એકદમ "વેત્રાવહિયં" આવેલા શબ્દપ્રયોગ નથી. અર્થને અર્થેના પ્રયત્ન, અર્થને અર્થેના પ્રયત્ન ને "ગિરીગો વેત્રાવહિયં" આવે. શબ્દ મુદ્દયા છે એ પ્રયત્ન સર્વથા એક છે કે નહીં અને શ્રાવકના પ્રયત્નને અર્થને

નેજ આ શબ્દપ્રયોગ છે અને તેથીજ એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે સાધુએ ગૃહસ્થની વૈયાવચ્ચ ન કરવી એજ કર્તવ્ય છે.

હવે ખીમાર સાધુને માટે લગવાનું શ્રી તીર્થ'કરદેવ શું કહે છે તે વિચારો. લગવાનું અહિં તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એમ જણાવે છે કે જે ખીમાર સાધુની સેવા કરે છે તેજ મને માનનારો છે અને જે ખીમાર સાધુની સેવા નથી કરતો તે મને માનનારોજ નથી !

કથની અને કરણીમાં ફેર છે કે ?

અહીં ખીમાર શબ્દથી ગૃહસ્થ ખીમાર લેવાનો નથી અર્થાત ખીમાર શબ્દનો અર્થ ગૃહસ્થ ખીમાર કરવાનો નથી પરંતુ અહીં ખીમાર સાધુ એવોજ અર્થ લેવો ઘટિત છે. લગવાનું શ્રી તીર્થ'કર દેવ કહે છે કે જે ખીમારની સેવા કરે છે તેજ મને માનનારો છે એમ સમજી લેવું એનો અર્થ એવો છે કે જે તીર્થ'કર લગવાનોને માને છે તે ખીમાર સાધુની સેવા કરેજ છે. લગવાનું શ્રી તીર્થ'કરદેવ કહે છે કે જે મને માને છે તે ખીમાર સાધુની વૈયાવચ્ચ જરૂર કરેજ છે. ત્યારે હથે વિચારી જુઓ કે લગવાને પોતે આવા શબ્દો કહ્યા છે તો તેમણે પોતે કેટલા ખીમાર સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરી છે ? લગવાને પોતે એક પણ ખીમાર સાધુની વૈયાવચ્ચ નથીજ કરી તો પછી તીર્થ'કર લગવાનની કથની અને કરણી એક છે એ વસ્તુ ક્યાં રહી ? શ્રીમાન તીર્થ'કરદેવોએ ગુરુ પાસેથી દીક્ષા નથી લીધી. તેમણે ગુરુકુળવાસ પણ નથી કર્યો. કદાપિ વૃદ્ધોની વૈયાવચ્ચ પણ નથીજ કરી તો પછી તેમની કથની અને કરણી એક છે એ નિયમ ક્યાં રહ્યો ? શું

તત્વ છે અને જે ધર્મ અને તત્વ છે તેજ તીર્થ કંઈ લગવાને કહેલ છે એવો અટલ નિર્ણય અહીં લેવાનો છે તેથી જ “જિનપન્નત્તં તત્તં, ધમ્મો જિનપન્નત્તો અને કેવલીએ પહિપન્નો એ ત્રણે વસ્તુનો આધાર અહીં લેવાનો છે. કેવળી મહારાજનું વચન અધર્મને ધર્મ બનાવતું નથી અને તેઓ ધર્મને અધર્મ કહે તેથી ધર્મ અધર્મ થઈ જતો નથી પરંતુ આપણે બંને બાબતથી તેમનો નિયમ એટલા માટે માન્ય રાખીએ છીએ કે આપણા પોતાનામાં જ્ઞાન નથી. ધર્મ, તત્વ અને શાસન તો જે છે તેજ છે પરંતુ એને પારખી લેવાની આપણામાં તાકાત નથી. એટલા જ માટે આપણે લગવાનના વચનને જ પ્રમાણ માનવાનું છે. જેઓ સોનું ઓળખી શકે છે, જેણે સોનાની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ મેળવી છે, તે પોતે સોનું ખરીદવા માટે આર્ટર બેંકની છાપ ન બુએ તો પણ ચાલી શકે છે. પરંતુ જે અજ્ઞાન છે કે જેને સોનાની પરીક્ષા નથી તેને તો કસોટી ન લેતાં આર્ટર બેંકની છાપ છે કે નહિ એજ જોવાનું રહ્યું. આપણને કેવળજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ચૌદ-પૂર્વ ઇત્યાદી થયાં નથી. ત્યાંસુધી સ્વતંત્ર રીતે ધર્મ, તત્વ અને શાસનને પારખવાની આપણામાં લાયકાત જ નથી. આપણામાં એ લાયકાત નથી તેથીજ આપણને કેવળી જે કાંઈ કહે છે તેજ એ બાબતમાં માનવાનું રહ્યું છે. જો આપણામાં સ્વતંત્રપણે ધર્મવસ્તુ, તત્વવસ્તુ અને શાસનવસ્તુ એ પારખવાની લાયકાત નથી તો પછી આપણે એ વસ્તુઓ લેવી કઈ રીતિએ અને ક્યે હિસાબે ? સોનું પારખવાની તાકાત નથી જ એટલે સૌથી સારા ઉપાય તરીકે આપણે છાપ જોઈએ છીએ તેજ પ્રમાણે ધર્મતત્વ પારખવાની આપણામાં લાયકાત નથી

તેનેજ અંગે આપણે શ્રીમાન્ તીર્થંકર દેવોતું કથન જોઈને તેઓ જે કાંઈ કહે તેને ઉભય પ્રકારે ઉપરનો નિયમ પણ પાડીને, એનેજ ધર્મ માનવાનો છે.

બંને પક્ષનો નિર્ણય.

જ્યાં માત્ર એકજ પક્ષનો નિર્ણય છે તેવા પ્રસંગમાં ક્યારેય જોડને તમે સોતું બરીલી લો છો તો અહીં તો બે પ્રકારનો નિર્ણય છે પછી તેમાં શંકાજ ક્યાં રાખવાની હોય તે જોજ રીતે અહીં

છે તેનો સદુપયોગાદિ આપણે સમજી શક્યા નથી. જો આપણે સદુપયોગ કરવાનો જ સમજી શક્યા નથી તો પછી સદુપયોગ કરવાનો અને દુરુપયોગ રોકવાનો માર્ગ તો આપણે ક્યાંથી જ સમજી શકીએ. આર્ટર બેંક નવું સોનું બનાવી આપતી નથી, તેના ઘરમાં કોઈ એવો સંચો નથી કે જેના વડે તે નવું સોનું તૈયાર કરી શકે, ત્યારે વિચાર કરો કે આર્ટર બેંક શું કરે છે અને સોનું ક્યાંથી લાવે છે? સોનું તો ખાણમાંથી નીકળે છે તેનો જ ઉપયોગ બેંક પણ કરે છે પરંતુ ફેર એટલો જ છે કે ખાણમાંથી નીકળેલા સોનાને તે શુદ્ધ કરે છે અને પછી તેના ઉપર પોતાની છાપ મારે છે. જગતમાં, જેમ સોનાની ખાણમાં સોનું તૈયાર છે પરંતુ તેને બહાર કાઢીને શોધવાની જ વાર છે તે જ પ્રમાણે આપણે ત્યાં પણ સોનું તૈયાર જ છે. માત્ર તેને ખાણમાંથી કાઢ્યા પછી શુદ્ધ કરવાની જ જરૂર છે. એ શુદ્ધ કરવાની રીત કઈ તેનો વિચાર કરો. ભગવાન તીર્થંકર દેવોએ સંપૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન અને આરિત્ર મેળવ્યા હતાં અને તેઓ વીતરાગ બન્યા હતા એમ આપણે ચારંવાર કહીએ છીએ પરંતુ તેઓ કેવી રીતે સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવી શક્યા અને કેવી રીતે વીતરાગપણું મેળવી લીધું તેનો વિચાર કરો. આપણે સામાયિક કરવાની, પૂજા પૌષ્ઠ કરવાની, પ્રભાવના કરવાની ટેક લઈએ છીએ. પરંતુ જરા સરખી પણ અડચણ આવે છે એટલે આપણે એ પ્રતિજ્ઞામાંથી ચલિત બનીએ છીએ.

(૬)

નાહ્યા તેટલું પુણ્ય ન માનતા.

બીજા દર્શનોમાં અને આપણા દર્શનોમાં એક મહત્વનો

વકાવત છે. આ વકાવત શું છે તે ધ્યાનમાં લેજો. આ વકાવત બહુજ સૂક્ષ્મ છે પરંતુ તે નિગારવા જેવો છે. બીજા દર્શનીઓ તુરત કહી દેશે કે 'બાહ્ય નાદ્યા તેટલું પુણ્ય, કર્યો તેટલો ધર્મ!' જૈનશાસ્ત્રને તો આ વાત જરાય માન્ય નથી. જૈનશાસ્ત્રને તો સ્વપ્ત રીતે કહે છે કે 'નાદ્યા તેટલું પુણ્ય કે કર્યો તેટલોજ ધર્મ નથી પરંતુ જેટલું નથી કર્યું તેટલો અધર્મ છે, ન નાદ્યા તેટલું પાપ.' બીજા શાસ્ત્રોમાં જેટલો કરીએ એટલો ધર્મ છે, ત્યાં થાય તેટલું કરવાનો કાયદો છે. અહીં થાય તેટલું કરવાનો કાયદો નથી. અહીં તો પુરેપુરું કરવાનો કાયદો છે. આપણે આત્માને કેવા સ્વરૂપનો માનીએ છીએ તેનો વિચાર કરવો. આત્માને આપણે સામાન્ય માનતા નથી. તેને આપણે પૂર્ણ, શુદ્ધ, સર્વજ્ઞ, વીતરાગ રૂપ માનીએ છીએ. જો તેને એવો માન્યા પછી પણ તેના એ ગુણોની તેને પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાનો આપણો પ્રયત્ન ન હોય તો આપણા પ્રયત્નમાં જેટલી ન્યૂનતા હોય તેટલીજ આપણી મહાભયંકર ખામીજ છે. 'કર્યો એટલો ધર્મ' એ સિદ્ધાંત તો દેખીતો અને હડહડતોજ જુદો છે. ધારો કે તમોએ કોઈને રૂપીઆ પચાસ હજાર ધીર્યા છે. આ પચાસ હજારમાંથી તમોને ફક્ત ૧૦ હજાર પાછા મળ્યા અને તે ધણીએ દેવાયું કાઢી દીધું; તો શું આ સંયોગોમાં તમે આ દશ હજારને "દશ હજાર કમાયા" એમ ગણો છો? તમે એ રૂપીઆ જન્મ કરીને બાકીના રૂપીયાની બાકી કાઢો છો કે આ દશ હજાર મળ્યા તે વટાવ મળ્યો ગણી વટાવ ખાતે જન્મ કરો છો? જે માણસને નામે તમે આખી રકમ ઉધારી હોય તેજ

માણસને નામે તમે પૈસા જમા કરો છો અને પછી તેને નામે બાકીના પૈસાની બાકી કાઢો છો, અને એ બાકી કાઢીને એનું ખાતું આગળ ખેંચો છો, અને ૪૦ હબ્તર બાકી રહ્યા એમ હ મેશા યાદ રાખો છો.

અહીં પણ બાકી ખેંચો.

એજ પ્રમાણે આપણે અહિં પણ વર્તવાનું છે. જેઓ આત્માને જડ, જ્ઞાનહીન અને દ્રવ્યજ્ઞાનરૂપ માનતા હોય તેમને માટે એ હિસાબ ચાલી શકે છે કે જેટલું મળ્યું તેટલો લાભ. જેણે કાંઈ રકમ ધીરીજ નથી તેને દશ હબ્તર મળી આવે તો એ એનો નફો ગણાય. પરંતુ જેણે લાખો ધીર્યા હોય અને દશ હબ્તરજ પાછા મેળવે તેણે તો દશ હબ્તર રૂપીયા નફો મેળવ્યો છે એવું ગણી શકાતું નથી. તેજ પ્રમાણે જેણે આત્માને સર્વજ્ઞ નથી માન્યો તેઓ જેટલું જ્ઞાન થાય એટલો લાભ એવું ગણીને તે પ્રમાણે સંતોષ માની શકે છે. પરંતુ જેમણે આત્માને સર્વજ્ઞ માન્યો છે તેમણે તો સર્વજ્ઞપણું મેળવવામાં એક રતિમાત્ર બાકી રહી હોય ત્યાંસુધી પણ અસંતોષજ માનવાનો છે અને બાકીજ ખેંચવાની છે. જેમ અવહારમાં આવેલી રકમ જમા કરીને બાકીનાની બાકી ખેંચો છો તેજ પ્રમાણે અહીં પણ જે મેળવ્યું હોય તેનું સ્મરણ રાખી બાકી રહેલા માટે તમારે સતત અને એકધારે પ્રયત્ન કરવાનો છે. તમે જે ગુણો નથી મેળવી શક્યા તેની બાકી કાઢીને આગળ નથી ખેંચતા તેનું કારણ એ છે કે તમે હજી તમારા લક્ષની પાછળ પડ્યા નથી અને લક્ષ તરફ તમારું એકચે તેટલું ધ્યાન ખેંચાયુંજ નથી.

જે પોતે પોતાના ખાતામાં પોતાને નામે રહેલી આ
બાકી સમજી શકે છે તેવો આત્મા પોતાને અધર્મી સમજે
એમાં કાંઈ પણ નવાઈ નથી. તમારી ફરજ છે કે તમારે જે
નથી ધર્યું તે પણ પાપ એ વિચારને સદા સર્વદા મનમાં
ગોળી રાખવો જોઈએ. અને તમારી બાકી ભરી કાઢી સર્વજ-
પણું—વીતરાગપણું મેળવવામાં સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ,
એવા સતત પ્રયત્નની શરૂઆત એજ સાચી જિંદગીની
શરૂઆત છે.

નોંધ:—આ વ્યાખ્યાનનો મૂખ્ય વિષય ‘યથાવાદી
તથાકારી’ છે છતાં તેમાં અવાંતર ૧ પૂજામાં હિંસા થતી
હોવાથી કરવી કે ન કરવીની ચર્ચા ૨ દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ
૩ શાસનપ્રેમી ટ્રસ્ટીઓની ફરજ ૪ જિનપન્નત્તં તત્તંનું રહસ્ય
૫ ‘નાદ્યા તેટલું પુણ્ય’ ન માનતા બધું કરવાનું રાષ્ટ્ર
વિગેરે વિષયો સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે.

સુખ દુઃખ સમીક્ષા

[ધર્મ એ આત્માની સ્વતંત્ર ચીજ હોવા છતાં તેનો આત્માને સ્વતંત્રપણે ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર નૈનશાસન આપતું નથી. મોહરાજ્યએ જીવાત્માની આગળ બરફીરૂપી કપાયો અને ધર્મરૂપી સોનાની વીંટી બન્ને મુકી દીધાં છે. બાળક બરફીને પકડે છે. સમગ્ર સોનાની વીંટી પકડે છે, તેમ અજ્ઞાની જીવ ખાવાપીવાના સુખ અને કપાયોરૂપ બરફીને પકડે છે અને સામાયિક પ્રતિક્રમણરૂપ ધર્મ વીંટીને પાછી ધકેલે છે, ધર્મથી સુખ અને અધર્મથી દુઃખ થાય છે તે જાણ્યા છતાં દુઃખ વખતે ધર્મને વિસરીએ તો આપણે બાળક જેવાજ ગણાઈએ,

દુનીયાદારી જાળવવી અને ધર્મક્રિયાઓ પણ કરવી તે પહેલું પગથાર, ધર્મ એજ તત્વ છે બીજું મિથ્યા છે, એ બીજું પગથાર, ત્રીજે પગથારે સંસારનો જીવન મટયો એટલે સિદ્ધિ તેની સમજ. તમે કયે પગથારે છો તે વિચારો,

આજનો આ સંસાર ભાંગેલી હસ્તિશાળા જેવો છે, સમક્રિતીજીવોએ દુનીયાના સુખ તે સુખ છે તે જીલી જવું પણ તપ, ત્યાગ પરિપહરૂપ દુઃખને સુખ સમજવું.]

(૧)

ધર્મનો માલીક કોણ ?

અજ્ઞાનીઆત્માને પોતાના કબજાની વસ્તુનો સ્વતંત્રપણે ઉપયોગ કરવાની સત્તા મળતી નથી. કોઈ વસ્તુ પોતાની

તે ઝરણી અને કદલીના મહત્વને જાણતું નથી, પરંતુ જાળજીવો તો ધર્મની મહત્તા બતાવ્યા છતાં ધર્મને ધક્કો મારીને વિષયસુખને ગેગલી લે છે. ધર્મને લાત મારી આપણે વિષયસુખને અપનાવી લઈએ છીએ, તે ઉપરથી માલમ પડી આવે છે કે આપણા જીવની દશા પણ જાળકતા જેવીજ છે. જાળકપણામાંથી આપણે આગળ વધી શક્યા નથી. બ્યારે આહાર, શરીરરહિતું કામ મડે છે ત્યારે જરા પણ સંકેત્ય રાખ્યા વિના આપણે ધર્મને વહેતો મૂકી દઈએ છીએ ! તાવ આવે, તળીયત ળગડે. માથું દુઃખે તો આપણે આજે તો જીવને ઠીક નથી એમ કહીને સામાયિક. પ્રતિકમણ કરવાનું માંડી વાળીએ છીએ ! આ આપણી યુદ્ધિશીલતા છે કે મૂર્ખાઈ છે તે વિચારો. શરીરને દુઃખ આજું એથી આપણે સામાયિક, પ્રતિકમણ એ ધર્મ-પુણ્યનું કાર્ય પણ પડતું મૂક્યું અને ઢીલા થઈને હાથ નેડીને ખેસી ગયા !

પુણ્યની સાથેય રિસામણાં

જરા આપણે એટલો પણ વિચાર કર્યો છે ખરો કે આપણું શરીર ળગડ્યું છે તે શાથી ળગડ્યું છે ? શું પુણ્યને ઉદય થયો અને તેથી મૂળરી ચઢીને તમને તાવ આવ્યો એમ તમે માનો છો ? પુણ્યોદયથી તાવ આવ્યો છે એવું તો કોઈપણ ધર્મવાળા માની શકતા નથી ! અરે વિચાર સરખો પણ કરી શકતા નથી કે મારા શુભ કાર્યોને પરિણામે હું માંદો પડ્યો છું. આખું જગત એવુંજ માને છે કે અશુભ દયેજ રોગ થાય છે. તમે પણ એ વાત તો સારી રીતે જાણો છો કે મારા અશુભોદયે તળીયત ળગડી છે, પરંતુ તે છતાં

તરતજ તમે સામાયિક, પ્રતિકમણ જેવા પુણ્યકાર્યોની સાથે રિસામણાં લો છો! દુઃખ પાપ આપે છે અને ફટકો ધર્મને મારે છે આ તમારો ન્યાય છે! તમે ગાંડાને ગાંડો ગાંડો કહીને તેને હલકો ગણો છો, પરંતુ તમે ગાંડા કરતાંએ વધારે ગોઝાડ કામ કરો છો. ગાંડો માણસ પણ એટલી વાતો તો સમજે છે કે જે અડપલું કરે છે તેનેજ ધપ્પો મારવો જોઈએ. અડપલું ન કરતો હોય તેને ધપ્પો ન મારવો જોઈએ! તમે ડાહ્યા હોવાનો દાવો તો કરો છો, પરંતુ જે અડપલું નથી કરતું તેનેય તમે ધપ્પો મારતાં વિચાર કરતાં નથી.

(૨)

પાપનું પ્રચંડ અડપલું

તમારી પ્રકૃતિ બગડી એ તમારી માથે પાપે અડપલું કર્યું. પરંતુ તમે ધર્મ સાથે જ અસહકાર કરી દીધો. એનો અર્થ એ કે તમે પુણ્યને ધપ્પો માર્યો! અડપલું પાપે કર્યું અને ધપ્પો માર્યો, પુણ્યને!!

હવે તમોને ગાંડા કહેવા કે ડાહ્યા કહેવા તેનો તમે જ વિચાર કરો!

શ્રોતામાંથી એક ગૃહસ્થ-ગાંડા નહિ, પણ ગાંડાના કાકા કહેવા જોઈએ!

દુઃખ આવી પડે છે ત્યારે તમે એ વાત તો સારી રીતે જાણો છો કે એ દુઃખ પાપને લીધે-પાપના ઉદયથી આવ્યું છે, પરંતુ તે વખતે પાપનું ઓવધ ન કરતાં તમે પુણ્યને લાત મારવાનો ધંધો કરો છો! દુઃખનું ઓવધ, રોગનું ઓવધ યા તો તાવનું ઓવધ એ નામે તમે જે કાંઈ અવળા ધંધા કરો છો તેને પરિણામે તમે પાપને જ વધારવાનો રસ્તો લો

છો! તમારી પ્રકૃતિ અસ્વસ્થ થાય, તાવ આવે, માથું દુખે, શરીરે ચરકા મારે છે આ સઘળી ઉપાધિ શાથી થાય છે એનો પહેલાં તમે નિશ્ચય કરો. એમ તો તમે પણ ખચિતજ માનો છો કે આ સઘળું થાય છે તે પાપના યોગેજ થાય છે, પુણ્યના યોગે નહિ.

પુણ્યના પાવરની આવશ્યકતા.

તમે તમારું શરીર પાપના ઉદ્યથી જ બગડે છે એમ માનો છો તો એનો એજ અર્થ થાય છે કે તમે શરીરની અસ્વસ્થતા એને પાપનું અડપડું માનો છો. હવે જો તમે રોગનું આગમન એને પાપનું જ અડપડું માનો છો તો પછી એ પાપનાં ફળો પ્રત્યક્ષ જુઓ છો તે સ્થિતિમાં પણ પાપ વધારવાનેજ શા માટે તૈયાર થાઓ છો? તમે માંસ ખાઓ છો કે તરત દવાની સ્પેશીયલ બાટલીઓ મંગાવો છો અને કઠાચ એટલેથી ના પતે તો હવા ખાવા પણ સિધાવો છો અને રોગ મટે છે એટલે એમ માનો છો કે માંસ કલાણા દાકતરે કલાણી દવાથી સાડું કર્યું છે, પરંતુ તમે જાણતા નથી કે જ્યાં સુધી પુણ્યનો પાવર તમને મળી રહેલો નથી ત્યાં સુધી તો દાકતર, દવા, હવા અથવા ઘીથી કોઈ પણ શક્તિ તમોને પથારીમાંથી ઉઠાડીને કંઈ કરી શકતી નથી. જ્યારે પુણ્યનો પાવર મળે છે ત્યારે જ દાકતરની દવા ફળે છે, તમારો રોગ ટળે છે અને તમને આનંદ મળે છે!

ઉદાહરણ પરથી કારણ શોધો.

ધની વાર એવું બને છે કે માણસો દવા લઈ લઈને

મુખ્ય દુઃખ સમીક્ષા

થાકે છે, પરંતુ રોગ મટતો નથી. જ્યારે રોગ નથી મટતો ત્યારે બીજા બીજા ઠાકતરો બદલવા માંડે છે અને વારાફરતી દવાઓ બદલાતી જાય છે એમ કરતાં કરતાં તમે પાંચ-પચ્ચીસ ઠાકતરોને ત્યાં ફરો છો તો પણ તમારો રોગ મટતો નથી અને છઠ્ઠીસમાને ત્યાં જાયો છો તે તમારો રોગ મટાડી આપે છે. એવું શું કારણ? છઠ્ઠીસમા ઠાકતરને હથે તમારો રોગ મટ્યો એનો અર્થ એ હતો કે તમારો રોગ મટવા જેવો તો હતો જ! જો તમારો રોગ મટવા જેવો ન હોત તો તો ધન્વંતરી આવીને તમારી પાસે બેઠો હોત તો પણ તે તમારો રોગ નજ મટાડી શકત યા ગમે તેવો સિવિલ સર્જન આવીને બેઠો હોત તો પણ તેથી તમોને આરામ ન થાત! હવે તમારો રોગ મટવા જેવો હતો તો પછી શા માટે તમોને પહેલે જ દિવસે પેલા છઠ્ઠીસમા ઠાકતરને ત્યાં જ જવાની બુદ્ધિ ન સૂઝી? શા માટે પેલા પચ્ચીસ ઠાકતરને ત્યાં રખડ્યા? અને પચ્ચીસને ત્યાં રખડ્યા પછી જ એવો ઠાકતર શા માટે તમારા હાથમાં આવી ગયો કે જેણે તમારો રોગ મટાડી દીધો?

શાતા અને અશાતાનો ભેદ.

આ સંઘણી વાતોનો બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરશો તો અંધ-રશ્મી એજ વસ્તુ ફલિત થતી જણાશે કે તમોને અશાતાનો ઉદ્ધય થયો હતો અને એ અશાતાનો ઉદ્ધય તમારે ભોગવવોનો હતો; તેથીજ તમોને આજ સુધીમાં પેલા છઠ્ઠીસમા ઠાકતરને ત્યાં જવાની બુદ્ધિ સૂઝી નહોતી અને પેલા પચ્ચીસ ઠાકતરને ત્યાંજ વારાફરતી રખડ્યા કર્યા હતા! પછી જ

તમારો અશ્વત્થામો ઉદય પૂર્ણ થઈ ગયો અને શ્વેતાવેદનીય કર્મનો ઉદય થવાનો સમય આવી પહોંચ્યો ત્યારે જ તમોને પેલા છઠ્ઠીસમા દાકતરને ત્યાં જવાની બુદ્ધિ સૂઝી હતી. દુનિયામાં કાંઈ છઠ્ઠીસજ દાકતરો નથી. છઠ્ઠીસ ઉપરાંત ખીજાં પણ સેંકડો દાકતરો તો છે. તો પછી પચ્ચીસ દાકતરો પૂરા કર્યા પછી તમારી વૃત્તિ સત્તાવીસમા દાકતરને ત્યાં જવાની શા માટે ન થઈ અને શા માટે પચ્ચીસ ઘર છોડ્યા બાદ છઠ્ઠીસમા દાકતરને ત્યાં ગયા? મહાનુભાવો! દીર્ઘદષ્ટિથી વિચારશો તો માલમ પડશે કે એ સઘળો તમોને શ્વેતાવેદનીય કર્મનો ઉદય થવાનો હતો તેનોજ પ્રભાવ હતો! એને તેનું મૂળ કારણ પુણ્યનો ખાવર અત્યારે મદદમાં આવ્યો છે.

એ બધાનું કારણ શું ?

પચ્ચીસ દાકતરો છોડીને છઠ્ઠીસમાને ઘેર જાઓ છે ત્યાં પણ ઘણીવાર એવું અને છેકે પહેલે જ દહાડે દાકતર દવા આપે છે ને તમે સારા થઈ જતા નથી. આઠ દિવસ સુધી તમોને એક પછી એક દવા આપે જાય છે, પરંતુ તેથી મટતું નથી. હવે એકજ દાકતર જ્યારે નવમે દિવસે દવા બદલીને ખીજા બાટલામાંની દવા ભરી આપે છે કે તરત તમારું દર્દ મટવા માંડે છે! હવે વિચાર કરો કે એ દાકતરે પણ શા માટે જે દવા તમોને નવમે દહાડે આપી હતી તે દવા પહેલેજ દહાડે કેમ ના આપી દીધી વાઈ? શું દવાનો એ બાટલો પહેલે દિવસે કળાટમાંથી ગુમ થયો હતો? શું પહેલે દિવસે એ બાટલાએ પાતાનું ડાકું ધુંગાવીને એમ કહ્યું હતું કે:

“હું! મારામાંથી દવા ફેરવીને આજે આપતા નહિ.” કાંઈજ નહિ. પાંચ સાત વાર દાકતરે દવા ફેરવી ફેરવીને આપી જોઈ, તત્પશ્ચાત્ તેનેજ એવી યુદ્ધિ સૂઝી કે લાવને આ ખાટલામાંથી જ દવા આપું! તેણે તે ખાટલામાંથી દવા આપી જોઈ અને તમોને આરામ પણ થયો! દાકતર એનો એ, દવા એની એ, એનું ભણતર એનું એ છતાં જે યુદ્ધિ તેને નવમે દહાડે થઈ તેજ યુદ્ધિ તેને પહેલે દહાડે કેમ ન થઈ તે વિચારજો.

પહેલાં અનુભવ કયાં ગયો હતો ?

તમે એમ કહેશો કે પહેલે દિવસે અમુક દવા આપી, બીજે દિવસે બીજી દવા આપી અને એમ દાકતર વારા ફરતી દવા ફેરવતો ગયો અને અનુભવને આધારે દવાઓ બદલતો ગયો એમ કરતાં નવમે દહાડે અમુક ખાટલામાંની દવા આપવાનું તેને સૂઝયું હતું! વાહ, પણ તો પછી એવો વિચાર કરો કે એ દાકતરે પહેલે દિવસે જે દવા આપી હતી તે તો અનુભવ વિના કેવળ યુદ્ધિથી જ આપી હતી ને ? ના. તો પછી શા માટે પહેલે દિવસે એણે નવમા ખાટલામાંની દવા ના આપી દીધી અથવાં પહેલે દિવસે ન આપી તો ભલે. પરંતુ શા માટે ત્રીજે, ચોથે દહાડે અનુભવને આધારે દવા બદલતાં બદલતાં પણ તેણે નવમો ખાટલોજ ન પકડી લીધો ? ગાંભિરમાં ઘણા દાકતરો હતા પરંતુ પહેલાં તમે પરચીસ દાકતરને ત્યાં ફરો છો પછી તમે સત્યાવીસમા દાકતરને ત્યાં ન જતાં છવીસમા દાકતરને ત્યાં કેમ જતા છો ? એ દાકતર આઠ દીવસ સુધી બીજી બીજી દવાઓ ન આપે ન્તય છે અને

રોગ પણ હોય અને દવા છોડીએ એટલે, રોગ પણ નાંચે એમ બનતું નથી, પરંતુ એ નિયમ તો લેવનું સાચું છે કે શાતાવેદનીયનો ઉદય થાય છે ત્યારે જ આરામ થાય છે અને શાતાનો ઉદય ન હોય ત્યાં સુધી દવા દાકતર કે હવા કાંઈ પણ વસ્તુ રોગ મટાડી શકતી નથી અથવા તો તમારો રોગ ઘટાડી શકતી નથી. દાકતર અને દરદી એકબીજાં હોય તો પણ શાતાવેદનીયનો ઉદય થાય ત્યારે જ રોગ મટે છે અન્યથા રોગ મટતો નથી. માટે આવા દરેક પ્રસંગોમાં શાતાવેદનીયનો ઉદય તો માનવો પડશે, પરંતુ તેથી દાકતર, દવા, હવા ઇત્યાદિ બકામુજ છે એમ કોઈ કહે નથી. પાપનો ઉદય થાય છે તે પણ કારણો મળ્યાથી જ થાય છે અને તે જ પ્રમાણે પુણ્યનો ઉદય થાય છે તે પણ કારણો મળ્યાથી જ થાય છે. આંખ ફૂટવાની હોય તો અત્યાંક માણસને ઝાંકો આવે છે અને ઝાંકો આવવાથી તે ભોંય પર ઢળી પડતાં આંખમાં શૂળ ભોંકાઈને તેનો આંખ ફૂટે છે. અર્થાત્ પાપનો ઉદય પણ બાહ્ય કારણોને અંગે જ થાય છે અર્થાત્ તે બાહ્ય કારણો ઉપર આધાર રાખે છે.

(૩)

આત્મા ધર્મની મહત્તા જાણતો નથી. પાપ અને પુણ્ય એ બંનેનો ઉદય બાહ્ય કારણો ઉપર આધાર તો રાખે જ છે. પાપનો ઉદય થવાનો હોય ત્યારે બાહ્ય દ્રવ્યો પ્રતિદુર્ગ થાય છે અને પુણ્યનો ઉદય થવાનો હોય ત્યારે અનુદુર્ગ દ્રવ્યો મળી જાય છે! બહારના શુભ દ્રવ્યોના યોગે પુણ્ય થાય છે. અલગત તીવ્ર પુણ્યનો ઉદય વગર સંયોગે પણ સુખ થાય છે અને તીવ્ર પાપના સંયોગે એવ

શાસ્ત્રકારો શું કહે છે ?

વેપાર કરવો, ઊંરીછોકરાં, ઘરંગાંગાંડાં એ સઘળો વ્યવહાર ખરો પરંતુ તે સંસારનો તમે માની લીધેલો વ્યવહાર છે. હવે તમારે એ વ્યવહાર ભગવાનના વચનમાં પણ લગાડવો છે. તમારા ઊંરીછોકરાં, વેપાર એ સઘળું તમારે ભગવાનના વચનમાં ધુસાડવું છે. તમારો એ પ્રપંચ શાસ્ત્રકારો કદાપિ નિભાવી શકવાના નથી ! ભગવાને નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે કહ્યા છે પરંતુ વ્યવહાર એટલે શું તે આપણે ધરાબર વિચારતા નથી. સામાયિક, પૂજા એનેજ શાસ્ત્ર વ્યવહાર ગણ્યો છે. સામાયિક, પૂજા, પ્રભાવના એનેજ વ્યવહાર ગણવાનું કારણ શું એવું તમે પૂછશો તો તેનો જવાબ પણ શાસ્ત્રકારોએ આપીજ રાખેલો છે. આ પગથીએ-આ સ્ટેજે પહોંચેલો આત્મા પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ આ સઘળામાં કંઈ સમજતો નથી, એ બધાનેજ તે તો એક અર્થ તરીકે માને છે અને તેનેય માન્ય રાખી તે પ્રમાણે વ્યવહાર ધર્મ ક્રિયામાં વર્તવું અને નિશ્ચયને પણ માન્ય રાખવો એમજ તે સમજે છે.

પ્રથમ પગથીયાની સ્થિતિ.

સામાયિક, પૂજા, પ્રભાવના એ સઘળું કરવું, તેને એક અર્થ તરીકે માનવું અને આએ કરવું અને આએ કરવું, દુનિયાદારી વળગવવી અને ધર્મક્રિયાઓ પણ કરવી એવો જે વિચાર સેવે છે તે પહેલે પગથીએ-પ્રથમ ભૂમિકાએ સ્થિત થયેલા હવો છે. પહેલા પગથિયાને પસાર કરીને જે હવો

ખીલત પગથીયામાં પ્રવેશ કરે છે તેમની મનોદશા એવી હોય છે કે આ ધર્મ છે તેજ એક તત્ત્વરૂપ છે અને ધર્મ સિવાય ખીલું ને કાંઈ જણાય છે તે સઘળું મિથ્યા છે. આવી મનોદશાની પ્રાપ્તિ, તેને ખીલું પગથીયું સમજવાનું છે. ખીલે પગથીએ આવેલાની માન્યતા સ્વાભાવિક રીતેજ એવી થવા પામે છે કે પુણ્ય, સંવર, નિર્જરા એ સઘળા મોક્ષના રસ્તા છે અને એ મોક્ષના રસ્તા આગળ આ જગતની દુનિયાદારી તો કાંઈ હિસાબમાંજ નથી ! ત્રીજે પગથીએ આત્મા એ દશા પ્રાપ્ત કરે છે કે આ સંસારનો જુલમ મટ્યો એટલે સિદ્ધિ થઈ. તમે કહોશો કે જુલમ મટ્યો એટલે જુલમનું અસ્તિત્વ નાશ પામે છે એ વાત તો કબુલ છે પરંતુ તેથી સિદ્ધિ થઈ એવી વાત ખ્યાલમાં આવી શકતી નથી. ઠીક.

જુલમ મટ્યો એટલે સિદ્ધિ થઈ.

ધારો કે એક સંસ્થાન ઉપર ખીલ દેશના રાજાએ સ્વારી કરી છે. આ સ્વારીમાં પેલો સંસ્થાની રાજા હારી ગયો છે. અને વિદેશી રાજાએ સંસ્થાની રાજાને કેદ કરીને જેલમાં પૂર્યો છે પરંતુ એ જેલમાં એમ બને છે કે તે સંસ્થાનની પ્રજા બળવો કરે છે. આ બળવો સફળ થાય છે. પ્રજા શત્રુના સૈન્યને કાપી નાખે છે. કારાવાસની દીવાલો તોડી નાંખે છે અને રાજાને છૂટો કરે છે. સંસ્થાની રાજાનું વ્યક્તિ તરીકે સ્થાન શું હતું એ વાત વિચારશો એટલે સમજા શકશો કે રાજા એ તેનું સ્થાન હતું પરંતુ તેના રાજત્વની આડે કારાવાસરૂપી પડદો પડ્યો હતો, જ્યાં એ કારાવાસરૂપી પડદો

મળ્યા હોય તો તે પણ તમોને સંકટરૂપ નથી લાગતાં. દેવું કરીને ઘર ચલાવો તોમાં તમોને કંટાળો કે દુઃખ નથી જણાતું તો પછી રાજતની સ્થિતિમાં તમારો જીવ કંટાળો માનશે ખરો કે? જો રાજતની સ્થિતિમાં તમારો જીવ કંટાળો ન માને તો પછી સમ્રાટની અને ધન્દ્રની સ્થિતિમાં તો તે કંટાળો ક્યાંથીજ માનવાનો હતો? તમારો જીવ અમુક દશામાં કેટલો ઉચ્ચ ચડી શકે એમ છે તે જોઈને શાસ્ત્રકારોએ શાસ્ત્રો નથી ગનાવ્યાં, પરંતુ શાસ્ત્રકારોએ તો જીવ કેટલો ઉચ્ચ ચઢવો જોઈએ એજ દૃષ્ટિગિંદુ રાખેલું છે અને તેથીજ તેમણે સમ્યક્દૃષ્ટિને માટે આટલી કઠીન પરીક્ષા રાખી છે.

ધોલ મારીને સમ્યક્ત્વ લેવું છે?

સમ્રાટના સુખો, ચક્રવર્તીના ચેનચાળા અને ધન્દ્રોની મહાનતા તેમના સુખો એ ગધાય દુઃખરૂપ છે એવું તમારો આત્મા ન માને, જ્યાં સુધી એ સ્થિતિ તમોને પ્રાપ્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી સમ્યક્ત્વ તમારી પાસે આવવાનું નથી! ધોલ મારીને યા સમજવી પડાવીને સમ્યક્ત્વ લેવાની આ શાસનમાં જગ્યા નથી. જીવંત ધર્મોમાં એવું કે ખરૂં કે અમુક ધન ગણી આપો કે તમોને તે ધર્મશુરુ પોતાના સહીસીક્ષા સાથેવું સ્વર્ગનું પ્રમાણુપત્ર લખી આપે છે! જુના જમાનાને તમારા માંના કેટલાક વખોડે છે અને જુના જમાનામાં આવું ગનું હશે એમ માને છે. પરંતુ આ જુના જમાનાની વાત છે એમ ન સમજશો! આ કહેવાતી વૈજ્ઞાનિક વીસમીસદી આજે છે તેમાં પણ પશ્ચિમના દેશોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે આવો ખેત ચાલે છે! જીજી જાણુએ આપણા દેશમાંજ તમે એવા પણ

ધર્માત્મા પડેલા જોયો છે કે તેને છોડરી અર્પણ કરે એટલે તમોને મોક્ષનો પરવાનો મળી જાય છે! જૈનશાસન એવી કોઈ પણ વસ્તુસ્થિતિમાં માનતું નથી. અહીં તમે ધોલ મારીને યા પૈસા આપીને સમ્યક્ત્વ ખરીદી શકતા નથી, પહીં તો સમ્યક્ત્વનો માત્ર એજ રસ્તો છે કે તમને ઉપર ટણાવેલા પરિણામો થાય !

અનિષ્ટનો સંયોગ થતાં શું થાય છે ?

ઈશ્વર, રાજા, મહારાજા, સમ્રાટ એ સંઘનાના સુખો તેને જાણે ત્યારે તમે દુઃખો માનો ત્યારેજ ત્યાં તમારે માટે સમ્યક્ત્વ મુકેલું છે. અન્ય સ્થળે તે નથી. દુર્ગતિના દુઃખો કેવા મથકર છે તે તો સૌ કોઈ જાણે છે. અન્યદર્શનવાદીઓ જાણે દુર્ગતિના એકદો જોઈ કંપી જતાં છે. નરકોદ્ધિના દુઃખો ઠાંભળીને નહિ કંટાળતા હોય એવા ભાગ્યેજ હશે. આ જગતમાં એવા કોઈ પણ મનુષ્ય નથી કે જેને અનિષ્ટના સંયોગોથી, ઇષ્ટના વિયોગોથી, રોગથી અથવા અનિષ્ટ કારણોથી ટાળે ન આવતો હોય. મનુષ્યની આવી સ્થિતિ છે એમ મને સમજતા નહિ. પણ પક્ષીઓની પણ એની એજ દશા છે. મીઠાં ભૂલે બુલે છરે લઈને ગરીબડી ગાયને મારી ખાવવા ઉભા હોય અને તમે ગાયને ખેંચી લેવા માટે તેને ખચાવવા માટે ત્યાંથી દૂર લઈ જાઓ તો પણ તે તમને તેમને ઘેરમથી કંપે છે, કીડી પાણીના વેગમાં તણાઈ જવાની મંણી ઉપર હોય અને તમે તેને ખચાવી લેવાને માટે એ જગાએથી ઉચકી લો, તો પણ શંકાથી તે કીડી પોતાનું અનિષ્ટ થવાનું છે એવા વિચારે કંપી ઉઠે છે!

પંચે દોરી જશે તો પણ નવી શાળાણી ગારિત્ર સુધી જતા માણુ હાથીણી ભગ્યજીવે નારી જશે અને સોમાંથી સાઠ ભાવાત્માઓ પણ એ નવી શાળાણી ગારિત્રમાં પ્રવેશવા અર્થે ણાકી નહિ રહે? આ સ્વપ્ન ઉપરથી આજનો સંસાર કેવો છે તે સમજવાનું છે. આજનો સંસાર કેવો ભયંકર છે અને તેમાંથી ભગ્યાત્માઓએ પણ નીકળી જવું એ કેટલું દુઃખકર છે તે ઉપરના સ્વપ્ન ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે!

તામલિ તાપસની જીવનકથા.

આજનો આ સંસાર તે ભાંગેલી હસ્તિશાળા જેવો છે. એ ભાંગેલી હસ્તિશાળાણી રોગ, શોક, યાક અને વિકારોથી ભરેલા આ જગતમાંથીજ જે જીવોને બહાર નીકળવાનું મન થતું નથી તે જીવો ઈન્દ્રોની શિદ્ધિશિદ્ધિ અને ઈન્દ્રોનો વૈભવને શું તુચ્છ માનવાના હતા ખરા? આવા જીવો રાજાની ક્ષત્રિને, ઈન્દ્રના ઐશ્વર્યને અને જગતના વૈભવોને દેખશે ત્યારે શું કરશે? શું આ સઘળા સુખોને કદી તેઓ દુઃખ-ણી માની શકશે ખરા? તમે એવી આશા ન રાખશો કે આ જુની ગજશાળાણી સંસારમાં રહેલા જીવો ઈન્દ્રોની સમૃદ્ધિને પણ દુઃખરૂપ માનીને પણ તેને લાલ મારશે! આ તો તમારી સમકીર્તિની વાત કરે છે. પરંતુ બીજી બાજુએ મિથ્યાત્વીઓ પણ પ્રસંગ આવે દેવતાની શિદ્ધિઓ મળવાને સમય આવતાં એ કેવા દૃઢ રહે છે તે તપાસો. તામલિ તાપ-સની તપસ્વર્યાનો તો તમોને સારીપેઠે ખ્યાલ છે. એ તામલિ તાપસ જેવે મિથ્યાત્વી પણ એકવાર દેવતાઓની અર્પૂ શિદ્ધિ અને દેવાધીશપણું મળવાને અવસરે કેવો દૃઢ રહ્યો હતો તે જુઓ!

તે ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા!

તામલિતાપસની તપશ્ચર્યાનો મર્મ અને એની કઠિનતા તમારા અંધારમાં લાવવું પડે એવું નથી. સાંકડો નહિ પણ હલ્દીના વર્ષ સુધી છઠ્ઠની તપશ્ચર્યા તેણે કરી હતી. બરાબ સાંકડું હાલ વર્ષ સુધી તેણે છઠ્ઠું તપ કર્યું હતું એટલે તપની કઠિનતા આંકવાની નથી, પરંતુ તેના અંતરવાયણ કરતો નહતો. તામલિતાપસે છઠ્ઠની તપશ્ચર્યા કરી હતી, એ તપશ્ચર્યા આપણા કરતાં બહુ કઠણ હતી. આપણને દિવસે તે એક જ પાત્ર લઈ નીકળતો, અરણ્યમાં લિષ્ટા માંગતો અને જે કંઈ લિષ્ટાનન મળતું હતું તે નદીએ લઈ જતો! નદી પર લઈ ગયા પછી એ તાપસ એ અન્નને એકવીસ વાર પાણીએ ઘેાઠ નાખતો હતો. એકવીસવાર પાણીએ જે અન્ન ઘેવાઈ જાય છે તેમાં થું તત્વ કે સત્ત્વ બાકી રહે છે તે તો તમે પોતે પણ સારી રીતે વિચારી શકો છો! હવે આ રીતનું સત્ત્વહીન બનેલું અન્ન તે ખાતો હતો!! જેટલી તપશ્ચર્યાથી સમ્યક્ત્વવાળા સાંકડો મોક્ષે જાય, એવી ઘેર તપશ્ચર્યા તામલિતાપસે કરી હતી.

અસુરેન્દ્ર તરીકે અવતાર લેા!

આ પ્રમાણે તામલિતાપસે સાંકડું હલ્દીના વર્ષ સુધી તપશ્ચર્યા કરી હતી. આ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા પછી તેણે અણુશણુ-મન આદ્યું હતું. એક બાબત એ સ્થિતિ છે, ત્યારે બીજી બાબત એ છે કે બીજાને બનાવ બને છે તે બુદ્ધિ. બીજી બાબત એ છે કે અસુર દેવતાઓના અધીરા અસુરેન્દ્ર

તેનું અવન ધયું અને અસુરો ધણી વિનાના ઠોર જેવા બની ગયા ! પોતાની સ્થિતિ ધણી વિનાની થઈ છે એ જાણીને અસુરોને ભારે શોક થયો અને તેમણે અસુર દેવોએ અને અસુર દેવીઓએ મળીને વિચાર કર્યો કે આપણે આપણા માલિક તો કોઈ શોધી કાઢવો જોઈએ ! દેવતા, દેવીઓ વિચાર કરે છે કે આપણા માલિક હોવો જોઈએ ! પણ હવે આડી કોણ જન્મ ધારણ કરે ? આડી તો તપસ્વી હોય તેજ ઉપજી શકે છે, બીજાઓ ઉપજી શકે નહિ. આવો વિચાર કરીને અસુરકુમારના સામાનિક દેવદેવીઓ તામલિતાપસ પાસે આવ્યા. ત્યાં આવીને તેમણે તામલિ પાસે નાટ્ય ભજવ્યું અને છેવટે વિનતિ કરી કે સાહેબ ! અમારા સ્વામી થાઓ, અસુરોની તરીકે અવતાર ધારણ કરો.

મિથ્યાત્વી પણ અડગ રહ્યો !

તામલિતાપસને કોઈ સમ્યક્ત્વવાળો કહેતા નથી, તેને કોઈ તીર્થંકર કહેતા નથી અને તેને કોઈ ગણધર પણ કહેતું નથી, તે ખુલ્લેખુલ્લો મિથ્યાત્વી છે. એવા મિથ્યાત્વીની આગળ પેલા અસુરો આવીને પ્રાર્થના કરે છે, તેને પોતાના નાથ થવા વિનવે છે. વિનતિ કરનારા અસુરો છે, બીજા બાબુઓ વિનતિ સાંભળનારો તે મિથ્યાત્વી છે, પરંતુ જગતમાં નિયમ છે કે લેવા આવે તે ગરજળુ થાય ! આ બુદ્ધિએ અસુરો તેને નિયાણું કરવાનું કહે છે, પરંતુ તાપસને એમાં ઠગાવાનું લાગે છે. બાબુ પર એક મુનિ ધર્મદેશના આપે છે. આમ એક બાબુ ઇન્દ્રાણીઓ નિયાણું કરી ઇન્દ્ર થાવ, અમારા સ્વામી થાવ, અને એક બાબુ નિયાણાના નિષેધની મુનિ પ્રજ્વળા કરે છે કે નિયાણું

કરવું એટલે લાખ આપી લાખ મારગવા તેની માર્ક નિયાણું ગંભીર એમ તાપસે સાંભળ્યું. દેશનામાં મુનિ સાચું કહે છે. ખરી પ્રવૃત્તિ કરનારા આ મુનિગણ છે એમ કરી તાપસે નિયાણું ન કયું. તેથી તામલિતાપસ કાળ કરી ઇશાન ઇન્દ્ર થયો. તેમ તામલિતાપસ બાળ તપસ્વી હુતો, મિથ્યાત્વી હુતો, છતાં દેવતાની રિદ્ધિ ને ઇને તે પણ ચંબ્યો નહિ! ન્યાયે મિથ્યાત્વી તે પણ દેવતાની રિદ્ધિ ને ઇને ચળતો નથી તે પછી વિચાર કરાડે સમક્રિતિ જીવે કઈ દશામાં આવવું ને ઇએ? મિથ્યાત્વીની દશામાં પણ સુખની ખેદરકારી અને દેવતાઈ રિદ્ધિની અવગણના બને છે તે સમક્રિતિને શું બનવું ને ઇએ તેનો વિચાર કરને સમક્રિતિ જીવની એ કરવું છે કે તેણે આ જગતનું સુખ તે સુખ છે એ પાઠ ભૂલી જવો ને ઇએ.

સુખ અને દુઃખને સમજો.

સમક્રિતિ જીવોએ સુખ તે સુખ છે એ પાઠ ભૂલી જવો ને ઇએ, એટલું જ નહિ પરંતુ તેમણે સુખની જગો પર દુઃખ લખી લેવું ને ઇએ રાજ, સમ્રાટ, ઇન્દ્ર આદિની દશામાં સુખ છે એ વાત સમક્રિતિ જીવોએ ભૂલી જવી ને ઇએ અને સુખ તે દુઃખ એમ જ તેમણે માની લેવું ને ઇએ! આ વસ્તુ સિદ્ધ કરવી એ કેટલું મુશ્કેલ છે? ને દુઃખ આવી પડે, ને સંકટ તૂટી પડે, તે સંકટને, તે દુઃખને સુખ લખવું એ જેમ મુશ્કેલ છે તે જ પ્રમાણે સુખને દુઃખ લખવું એ પણ મુશ્કેલ છે. સુખ તે દુઃખ અને દુઃખ તે સુખ એ બંને પાઠોને આ રીતે પરસ્પર દેરવી લેવાના છે. શું આ સ્થિતિને

તમે સહેલી માનો એ ? તારા સુખને કે એ સુખને જરાય
સહેલી નથી ! તમે સુખને દુઃખ માનો અને દુઃખને સુખ
માનો અથવા તો સુખને દુઃખ માનીને તે પ્રમાણે વર્તે ?
દુઃખને સુખ માનીને તે પ્રમાણે વર્તે એ તો દૂર સુખ પરંતુ
સુખને દુઃખ અને દુઃખને સુખ એમ લખતાંજ તમારા હૃદયોને
શી અસર થાય છે તે તો વિચારે ! પરસ્પર પાઠ દેરતી
નાંખતા પહેલાં તો તમારું હૃદય ધૂણી ઉઠે છે !!!

પાશેરામાં પહેલી પુણી.

સુખ એટલે દુઃખ અને દુઃખ એટલે સુખ એ માનવા
માંજ તમોને વાંધો છે એમ નથી. તમોને તો સુખ એટલે
દુઃખ અને દુઃખ એટલે સુખ એ પ્રમાણે લખવામાં પણ વાંધો
નહે છે ! હજી તો તમારે એ પ્રમાણે માનવાનું નથી, હજી
તો તમારે એ પ્રમાણે વર્તવાનું નથી, હજી માત્ર તમાર
હાથ વડે એટલું લખવાનુંજ છે કે સુખ તે દુઃખ અને દુઃખ
તે સુખ, પરંતુ તે છતાં તમારું કાળજી ધરે છે અને
તમારા પગ ધૂણે છે ! જ્યાં પાશેરામાં પહેલી પુણીમાંજ તમારી
આ દશા છે તો પછી સુખ તે દુઃખ અને દુઃખ તે સુખ
એમ માનીને તમે તે પ્રમાણે વર્તે તો ક્યાંથીજ કરી શક-
વાના હતા ? એ પ્રમાણે ધારવામાં અને માનવામાં તમોને
નવનેવંત પાણીજ નીચે ઉતરવાનું છે ! જો તમે સુખતા સ્થાને
દુઃખ અને જો દુઃખ તેને સુખ એમ માની શકવાના નથી
તો પછી તમે એ રીતના વિચાર પણ કરી શકવાના નથી
અને જો એ રીતના તમે વિચાર પણ કરી શકવાના નથી તો
પછી એ પ્રમાણેનું વર્તન પણ તમારાથી થવાનું નથી.

વગેરે જે કાંઈ છે તે કાંઈ નથી પણ ત્યાગ એજ સઘળું છે. અને ત્યાગમાંજ સર્વસ્વ સમાએલું છે. તમે જેને દેવ માનો છો, જેને તમે તીર્થંકર લગવાનું કહીને વંદન કરો છો, જેને માટે તમે અભિભાવના પૂર્વક ગૌરવ લઈ શકો છો તેમનો આ આવો સિદ્ધાંત અને આવો પાઠ છે. હવે જો તમારો પણ એજ પહેલો પાઠ નહોતો તો પછી ત્યાગમાર્ગના સંપૂર્ણ ઉપાસકો તે તમારા મુખી હોઈ શકે નહિ અને તેના તમે અનુયાયી પણ હોઈ શકો નહિ. તીર્થંકર લગવાનોની જગતમાં કેવી દશા હતી તે તમારે વિચારી લેવાનું છે. છતી રિદ્ધિસિદ્ધિ, પૈસોટકો જોઈએ જોટલો, ધન-દૌલતની કાંઈ ન્યૂનતા નહોતી, છતાં તીર્થંકર દેવોએ તેને લાત મારી હતી ! તે લગવતોના અનુયાયી તરીકે તમે વિચાર પરિવર્તન જેટલો પણ ત્યાગ કરી શકો કે નહિ તે તો વિચારો !

‘હા’ કહો કે ‘ના’ કહો !

તીર્થંકર લગવાનોએ પૈસાને લાત મારી હતી. રાજ્યના અધિકારીઓ ગમે તે કહે તો પણ તેની આગળ આંધળાની માફક માથું ન નમાવી દે. તેમના કથનને ગણે નહિ, તમારી દૃષ્ટિએ તો સર્વથા ગાંડાના જેવુંજ વર્તન કરે, ઘરેણાં-હજારો અને લાખો રૂપીઆના અલંકારો તે ફેંકી દે, બહુમૂલ્ય વસ્તોનો પણ ત્યાગ કરે, જગતની દરકાર ન રાખે, એવી લગવાનું શ્રી તીર્થંકર દેવોની સ્થિતિ હતી. તમારી અપેક્ષાએ તો તેમનું વર્તન ગાંડાનુરૂપ જેવુંજ હરે છે. હવે જો તમે તેમના અનુયાયી થવા માગતા હો તો તો તમારી ફરજ એ છે કે કાંતો તેઓના પાઠ તમે કયુલ કરો, તેમણે જે કયું હતું

તેજ યોગ્ય હતુ, તેઓ જે માર્ગે ગયા હતા તેજ માર્ગ સાચો હતો, એ વાત માન્ય કરો અથવા તો તમે હાથા છે અને લગવાન ગાંડાતૂર હતા એમ કહી દો ! તમે ગમે તે હો, તમારા વિચારો ગમે તેવા હોય, તમે શીખેલા હો કે અભણ હો, તો પણ તમારે આ બેમાંથી એક બાબત તો કબુલ કર્યે—માન્ય રાખેજ છટકો છે !!

મોહરાજની મારકણી બરફી

હુચ્ચાના કરંડીયાની બરફી મૂર્ખો સિવાય બીજો કોઈ ખાવા માગતો નથી. જે મૂર્ખો હોય તેજ બદમાસની આણેલી ટોપલીમાંની બરફી ખાવા ચ્હાય છે. જેવી હુચ્ચાની બરફી ખાવામાં લેખમ છે, તેવીજ મોહરાજની બરફી ખાવામાં પણ લેખમ સમાએલું છે. મોહરાજ એ બડો ઠગ છે, મોટો ચોરો છે, જબરો ધાડપાડુ છે. એના વિષયકપાય આદિ જે કાંઈ તરવો છે તે બધાંએ એ મોહરાજની બરફી સમાન છે. જેમ ચોરની, ધાડપાડુની બરફી ખાવાની કોઈ સુજન ઇચ્છા કરતો નથી. તેજ પ્રમાણે મોહરાજની વિષય કપાયરૂપ બરફી પણ તેજ ખાવા ઇચ્છે છે કે જેઓ મિથ્યાત્વરૂપી અજ્ઞાની છે. મોહરૂપી મદિરામાં સ્વાત્મભાન મૂકીને જેઓ ઘેલા થએલા છે, તેઓજ માત્ર મોહરાજની મિઠાઈને મિઠાઈ માનીને તેમાં રાચે છે. એ મિઠાઈના સ્વાદથી રાજ થાય છે, અને તે મિઠાઈનો ખૂબખૂબ વખાણ કરે છે, પરંતુ જેઓ શાણા છે, સંજ્ઞન છે, તેઓ તો મોહરાજની એ બરફીને જવલંત ઝેર માને છે અને તેનાથી આથો ભાગવાનીજ વાત કરે છે.

દેવ અને ગુરુ બંને ત્યાગી.

દુનિયાદારીના સામાન્ય સુખને જેઓ દુઃખરૂપ લેખે છે અથવા તેનાથી જે પોતાને ગેરલાભ માને છે અને દુનિયાદારીના સંકટો ભૂખ, તરસ, તાપ, ઠાઠ, ઋતુઓનો પ્રકોપ સહિતો એ બધાને જે આત્માના સુખ લેખે છે તેનેજ સમ્યગ્જ્ઞાન થયેલું છે એમ તમારે સમજવાતું છે. સમ્યગ્દષ્ટિની તાત્વિક માન્યતા ક્યાં ટકે છે, તેજ તમોને સમજવવાનો અમારો હેતુ છે. તમે તીર્થંકર, દેવ, ગુરુ ઇત્યાદિને પહેલા સમજો. રાજને રાજ સમજીને સલામ કરનારા બહુ થોડા છે, પરંતુ એક સલામ કરે તો બીજો પણ સલામ કરે એવા ઘણા છે. તમે એવા સલામીયા ન થશો. દેવ, ગુરુ અને ધર્મને પહેલાં સમજો. આપણા દેવ તે પણ ત્યાગી છે, હજારોની માલમિલકત, લાખોની દોલત, કરોડોની શહેનશાહત એ સઘળાને લાત મારીને સંયમ સ્વીકાર્યો છે તે આપણા દેવો છે. જૈનશાસનમાં ગુરુઓ જ્ઞેશો તો તેઓ પણ ત્યાગીજ છે. બીજા શાસનોમાં જ્ઞેશો તો દુનિયાથીય ઉલટું! વ્યવહારમાં માણસને એક સ્ત્રી હોય છે તો તેમના દેવોની હજારો સ્ત્રીઓ! ગુરુઓ તરફ દષ્ટિ કરીએ તો તેઓ પણ ઈરાંઓના ટોળામાંજ બીરાજેલા! કોઈ ધર્મવાળા કહે છે કે અમારા ધારામાં ચાલ્યા આવે તો અમારું એવું કે ત્યાં જ્ઞેશો એટલા ઈરાંઓ, દાસ્યો, હીરા, માણેક સદૃશું મૂત! તો કોઈ ધર્મવાળા કહેશે કે અમારા ગુરુઓની ઈરાંઓ પણ એટલી કે તેમે રાખ્યા માટે પાંજરાપોષો હોય તો તે પણ નાની પટે! જૈનશાસન એજ એક એવું શાસન છે કે જેમાં દેવ અને ગુરુ બંને કંચન કામિની અને કુટુંબના ત્યાગી છે.

જૈનધર્મ શું કહે છે ?

હવે જૈન ધર્મ તરફ જોશો તો અહીં ધર્મ પણ ત્યાગ-નોન ઉપદેશ આપનારો છે ! દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આ સ્થિતિને વિચારો. જ્યારે તમે આ સ્થિતિને વિચારશો ત્યારે ખબર પડશે કે સુખ ત્યાં દુઃખ અને દુઃખ ત્યાં સુખ એ પાઠ ફેરવવાની જ જરૂર છે એ વાત તદ્દન સાચી છે કે સમ્યક્ત્વની જઘન્ય આરાધના એ આઠ લવમાં મોક્ષ આપી દે છે. આ જીવ કઈ વસ્તુની કિંમત કરે છે તે વિચારો. દુનિયાદારીના સુખની જ તે કિંમત કરે છે. આ વસ્તુ તમારે ખ્યાલમાં ઉતારવાની ખાસ જરૂર છે. જ્યારે તમે આ વસ્તુનો ખ્યાલ કરી શકશો ત્યારે જ તમે વસ્તુનો લૌકિક અને લોકોત્તર દૃષ્ટિએ કિંમત કરતાં શીખશો. લૌકિક દૃષ્ટિની નિર્માલ્યતા અને લોકોત્તર દૃષ્ટિની મહત્તા તમારા ખ્યાલમાં આવશે અને કાળા મહેલમાં ખેડેલા શ્રાવકોએ પોતાને શ્રેણિક રાજાને, અધર્મી જણાવ્યા હતા તે વ્યાજબી જ હતું એ વાત તમે સારી રીતે

બહાર છે? દરેક ધર્મવાળા ત્રણ તત્વ માને છે. ધર્મનાં અર્થીને ત્રણ તત્વ સિવાય આલ્યું નથી, ચાલતું નથી અને આલશે પણ નહિ !!! ક્યાં ત્રણ તત્વ? દેવ ગુરૂ અને ધર્મ. કોઈ પણ મત લો, જગતમાં ત્રણ સિવાયનો ક્યો મત છે? દરેકમાં દેવ ગુરૂ અને ધર્મ એ ત્રણ માનવા જ પડે, એટલુંજ નહિ પણ રૂપલહેવજી વિગેરે દેવાધિદેવો આવતી ચોવિંશીમાં નથી, અપ્રતિમ પ્રભાવશાળી ગૌતમાદિક ગુરૂવર્યો તે આવતી ચોવિંશીમાં નથી. આ ઉપરથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ વિગેરેનો પણ જગતમાં વ્યક્તિવાદ હંમેશાં રહેવાનો નથી, પણ જાતિવાદ હંમેશાં રહ્યો છે, અને રહેશે; માટે ગુણના પુનરી ગનો !!!

આત્મા માટે અરિહંત નથી !!!

સિદ્ધચક્રમાં નવપદની નવ જાતિઓ છે. અરિહંતપદની બહાર કોઈ ચોવિંશી છે? ના, જી. (સલામાંથી) આ ઉપરથી સમજી શકશો કે 'જમો ત્યુ જં સમણસ મગવઓ મહાવીરં' એ શાસ્ત્ર રહેવાનું નથી, આથી પ્રભુમહાવીરની અવગણના થતી નથી. વ્યક્તિ કરતાં જાતિ કેટલી પ્રબળ છે તે જણાવું છું. પ્રભુ શાસનનો પુનરી શ્રાવક વર્ગ અરિહંત પદથી કેવો સંસ્કારવાળો હોય !!! જ્યાં દેવતાનો ડર છે, મરવાનો ડર છે, દેવતાના વનમાં પેસનારો શ્રાવક શું વિચારે છે! રાજા રોજ એક માણસને મોકલે છે. જેનો વારો આવે તે મનુષ્ય મરવા માટે બગીચામાં પેસે, ફળ તોડીને નાંખે કે મોતના પળમાં ફસાય, એ દશાના વિચારવાળાના મોંમાંથી 'નમો અરિહંતાણુ' પદ કેમ નીકળ્યું હશે? એનો સંસ્કાર તપાસો !!!

સાકાર દેવ ન સમજે તો નિરાકારને સમજવાનો વખત આવે નહિ. પહેલા પદે સાકાર ધીજીત પદે નિરાકાર. અહીં આચાર્ય નામ કોનું ? જ્ઞાનાચારાદિ પાંચે આચારમાં જે બરોબર પ્રવીણ હોય, ગણધર ગુચ્છિત સૂત્ર અર્થ તદુભયના વેત્તા બની વસ્તુ સ્થિતિને પ્રરૂપનાર, પૂર્વોક્ત પંચાચારમાં પ્રવર્તનાર અને પ્રવર્તાવનાર તે આચાર્ય. આ જાતિવાચક પદોમાં સામાન્ય જ્ઞેનાચાર્ય કહ્યા નથી, પણ વિશિષ્ટ સ્વરૂપ ધારણ કરનાર જ્ઞેનાચાર્યોજ આ પદોમાં હોઈ શકે.

અહીં આચાર્યને નમસ્કાર કરેલો છે. દુનિયાના બધા આચાર્યને નમસ્કાર નથી. દેવતત્વના પ્રરૂપકો જ શરૂપદમાં બિરાજે છે !!!

દુગર બોદીને ઉંદર કાઢવાનો આ રસ્તો નથી.

અરિહંતના તત્વને અમલમાં મુકનારાઓજ આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુરૂપ પરમેષ્ઠિ પદમાં સુશોભિત છે. તે સિવાય બાકીના નામના આચાર્ય. ઉપાધ્યાય અને સાધુ સાથે અહિં લાગતું વળગતું નથી. જે શ્રદ્ધાહીન હોય તેજ એમ બોદી શકે, કે આચાર્યથી, ઉપાધ્યાયથી અને સાધુથી બધા આચાર્ય લેવા કેમ નહિ ? જે કે અહિં સુવિશેષણ લાગ્યું નથી; પણ અહીં આચાર્ય જ્ઞાનાચારાદિ આચારમાં વર્તતા હોય, પ્રરૂપતા હોય, પ્રવર્તતાવતા હોય; તેજ ગણવાના છે. ઉપાધ્યાય દ્વાદશાંગી ભણેલા હોય અને શિષ્યોને ભણાવતા હોય તે ગણવા ના છે. કપડાં માત્ર પલટાવવાથી આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુ નથી બનાવતું તેમ તેની સાથે કપડા વગરના એટલે સાધુ વેશ વગરના પણ સાધુ કહી શકાતા નથી. છાપ વગરની ચાંદી

રૂપીયો ન કહેવાય. પણ આદી અને છાપ અને હોય ત્યારેજ રૂપીયો કહેવાય. તેવી રીતે ગુરુ ગુરુપણાના ગુણ અને સાધુ વેશની છાપવાળા બે હોય ત્યારેજ ગુરુપદના અધિકારી છે.

જેમ હાઈસ્કુલમાં ત્રણ વસ્તુ છે. હેડમાસ્તર, માસ્તર અને વિદ્યાર્થીઓ. તેવી રીતે જેન શાસનરૂપ હાઈસ્કુલમાં હેડમાસ્તર તરીકે આચાર્યદેવો, માસ્તર તરીકે ઉપાધ્યાયો, અને વિદ્યાર્થી તરીકે સાધુઓ છે. જ્ઞતિસ્વરૂપના પ્રતિપાદનમાં સુવિશેષણ લાવવાની જરૂર નથી. દારૂ શબ્દમાં ઘેન ચડાવનાર એવું વિશેષણ મેલાય છે? મીઠા ગોળ કેમ નહિ? ગોળ શબ્દ મીઠા પદાર્થને કહેનાર છે, તેવીરીતે જ્ઞતિપદો સ્વતંત્ર સ્વરૂપમાં મીઠાશવાળાં છે. મોક્ષની ક્રિયાને સાધ્યપૂર્વક સેવન કરનાર શ્રાવક વર્ગ પ્રાથમિક શાળારૂપ દેશવિરતિમાં જે અભ્યાસ કરે છે તે હાઈસ્કુલમાં આવવા માટેની તૈયારીઓરૂપ છે!!! આ પાંચ પદો જ્ઞતિ તરીકે આરાધીએ શાં માટે? ધ્યેય કયું? (સલામાંથી મોક્ષતું) 'કુઝર ખોદીને ઉંદર કાઢવાનો આ રસ્તો નથી'!!!

તપ એ પ્રવૃત્તિ ધર્મ છે.

જ્યાં આરાધો પણ ધ્યેય નહિ હોય તો તમે ચુકો છો!!! છોકરા સ્કુલમાં ભણે, તે નામું લખે અને મોટી ઉમરના નામાઓ લખે, મોટાઓને કોશળીમાં કેટલા પડે તે પ્રથમ વિચારવાનું છે. છોકરાઓને તો શિખવાનું છે. કારણ એ તેમની અવસ્થા રૂપીયા લાવવાની નથી.

અભ્યાસ વખતે લાખો જે ઉધાર કરે, સરવાળા બાંધે બાંધી કરે પણ તેમાં ધ્યેય કયું નથી, તેવી રીતે અરિહંતાદિ આરાધીએ અને ધ્યેય ન હોય તો સાધ્ય ધર્મની અપેક્ષાએ

અધું નકામું છે; બદકે છોકરાની નામું શીખવાની શાળા જેવું છે. આચારને અંગે અરિહંત અચાર્યાદિ વિગેરેને માનીએ છીએ. એમનામાં અનુપમેય સર્વસ્વ છે, તે મારે મેળવવું છે આથી સમ્યગ્દર્શનાદિ ચાર હોવાથી પાંચે પદને માનીએ છીએ. મેળવવા માટેજ માનીએ છીએ અને તેવા સાધ્ય તરીકેનો મુદ્દો નહિ રહે તો અલવ્ય અને લવ્યમાં લેશ-લર ફરક નથી. સમ્યગ્દર્શનવાળાને સમ્યગ્દર્શનાદિનું ધ્યેય હોય છે અને અલવ્યને તે ધ્યેય હોતું નથી. આપણું ધ્યેય સમ્યગ્ દર્શનાદિ ત્રણનુંજ હોઈ શકે. તત્ત્વાર્થકારે ત્રણ પદ જણાવેલા છે, અહીં નવપદમાં ચાર પદ કહ્યા, તપ પદ કેમ ઉઠાડી દીધું? પ્રતિજ્ઞાં રૂપી તપ સિદ્ધપણામાં હોતું નથી, અણુહાર રૂપ તપનું સાધ્ય રત્નત્રયોમાં હોય છે. છતાં તે નથી લીધું, તેનું કારણ એ છે કે અણુહાર થવું એ શુભ નથી ગણ્યો. પણ દોષના અભાવ રૂપ ગણ્યો છે.

નામકર્મનો ઉદ્દેશ હોતો, તેજસની આગ લલુકી રૂડી હતી, ત્યાં સુધી આહાર ત્યાગ ગુણ હોતોજ નહિ, તેજસના દોષથી થયેલો આહારનો સહભાવ અને તે રૂપી દોષનો અભાવ તે અણુહારીપણું. સાધન તરીકે તપ હતું, માટે તેને ત્વરૂપ ધર્મમાં લીધો નથી. સમ્યગ્ દર્શનાદિ આત્માનું સ્વરૂપ, અને તે મોક્ષમાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એટલે વિતરંગ પાણું હોય છે તેથી તે આત્માના કળન્તના માલીકીના છે. અખંડ પ્રાપ્તિ માટે અહાયભૂત તપ એ પ્રવૃત્તિ ધર્મ છે. તે પ્રવૃત્તિ રૂપ ધર્મમાં ઉન્નમાલ રહેત્ર લવ્યા-ત્માઓ રહેજે સ્વરૂપ ધર્મરૂપ શિવ સંપદાઓ સાધે છે. સિદ્ધ ચક્રમાં રહેત્ર સર્વોન્નૃષ્ટ અસૌકિક નવપદ સર્વત્ર શાસનમાં સર્વદા વ્હાતવાદમાં જયવંતા વર્તે છે!!!

જૈનદર્શનમાં અસ્પૃશ્યતાનું વિધાન

[જૈનશાસનમાં સારા કે ખોટા કર્મનું ફળ દશ ગણ માનેલું છે. જૈનશાસનમાં પણ અસ્પૃશ્યતા માનેલી છે, મેતાર્ય કહે છે કે મારી અસ્પૃશ્યતાનું કલક ટળે તો હું દીક્ષા લેવા તૈયાર છું. મેતારજ, હરિકેશી અને ચિત્રસંભૂતના દર્શાવેલા દેવતાઈ દર્શાવે છે તેના ઉદાહરણને આગળ કરી અસ્પૃશ્યતા ઉઠાવી ન દેવાય.]

જૈન શાસનની વિધિમાનતા!!!

“ સવ્વજહનો ઉદઓ દશગુણીઓ ઇક્કસિ કયાણં ”

ઉપદેશમાળા.

આસન્નોપકારી પ્રભુ મહાવીર દેવના હસ્ત દીક્ષિત ધર્મદાસ ગણિવરજી શ્રી ઉપદેશમાળામાં જણાવે છે કે સુકૃત કે દુષ્કૃત એક વખત થાય તો તેનો ઓછામાં ઓછો દશ ગુણો ઉદય હોય છે, અને વધારે થાય તો કોડાકોડ ગુણો ઉદય હોય છે, અનંતગુણો પણ હોય છે. શુભાશુભ કર્મની વિચિત્રતા અજ્ઞા છે!!! આથી ખ્યાલ આવશે કે એક વખત, જે ઘડી માટે પણ કરેલા અભિમાનથી ભવિષ્યની ઓછામાં ઓછી એક જીંદગી શી રીતે બગડે છે! આહે તો ભતિવું, કુલવું, શ્રુતવું, બલવું, કે ખીચું કોઈ પણ અભિમાન એકજ વખત માત્ર જે ઘડી કરવામાં આવે તો તેનું ફળ આવતી આખી જીંદગીમાં લોગવવું પડે છે. જે એક વખત કરેલું કર્મ

પ્રણું ફલ ન આપતું હોય, ને તેવું ને તેવું જ ફલ થતું હોય તો આવતો આખો જન્મ જાતિ, કુલ, લાલ, અને તપ વિગેરેમાં જીવને હીનપણું પામવાનું કંઈપણ કારણ નથી. મેતાર્યમુનિ, હરિકેશીમુનિ, ને ચિત્રસંભૂતિ મુનિ વગેરેના પહેલા ભવના ક્ષણ માત્રના અભિમાનો ક્યું ફળ આપનારાં થયાં છે!!!

આ ત્રણના દષ્ટાંતથી આજે કેટલાકે કહે છે કે- 'નૈવ શાસનમાં અસ્પૃશ્યતા જેવી વસ્તુજ નથી, જે હોત તો આ ત્રણે મુનીઓ ણની શક્યા ન હોત. આવું કહેનારાઓએ પહેલાં તો એ વિચારવું જોઈએ કે આમાં પહેલાના ભવમાં કરેલા અભિમાનની સજા કઈ? કર્મની સત્તા માનો છો કે નહિ? જ્ઞાન, તપ વિગેરેમાં જેનું અભિમાન કરવામાં આવે તે ણીજ ભવમાં પ્રાપ્ત ન થાય એ કર્મનું ફળ છે એવું માનો છો, કે નહિ? ણનું અભિમાન કરનાર ણીને ભવે નિર્બંધ થાય છે. તેવીજ રીતે જાતિ તથા કુળનું અભિમાન કરનારાં ણીને ભવે નીચ જાતિ તથા નીચ કુળમાં અવતરે છે, આ વાતને કેમ પ્રમાણ કરાતી નથી? એનાકીંસ્ટોનો એ મત છે કે દુનિયાની તમામ મૂડી સરખે ભાગે વહેંચવી જોઈએ. એક લક્ષાધિપતિ અને એક હન્ટરવાળો એવો ભેદ જોઈએ નહિ, અને એ માટેજ તેઓ ખુલ્લું કહે છે કે માલદારોને પ્રથમ મારી નાખવા, તેવીજ રીતે આજે વર્ણધર્મને અંગે પાકેલાં એનાકીંસ્ટોનું એજ ધ્યાન છે કે ઉંચ ગણાતાને હલકા પાડી દેવા. આ ચળવળખેરો તેજ છે કે જેઓએ ખીલાકૃત દેશના લલાના નામે મુસલમાનોનાં પાણી પાયાં હતાં. દેશને માટે જરૂરી છે એગ ક્ષી મુસલમાનોનાં પાણી પીનાર તથા પાનારાઓએ દેશનું ઉકાળ્યું શું?' કોઈ સારા ગણાતા મનુષ્યોએ તે વખતે મસ્જીદમાં

જઈને પાણી પીધાં છે, મુસ્લીમોની પરબનાં પાણી પીધાં છે, તેઓએ દેશનું ઉકાળ્યું શું? કોઈ તુમાખીખોર મનુષ્યના એકે અખતરાની પાછળ અછલ વગરનાઓ ચાલે છે. જે ઉંચનીચ ગોત્રાદિ નહિ માનો તો પછી આઠ કર્મની માન્યતા રહેશે નહિ, કર્મની માન્યતા ન હોય તો જૈન શાસનની જરૂર શી? અર્થાત્ કર્મ ચૂરવા માટે જૈન શાસનની વિધિ માનતા છે ઉંચનીચપણું તો સર્વત્ર છે.

વર્ણાશ્રમ એ જુદી વસ્તુ છે, અને ઉંચનીચપણું એ જુદી ચીજ છે. એકજ પ્રાદાણ વર્ણમાં પણ ઉંચનીચપણું છે કે નહિ? કોઈને ગધેડો કે કુતરો કહો અને કોઈને હાથી કે વૃષભ જેવા કહો તો અસરમાં ફરક પડે છે કે નહિ? જનવરમાં પણ ઉંચનીચપણું કહેલું છે. અરે એકજ શરીરનાં જૂદા જૂદા અંગોપાંગમાયે ઉંચનીચપણું રહેલું છે. સલામ હાથથી કરો છો ત્યાં પગથી સલામ કરો તો? પ્રાયઃ તમારે વાંધો નજ હોય, પણ શાસકારોને વાંધો નજ હોત તે 'નામુવરિસિરાહસુહં' ઇત્યાદિ શબ્દ કહેવા પડતજ નહિ. વળી આચારાંગમાં અંત્યજનાં કુળ જુગુપ્સનીય ગણ્યાં છે; શ્રી પિંડનિયુક્તિ યા: ૧૫૭ વસતિ, ગોચરી; અને પ્રવ્રજ્યા માટે અંત્યજોને અકલ્પનીય કહ્યાં છે. નલિથી ઉપરનો મસ્તક મુધીનો ભાગ શુભ નામકર્મના ઉદયથી શુભ તથા નાલિથી નીચેનો ભાગ અશુભ નામ કર્મના ઉદયથી અશુભ કહ્યો છે. આંખનું કામ કાનથી લઈ શકશે? (સલામ માંથી) નહિ. કાનનું કામ આંખ પણ કરી શકશે? .

વિચારે કે જો અસ્પૃશ્યતા જેવું ન હોય તો ક્ષાયિક સમ-
ક્રિતા ધણી શ્રેણિક મહારાજ લાલપીળા થાત શું કામ ?
શ્રેણિક તથા અભય વળી વિચારે છે કે જેની પાસે આટલું
દ્રવ્ય છે તે જરૂર ણીજી પણ (રાજ્યને અંગે) ઉથલપાથલ કેમ
ન કરે? એવું વિચારી શ્રેણિક અને અભય કુમાર ણને ઢડને
ઘેર જઈને બકરો બુચે છે તો પ્રત્યક્ષ તેને રત્નો મૂકતો
દેખે છે. તે બકરાને પોતાને ત્યાં લાવે છે ત્યાં તો લીડીજ
મૂકે છે. તેથી અભયકુમાર કહે છે કે- 'એ ધન મેતાર્યના
નસીબનું છે તથા આમાં કોઈ દેવતાનો અમત્કાર છે.' એમ
સમજીને ફરી ઢડને ઘેર બકરો બાંધી આવે છે. ફરીથી રત્નની
લેટ વારંવાર મોકલ્યા કરે છે, શ્રેણિક પૂછે છે છતાં મંગણી
કન્યાની કરે છે.

ત્યાર પછી રાજા શ્રેણિક ઢડને કહે છે કે- જો રાજ-
ગૃહીને (જે બાર જોજન લાંબી, અને નવ જોજન પહોળી
છે) ફરતો એક રાતમાં સોનાનો ટીલ્લો કરી દે, વૈભારગિરિ
પર પગથી (પાજ) બંધાવે તથા દરિયો અહીં લાવી તેમાં
અસ્પૃશ્યતા ટાળવાનો સંસ્કાર કરી પવિત્ર થાય તો કન્યા
આપું !!! આ ત્રણે વાતો દેવતાઈ છે કે ખીબું કંઈ ! તે
તમે જાતે વિચારો જો નદર્શનમાં અસ્પૃશ્યતા છે કે નહિ? તમારી
શક્તિ ન હોય અને તમે ન યાજી શકો તે વાત જૂદી છે,
પણ તેથી શાસ્ત્રને બદનામ કરો નહિ !!!

હરિકેશી અને મેતાર્યજીની દીક્ષાને તીર્થની પરંપરા
સાથે કોઈ પણ જાતનો સંબંધ નથી !!!

જૈનશાસ્ત્ર આડે આવતું નથી !!!

હવે હરિકેશી મુનિની વાત વિચારો. તેઓ તો રાજ-કુળના હતા પણ જન્મ્યા પછી જાદાર મૂકી દેવાયાથી ચંડાળને ત્યાં દૂધ ભોજનાદિથી ઉછેરાયા હતા. ચેતાચંને કે હરિકેશીને કોઈ પણ ગચ્છના કે સંપ્રદાયના મુનિઓ દીક્ષા આપી નથી. હરિકેશી મુનિને પણ ગોચરીને અંગે અસ્પૃશ્યતાના કારણે કેટલું વેઠવું પડે છે !

એક ઠેકાણે ગોચરી ગયા છે, તે મહોદ્ધાના માણસો કહે છે કે-‘ ઉચ્છિષ્ટ ભોજન કેંક્રી દઉં તે કયુલ પણ તને આપું નહિ, ’ વળી ત્યાં વ્યવહારિક જ્ઞાનદાતા ઉપાધ્યાય પોતાના વિદ્યાર્થીઓ પાસે હરિકેશીને માર મરાવે છે અને કાઠી મૂકવા માટે કહે છે: તેથી વિદ્યાર્થીઓ મારવા દોડે છે તે વખતે દેવતા તે વિદ્યાર્થીઓને લોહી વમતા કરે છે તથા કોઈના અંગોપાંગ મરડી નાખે છે. હરિકેશીનું દ્રષ્ટાંત દેનારે આ વાત પણ કયુલવી જોઈશે કે એક મુનિના અપમાન ખાતર સેંકડોને લોહી વમતા કરવામાં વાંધો નથી !!! હરિકેશી મુનિ થયા છે પણ ભિક્ષાદિ વ્યવહારમાં આવી મુશીબતો છતાં રોપ કરતા નથી. તેમને કોઈ ગચ્છવાળા કે સંપ્રદાયવાળાએ દીક્ષા આપી નથી. દેવતાના જણે, પૂર્વલવના પુત્ર્ય જણે, પ્રત્યેક પુત્ર જેવી સ્થિતિના યોગે દીક્ષા આવી જાય તેમાં જૈન શાસન આડે આવતું નથી.

હવે ચિત્રસંભૂતિ પણ ચંડાળ હતા, તેઓ મુનિ થયા છતાં ગામમાં પેઠા તે માટે માર ખાવો પડ્યો-એટલું નહિ પણ ગામમાંથી નીકળતાં નીકળતાં ચે માર ખાધો. ને એવી

સ્થિતિ ઉભી થઈ કે એમને આવું જીવન જીવવા કરતાં મરવું સાડું લાગ્યું અને તેથી ડુંગર ઉપર ચઢી ઝંપાપાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આ ચિત્રસંભૂતિ મુનિને પણ કોઈ પણ ગરજવાળા મુનિએ દીક્ષા આપી નથી. ચિત્રસંભૂતિને તેજ્જલેશ્યા મૂકવી પડી પછી રાજા વિગેરે નમતા આવ્યા, વળી નિયાણું કરવું પડ્યું. આ બધી વાતો પ્રત્યક્ષ છતાં એકજ વાત પકડી રાખવી એનો અર્થ શો? કોઈ હિંદીએ અમુકના ખૂન કર્યા તેથી એમ કહેવું કે હિંદીઓ ખૂની છે, તે શું ન્યાયયુક્ત છે!! એક વખત જે ઘડી પણ નીતિ કે કુલાનો મદ થાય તો આગલા ભવમાં નીચપણું ભોગવવું પડે છે. મનુષ્ય ભવમાં જાય તો નીચ ગોત્રમાં ઉપજે, તિર્થંચમાં પણ ગધેડો કે કુતરો વિગેરે થાય. અરે! દેવલોકે ઉપજે તો પણ કિલિણપીથોદેવ થાય. જેમ દુષ્કૃત્યને અંગે આ નિયમ તેમજ જે ઘડી ધર્મ કૃત્ય થાય તો જન્માંતરમાં ઉંચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય. આ જીવ હજી પોતે ધર્મની કિંમત સમજતો નથી. અને તેથીજ જ્ઞાનીઓ તેને અજ્ઞાની કહે છે. આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિયો, વિષયો અને તેના સાધનોમાંજ મશગુલ રહેવું એ અજ્ઞાન છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચરિત્ર એ ધર્મ છે તેની કિંમત સમજવી જોઈએ. તે જે રીતે થાય. (૧) લોકિક તથા (૨) લોકોત્તર. લોકોત્તર દ્રષ્ટિએ ધર્મની કિંમત સમજશે ત્યારે કાળા મહેલવાળા આવકોએ પોતાને અધર્મી તરીકે જાહેર કેમ કર્યો તે અંશભાગમાં આવશે.

ધર્મના ચિન્હો

નિત્યાં ધર્મના અક્ષરો ન મળે તેવા ક્ષેત્રનું નામ અવ-
હારથી અનાર્થક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે. ધર્મમાં પ્રવર્તમાન
થવાની ઇચ્છા અને તે ઇચ્છાને સફળ થવાનાં સાધનો
આર્થક્ષેત્રમાં હોય છે.

આર્થોનું મંતવ્ય - આદાર, નિદ્રા, ભય, અને મૈથુન
એ ચારની પ્રવૃત્તિમાં મનુષ્ય જીવનની સફળતા નથી. પણ
ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરવામાં છે.

ઔદાર્ય દાક્ષિણ્ય પાપ જુગુપ્સા અને નિર્મળ જોધ
તે ધર્મવૃક્ષના ઝાળાં છે. આ હોય તો ધર્મ છે તેમ સમજ
સકાય છે. આથી આ ચાર વસ્તુ ધર્મના ચિન્હો છે.]

આર્થક્ષેત્રમાં ઉંચામાં ઉંચી ચીજ ધર્મ

ઔદાર્યે દાક્ષિણ્યં પાપજુગુપ્સાય નિર્મલો વ્રોધઃ ।

લિઙ્ગાનિ ધર્મસિદ્ધેઃ પ્રાયેણ જનપ્રિયત્વં ચ ॥ (પોહશી).

શાસ્ત્રકાર મહારાજ લગવાન શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂત્રિય
મહારાજ લવ્યજીવોના ઉપકારમાટે ધર્મોપદેશ દેતાં ધર્મ
પ્રથમ જણાવી ગયા કે ધર્મની વાસના આર્થક્ષેત્રમાં રહેલી
છે. ન્યાં સ્વપ્ને પણ ધર્મના અક્ષરો ન મળે તેવા ક્ષેત્રનું
નામ અવહારથી અનાર્થક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે. ધર્મમાં
પ્રવર્તમાન થવાની ઇચ્છા અને તે ઇચ્છાને સફળ કરવાનાં
અનેકવિધ સાધનો આર્થક્ષેત્રમાં સ્વાભાવિક હોય છે: આર્થ-

ક્ષેત્રનો મનુષ્ય ધર્મ કરવામાં પોતાની સફળતા માને છે. આર્યોમાં એ સંસ્કાર પહેલાંથી જ હોય છે કે આ મનુષ્યજીવનમાં કંઈ ધર્મ કરીશું તોજ જીવગી સફલ થશે.

આહારનિદ્રામયમૈથુનં ચ એ શ્લોકમાં સર્વ પ્રકારનાં જીવની સામાન્ય સ્થિતિ સંજ્ઞાને અનુસરતા સ્વરૂપમાં વર્ણવેલી છે. આર્યોનું એ મંતવ્ય છે કે આહાર, નિદ્રા, લય અને મૈથુન એ ચારે તો મનુષ્ય તથા પશુમાં સરખાં છે એટલે કે મનુષ્ય જીવનની સફલતા આ ચારની પ્રવૃત્તિમાં નથી પણ ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવામાં છે. આર્યોમાં રહેલા આ સહજ મંતવ્યથી દરેક પોતાને ધર્મી ગણાવા તૈયાર રહે છે, પોતાને જો કોઈ ધર્મી કંઈ તો ખુશખુશ થાય છે; કારણ કે આર્યક્ષેત્રમાં ધર્મને ઉચ્ચામાં ઉચ્ચી ગણવામાં આવેલી છે. અર્થાત્ મનપસંદ યીજના સારા થા નરસા શબ્દો શ્રવણદ્રિયને સાલવા અત્યંત મધુર લાગે છે.

અનાદિ સંસ્કારનો પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ !

જો ધર્મ મનુષ્યજીવનને સફળ કરે તેવો ધર્મ આપણાંથી થયો કે નહિ તે આપણે પારખી શકતા નથી, અને જ્યારે હવે ઉપાદેય વગરની સ્થિતિ હોય તો ધાંચીનો બળદ કર્યા કરે તેવો ઉદમ ગણાય; પ્રસ્તુત એ આંધળીયા ઉદમમાં આત્માનું વળે નહિ. ધર્મ કરીએ પણ આત્મામાં ધર્મના અંકુરો, થડ, ડાળી, પાંદડાં, ફુલ કે ફળ શું થયું તે જણાય નહિ, ધર્મ કેટલો થયો, કેટલો ન થયો, કેવો થયો વિગેરેની સમજ માં પડે તો ધર્મ માટેનો પણ તેવો ઉદમ આત્માને

|| રીતે આગળ વધારી શકે ? ધર્મ એ આદ્ય રૂપ, નરસ,

ગંધ, સ્પર્શ, શબ્દવાણી વીજ નથી કે વંચી શયેલા કે શયેલા બાણી શકાય. આર્ગત ધર્મ એ કૃત્રિયોદ્વારા દેર્ષ કે બાણી શકાય તેમ નથી. છતાં ધર્મને નજ બાણી શકાય તેમ પણ નથી.

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે કેટલાક પદાર્થો સાક્ષાત જણાય ત્યારે કેટલાક પદાર્થો તેના ચિન્હોદ્વારાજે જણાય છે. જ્ઞાની યાને હોઈએ તે અગ્નિ સાક્ષાત્ દેખીએ છીએ ત્યારે યુક્તે ન દેખાય તેટલા દૂર હોઈએ કે બહારના ભાગમાં હોઈએ તે પણ ધૂમાડાદ્વારા એ અગ્નિ હોવાનું આપણે બાણી શકીએ છીએ. તે પ્રમાણે જ્ઞાની પુરૂષો પણ ધર્મને તેના ચિન્હોથી બાણી શકે છે. આપણે ધર્મને સાક્ષાત્ ન બાણી શકીએ પણ તેના ચિન્હોદ્વારાજે બાણી શકીએ. વૃક્ષનું થડ, ડાળ, પાંદડું, ફુલ, ફળ એ બધું બહાર જણાય પણ તે બધાનો આધાર તેનું મૂળ છે, કે જે બહાર જણાતું નથી. થડ, ડાળી, તથા પાંદડાંના પ્રમાણ ઉપરથી જમીનમાં દરાયેલું, આડનું મૂળ કેટલું ઉંડું ગયું હશે તે પણ સમજી શકીએ છીએ અનુમાન કરી શકીએ છીએ. તેમ આત્મામાં રહેલો ધર્મ થડ, ડાળાં વિગેરેની જેમ બહાર દેખાતાં ચિન્હોથી બાણી શકાય તેમ છે. શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રી-ડાળાં પાંખડા વિગેરે દ્વારાજે ધર્મ તપ-સવાનું, (આત્મામાં ધર્મ છે કે નહિ તે નિહાળવાનું) કહે છે. તે ડાળાં, પાંખડાં કયાં? ઔદાર્ય દાક્ષિણ્ય વિગેરે.

આ જગતમાં અનાદિકાલથી આ આત્માને 'અહિંથી હવે કે તહિંથી લઉં' એવો સંસ્કાર પડેલો છે. જે ત્રણ વર્ષનું બંધુ

હાથમાં રૂપીઓ લઈ માલ લેવા જાય તોયે તેને કોઈ આપે નહિ છતાં તેના હાથમાંથી રૂપીઓ લ્યો તો ખરા !! એ રૂપીઓ છોડાવવો સહેલો નથી; ઘણા મુશ્કેલ છે. રૂપીઓ માટે (રૂપીઓ ન છોડવા માટે) વજુરા ભરે, ખચકાં ભરે, પગ પછાડે, ગ્રીસો નાંખે; બધુયે કરે પણ રૂપીઓ છોડે નહિ; હા ! રોતાં રોતાં થાકે, સુએ, ઉંઘી જાય પછી રૂપીઓ કે લુપુ જે હોય તે એના હાથમાંથી લઈ લ્યો તેનું તેને લાન નથી, જગ્યા પછી તે રૂપીયા કે પૈસાને સંભારતું પણ નથી. બાલ્યવયમાં રૂપીઓ છુટતો નથી એટલે કે એવા તીવ્ર લોભના અનાદિ સંસ્કારનો પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ છે.

ધર્મનું પહેલું ચિન્હ ! ઔદાર્ય !

હવે 'લ'ની જગ્યાએ 'દ' મૂકો: અર્થાત્ 'લઉ'ને સ્થાને 'દઉ' આવી લાક્ષનાથી ભરપૂર બને, લેવા દેવાના કાટલા બુદ્ધિ રાખવાનું કાર્ય મનુષ્યોને ન શોભે ? આવો સંસ્કાર થાય, વધે, જાગે તો માનો એમાં કલ્યાણ. ધર્મનો એ પ્રથમ અંકુરો: દેવાની ભાવનામાં કલ્યાણની બુદ્ધિ કેટલી ? એ બુદ્ધિનું જેટલું પ્રમાણ તેટલો ધર્મ. દેવાની ભાવનાને બંદલે લેવાનું તથા સંઘરવાનું મન તેટલી કલ્યાણ બુદ્ધિ ઓછી, તેટલો ધર્મ ઓછો. ધર્મનું પહેલું ચિન્હ ઔદાર્ય. દેવામાં કલ્યાણ બુદ્ધિ માને પછી દે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે: દાનને ધર્મનું ચિન્હ ન કહ્યું પણ ઔદાર્યને ચિન્હ કહ્યું. કારણ કે દેવાનો આધાર તો શક્તિ પર એવલબ્ધલો છે. ઔદાર્યની ભાવના છતાં પ્રવૃત્તિ બંધાવી સરખી થવી મુશ્કેલ છે, તેમજ જગત્માં બંધા કાર્યમાં બંધાવી તેવી ભાવનાવાળાની બુદ્ધિ સરખી

ધર્મના ચિન્હો

છે તેમ અજ્ઞાન જીવ પાપ પુણ્યની ઠહોંચણી ન કરી શકવાના કારણે પાપને પુણ્ય તથા પુણ્યને પાપ કહી પાપની નિંદા કરતાં પુણ્યની નિંદા પણ કરી દે છે. કારણ કે તેનામાં નિર્મલ ધ નથી. માટે ધર્મનું ચાથું ચિન્હ નિર્મલબોધ છે. નિર્મલબોધ જેને થાય તે આત્મા પુણ્યને પુણ્ય, પાપને પાપ, માશ્રવને આશ્રવ, ઘંધનને ઘંધન, લવકારણને લવકારણ તરીકે વસ્તુને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી શકે છે. નિર્મલબોધમાં કોઈની સાક્ષી લેવી પડે તેમ નથી. આત્મામાં ધર્મ થયો છે કે નહિ તે જાણવાનાં, તેની સિદ્ધિનાં, પ્રતીતિનાં આ ચિન્હો છે. આ ચિન્હો તરફ દીલ ન લાગતું હોય તો આત્મામાં ધર્મ થયો નથી એમ સમજવું. ધર્મનું પાંચમું ચિન્હ 'લોકપ્રિયપણું' છે પણ એ ચિન્હ નેયમવાળું નથી, એટલે ત્યાં 'પ્રાયઃ' શબ્દ મૂક્યો અર્થાત્ એ ચિન્હ ઘણાભાગે હોય. વિવેકી મનુષ્યને તે વહાલોજ લાગે આવા સુંદર સમાન ગુણવાળાને દેખી તેવા ગુણવાળા સંબંધને રાજી થાય માટે ધર્મનાં ચાર ચિન્હ ધરાવનારો પ્રાયઃ લોકપ્રિય હોય એટલે ઘણું કરીને ત્યાં પાંચમું ચિન્હ પણ હોય. જો આત્મામાં પૂર્વે કથન કરેલા આ પાંચ ચિન્હો પોતામાં જણાય તો સમજવું કે આત્મામાં ધર્મની અસર થયેલી છે. કારણ કે આ ધર્મ પ્રતીતિ કરવાતું માપક યંત્ર છે. આ રીતે ધર્મનાં ચિન્હ જાણી, ધર્મને ટકાવવા, વધારવા શુભ ઉદ્યમ કરશે તે આલવ પરલવ કલ્યાણની પરપરા પામી એટલે મોક્ષના શાંતિ સુખને વિષે વિરાજમાન થશે.

તરી શકે અને તારી શકે

[કાળેનાં પાપાનાં, અનર્થનાં, મનુષ્ય મનુષી પાપ વિષે સમજાવવા મનુષ્યનાં ગામ શકે છે. પુસ્તક-પાપ આપણે તારી કે તરી શકતા નથી. પણ પુસ્તક અને પાપનાં ગામ શકાતા અર્થમાં સીધારીને તે પુસ્તક પણ આપણેનાં ગામ શકે છે.]

આ જ મોડમાંની ગામમાં એના મનુષ્ય અને કે કે સ્ત્રી, પુત્ર, સંપત્તિ ગામને દેખે છે પણ પોતાને એવાગમને નથી.

કરુણીનાં મન કરુણી માટે દોષદોષ કરે છે. પણ કરુણી પોતા પાસે છે તેનાં તેને જાણ નથી. તેમ જ પુણ્ય-અપુણ્ય માટે ધમપણ્ય માટે છે. પણ સુખનાં સાધનો પોતાનામાં છે તેનું તેને જાણ નથી.

અપદક્ષણ મેળવવા નિશાળો રાખતો પડતો નથી. સારા લક્ષણો માટેજ નિશાળની વરર છે. અને કેટલાં લાવવા માટેજ વિદ્યાર્થના ઉપદેશની વરર છે.

જીવનમાં ભાવદયા ન આવે ત્યાં સુધી 'ખાજો કુચા અને દરવાજા ખુલ્લા' જેવું છે.

માનવભવ દુર્લભ છે. આ ભવમાંજ ઉદ્ધરવાનો માર્ગ મેળવી શકાય તેમ છે. પાપથી મુક્તિ તે પછી માનવભવ સાર્થક છે. જ્ઞાની તે કે જેના આત્મામાં જ્ઞાન પરિણમ્યુ હોય.]

દીવાલ જરૂરમાં જરૂરમાં જ નહીં, જો તે આમાન્ય કેવળીમાં કેવળ જ્ઞાન આપીને તે જીવનને પગલે લેવી જરૂરમાં જરૂરની સંજોગ નથી.

મદદ આવી પહોંચતી હોય તો શું કરવું ?

અમારો માન આવી પહોંચતી હોય તો જરૂર ઉપદેશની સીમાની નીચે જાય નથી.

મદદ આવી પહોંચતી હોય તો જરૂર ઉપદેશની સીમા લે છે પણ લોકાંતિકા આપે છે તેનાં શું ?

અમારો માન—શ્રેષ્ઠ જ્ઞાતાના માંડણ અને નોકરે કહ્યું કે 'પપાસા! અગર પપાસાં'!!! તેના જેવું છે. જંમ તમારે મેર મેમાન આગળ તે વળને તમે કહેા કે પપાસાં એવું કહેવા ઉપરથી નોકરના કહેવા માત્રથી શ્રેષ્ઠ અને તમારું કહેવા માત્રથી મેમાન પપાસાં નથી. તેવીજ રીતે સ્વયંજ્ઞાન બળે ધરમાંથી નિકળવાની તેવાની વળનેજ લોકાંતિકાએ પોતાનો કલ્પ કલ્પ સાચવે છે. અર્થાત્ લોકાંતિક કહે તેજ ભગવાન દીક્ષા લે એવું નથીજ.

“પુત્રિવં તે” પૃથ્વી તે ભગવાનને અનુત્તર જ્ઞાન હતું અને હમણાં પણ છે. અને શહેરો બંધકે તેથી પણ વધારે આધીન શાસ્ત્રકારો કહે છે કે તીર્થકરને પોતાને પોતાની મેળેજ કરવું પડે છે અર્થાત્ સ્વશક્તિથી સ્વઆલંબનથીજ તીર્થકરો કેવલ્ય દશા પ્રાપ્ત કરે છે.

ગાઠ અંધકાર વળતે સ્પર્શ—રસ અંધ અને શબ્દ એ આરેના વિષય કરવાની તાકાત ઈદ્રિયોની છે. પાંચમી ઈદ્રિય ચક્ષુ હયાંત છે. પણ અંધકારના પ્રબળ પ્રલાવે રૂપનો સાક્ષ-

દેવની આરાધના

હાંકતારા તમારા આત્મામાં દોષને દોષરૂપે દેખતાં થાયો.
અહાર દોષથી આપણે હિંસન થઈએ છીએ એ તો માનતા
થાયો. પૂજ્ય અને પૂજકમાં લાખ ગાડાનો ફેર છે. પારકા ઘેર
મુનિમગીરી કરનારા મુનીમની જેવી દશા આપણી છે. હુંડી
અને પૈસાની લેવડદેવડ મુનીમની ચોતાની નથી; પણ શેઠના
સામે છે. શેઠના હિસાબે થતી હુંડી, ખત, પૈસાની લેવડ-
વડ વિગેરેને ચોતાના હિસાબે માને તે મુનીમ નથી. તેમજ
મુનીમની ધારણા પુર્વક આપણે પણ અહાર દોષ દેવના હિસાબે
માનીએ છીએ. આપણે કાંઈ લેવાદેવા નથી. એ અહાર દોષ
આપણા હિસાબે નથી. અને એ દોષમાં આપણે તો નોખમ
કાંઈ ગણ્યું પણ નથી.

દોષની લયં કરતા સ્વીકારવાથી દોષની લયં કરતા વધે
છે અને તેના નોખમહાર આપણે પોતે છીએ તે સમજતા થાયો.
દોષની લયં કરતા નહિં છોડું તો રખડયા કરીશ. એ ગોખ્યા
કરીશ.

આપણે તો કુદેવ-અને મુદેવતાના ચોપડાતું નામું મુનિ-
મની પેઠે કરીએ છીએ. આ આત્મામાં અહાર દોષતું નામ
પણ નથી લખતા.
સમકિત મિશ્યાસ્વિ લવિ અને અલવિમાં ફરક કયાં પરે
જે ? "અહાર દોષ રહિત હોય તે દેવ અને અહાર દોષ
હોય તે કુદેવ." ગાથા એ પીનાં જોલે પણ તેથી સમકિતી
અગર મિશ્યાસ્વી થઈ જવાતું નથી. મને અને આખા જગ-
તને અહાર દોષો હિંસન કરી રહ્યા છે, આ મહાપુરુષે ટાળ્યા
છે અને એ દોષ ટાળવા માટે આ સાસન જન્મ પામ્યું છે.

સૌખ્યદાનઃ પદ્મજન્ મોક્ષઃ કિંચિદ્ગાંઠં કૌશલે ન હ્યવતઃ

પાપમાં ન પવનમાંથી જે કાવચ, પદ્મવિ મળી રૂચ
એકામી, તેને જાળવતી આબવામાં આપવું વિચારીએ. જે કાપ
તેા કિપરના અભવગને પાવુ થાવ. આ તો સારી સ્થિતિ
આવેા છે તે તે જાળવ ધર્મ નહિ કરે તો શું કરશે? તે
સાધુપણું કરશે કે ઘણાજ કરશે? તેને વિચારે કે અનંત
વખત આયતી એકવનું કરવું તે વધારે કે આશિવનું? અનંત
અનંતી વખત આસદાં આધાં છતાં ત્યાંજ પાશ્વું મન કાય
છે અને અનંતા અનંતી વખત તાજ મહ્યા છતાં આ થતું
નથી તેનું કારણ શું?

અનંતા વખતમાં ખાસદા અને પરમાધમીની વેદતા
લોગવી છતાં તેમાં કંટાળા નહિ અને ધર્મ કરવાથી દેવગતિ
મળી છતાં તે કાર્ય કરવાનું કેમ મન થતું નથી. વગર

દોષના દાહિ. દાન. શીયળ તપ, લાભ નહિ કરવા કહેવું તે પણ મુખાઈ છે. દોષના દાહ વગર એ બનતું કેમ હશે. પણ એ વિચારી ગયા કે અલબ્ધો પણ એ સ્થિતિમાં કેવી સ્થિતિ શુભરતા હશે તે દોષ દાહ પ્રકરણ સમજવાથી સહેજે સમજશે.

તીર્થ કર ભગવાનના પૂજકોએ પણ વિચારવાનું જરૂરી છે અંતઃકરણમાં દોષની દાહ સ્થિતિ આવવી જોઈએ. અહાર દોષ રહિત દેવ અને તે દોષવાળા કુદેવ ગણવા, મારે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી એમ નહિ.

તીર્થ કરે ધર્મ કરેલો, બનાવેલો નથી પણ કહેલો છે. અને તે ધર્મ પણ હમેશનો કહેવામાં લેશભર અતિશયોક્તિ નથી!!! ખીજા મતમાં આ ઈશ્વરે જગત્ કયુ-કરેલું છે. એ સતાવલંખીઓને પુછજો કે જુઠ, ચોરી અને પાપ તે તમારા ઈશ્વર પહેલાં કે પછી? જો પહેલાં જુઠ ચોરી હતા પાપ હતાં, અને રોકવાના સાધન હતાં તો તો કયુ-શું અને કં-હશે કે પહેલાં નહોતાં તો ઈશ્વર જેવો કુલાંડી કોણ?

મુસલમાન જુ જેવા નાના જીવ અને માંકણની કીડા કરે છે. શિકાર કરનાર શિકારની કીડામાં જંગલી રાક્ષસી ગણાય તો અનંતના શિકાર કરવાની તમારી ઈશ્વરની કીડા અને લીલા કેવી!

આ બધાં અનંતા મરે છે, જન્મે છે દુઃખ ભોગવે છે તો તમારા ઈશ્વરને માટે ગણવું શું?

નિન-જૈન ધર્મ નવો બનાવતા નથી પણ વસ્તુ-તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરે છે? અને દેવ તત્ત્વને જાહેર

ભવ્ય

એટલે

નાક્ષત્રો અધિકારી

[જેને મોક્ષની અભિલાષા થાય તે જીવ ખરેખર ભવ્ય જીવ છે. મોક્ષનું જીવન તે ભવ્યત્વ છે. મોક્ષ જીવને લાયક તે ભવ્ય. સામો માણસ ભવ્ય છે કે અભવ્ય છે તે કેવળી સિવાય ન જાણી શકાય. પણ પોતાનામાં ભવ્યપણું છે કે નહિ તે તો સમજી શકાય છે. ભવ્ય કરતાં ચઢીયાતો જીવ તે ચરમપુર્ણલાવર્તી જીવ છે. હું મોક્ષને લાયક હોઈશ કે નહિ વિચારનાર તે ભવ્ય છે.]

દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચૈવ, પ્રત્યાખ્યાનં દ્વિધા મતમ્ ।

અપેક્ષાદિકૃતં હ્યાદ્યમતોન્યચરમં મતમ્ ॥ ૧ ॥

ભવ્ય જીવ કોણ ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજ ભગવાનશ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ભવ્યજીવોના ઉપકાર માટે શ્રીઅષ્ટકજીપ્રકરણ રચતાં આગળ જણાવે છે, કે આ સંસારમાં આ જીવો અનાદિકાળથી રખડે છે. એ જીવને મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવવામાં મુખ્ય કારણ શું ? ઉત્તર એવું છે કે ભવ્યપણું ! પ્રથમ ભવ્યપણું જોઈએ. મોક્ષ એ ઉત્તમોત્તમ વસ્તુ છે. એ ઉત્તમોત્તમ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાના આત્માને ભવ્યપણાની પ્રાપ્તિ થઈ ચૂકી છે, તેવું દર્શાવનારું શું કાંઈ ચિન્હ છે ? હા! એ

જે જ્ઞાન, ચારિત્ર, વાક્યા, તપ આદિની સહાયતાથી તેનું કૃપા મોક્ષ મળી શકે છે. જો બીજા ન હોય તો મારી, પાણી, હવા વગેરે મળ્યા છતાં અંકુર ઉભો નથી. તેજ પ્રમાણે જેનામાં લવ્યપણું ન હોય એવા આત્માએ તપ પર્વજ્ઞાન લીધું હોય, પ્રતિમાઓ વડન કરી હોય, શુદ્ધ લેશ્યાના પરિણામનાથું અખંડ ચારિત્ર પાઠ્યું હોય તો પણ તેને મોક્ષ મળી શકતો નથી એ સિદ્ધ છે. કારણ કે મોક્ષનું મુખ્ય કારણ લવ્યપણું છે. તપસ્સામાં જે ચાર છ મહિના ગાળે, મહિનાના મહિના તપ કરે, વિનય વૈભવચ્ચ કરે; બધું કરે પણ જ્યાં લવ્યવસ્તુ પીજ નથી, ત્યાં તે પીજનું કૃપા મોક્ષ નહિન હોય એ તે ખુદ્ધું છે. તાત્પર્ય એ છે કે મોક્ષ થવામાં મુખ્ય કારણ તો જીવનું લવ્યત્વજ છે, તેજ પીજ છે અને જ્ઞાન, તપ આદિ તો તેને મદદ કરનારાં કારણો છે.

અંકુર પરથી બીજની પરીક્ષા.

હવે એ પ્રશ્ન આવીને ઉભો રહે છે કે આત્મામાં લવ્ય પણું છે એમ જાણવું કેવી રીતે? એવી કઇ નિશાની છે કે જે આત્મામાં લવ્યપણું છે એ દર્શાવી આપે છે? સાંભળો: અંકુર ઉગે છે તેથી આપણે જાણીએ છીએ કે ફલાણો દાણો વાળ્યો હતો, તેજ પ્રમાણે મોક્ષ થાય ત્યારેજ આપણે જાણી શકીએ છીએ, કે એ આત્મામાં લવ્યપણું હતું. આત્માની અંદર જ્યારે લવ્યપણું જણાય છે, ત્યારે તે આત્માનો મોક્ષ થવાનોજ છે; એવો નિશ્ચય થાય છે. આ નહિ થાય ત્યાંમુધી મોક્ષની આશાએ જે ઉદમ કરીએ છીએ, તે બધો આંધજાની ઈંટ જેવો પરિણામે છે. આ પ્રમાણે જેઓ કહેતા હતા, તેમની

મતલબ શી હતી ? તેઓ કઈ મતલબથી આ પ્રમાણે કહી રહ્યા હતા ? તે હવે તપાસો. જૈનશાસ્ત્ર એમ માને છે કે કેટલાક જીવો ભવ્ય છે અને કેટલાક અભવ્ય છે. જ્યારે બીજાઓ એમ માને છે કે સર્વે જીવો મોક્ષે જવાના છે. બીજા પક્ષ જોયો માને છે, તેમની એ માન્યતા કેવી મિથ્યા છે તે જુઓઃ તેઓ એમ કહે છે, કે સઘળા જીવો મોક્ષે જવાના છે; પણ તરતજ બીજી વાત રજુ કરે છે કે મનુષ્ય શરીરમાંના જીવ સિવાય બીજા જીવો મોક્ષે જઈ શકવાના નથી ! જો તેમની એ માન્યતા છે કે “મનુષ્ય સિવાય બીજા મોક્ષે જઈ ન શકે,” તો સહજે સાબિત થાય છે કે તેમનો “સઘળા જીવો મોક્ષે જવાના છે” એ પૂર્વપક્ષ ખોટો છે અને તેથી તેઓ સીધીરીતેજ જુદા છે.

મનુષ્યની પરાધિનતા

સર્વ જીવોને મોક્ષ માનો, પણ વળી મનુષ્યજીવ સિવાય બીજા જીવને મોક્ષ નહિ એ બે પરસ્પર વિરોધી વસ્તુ બને શી રીતે ? મનુષ્યનું જીવન તો હંમેશાં પરાવલંબી છે. પૃથ્વી, એ મનુષ્ય વગર જીવી શકે છે. મનુષ્ય હોય તોજ પૃથ્વીકાય-અપકાય જીવો જીવી શકે, અને નહિ તો મરી જાય એમ નથી. તેજીકાય-વાયુકાયને માટે પણ તેમજ મનુષ્ય ન હોય તો તેજીકાય અને વાયુકાયના જીવો પણ મરી જાય એમ નથી. આ બધા ઉપરથી એક વાત સાબિત થાય છે કે મનુષ્યની હૈયાતીનો સંબંધ બીજા જીવો સાથે છે. મનુષ્ય જરા વિચાર કરે કે, હું જગતમાં નહિ હોઉં તો નુકસાન કેને ? તારા (મનુષ્યના) નહિ હોવાથી કોઈની પણ

કેવળી શી રીતે થયા ?

લવ્યાલવ્યપણું એ પારિણામિકભાવ છે. જીવપણું, અ-જીવપણું, લવ્યપણું, એ પણ પારિણામિકભાવ છે. જે જીવને જાણે છે, તેજ માણસ જીવના પારિણામિક ભાવ લવ્યપણું, અલવ્યપણું વગેરે પણ જાણી શકે છે. જેમ જે માણસ ઘડિઆળને જોઈ શકતો નથી, તે ઘડિઆળમાં કેટલા વાગેલા છે તે શી રીતે કહી શકે? તેજ પ્રમાણે જે જીવ જીવને જાણી શકેલો નથી, તે જીવના પારિણામિક ભાવને પણ જાણી શકેજ નહિ એ સ્પષ્ટ છે.

જીવ-શુદ્ધ સ્વરૂપવાળા જીવને કેવળજ્ઞાની સિવાય બીજી કોઈ જાણી શકે નહિ. તો પછી જીવના સ્વભાવને પણ બીજી કોણ જાણી શકે ? કેવળી તમારા જીવને જુએ, તેમાં શું છે? લવ્યપણું જુએ અને તમોને કહે કે તમો લવ્ય છો; તો તમારે જ્ઞાનાદિક માટે ઉદ્યમ કરવો, નહિ તો નહિ; એટલે પરિણામ શું આવશે તેનો ખ્યાલ કરો. કેવળી તમો લવ્ય જીવ છો એમ ન કહે, ત્યાં સુધી શું તમારે જ્ઞાનાદિક માટે ઉદ્યમ ન કરવો ? તમારા જીવને લવ્ય અલવ્ય જાણી શકનાર કેવળી કેવળી શી રીતે થયા ? તો કહેશો કે જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, વિનય, વૈયાવચ્ચ બધામાં ઉદ્યમ કરવાથી ? તો તે કેવળીઓએ ઉદ્યમ શા આધારે કર્યો ?

તમારું લવ્યપણું તમે જાણી શકો છો.

કેવળીને તેના જીવનું લવ્ય અલવ્યપણું કોણે કહ્યું? માનો કે તેને કોઈ બીજા કેવળીએ કેવળ જ્ઞાનપૂર્વે “તું લવ્ય છે”

લવ્ય

એમ કહ્યું હોય. તો એ ખીલ કેવળીને “તું લવ્ય છે” એમ કોણે કહ્યું? અને આ વિચારશ્રેણી આગળ લખાવી જુઓ: પરિણામ એ આવે છે કે તીર્થ દરતું થવું, તીર્થની શરૂઆત એ સઘળું જ હોય છે. કેવળીપણું—ધર્મ પ્રવૃત્તિ એ કેવળી વગર સંભવે નહિ. કેવળીની પાછળ કોઈ કેવળી હાજર હોવો જ જોઈએ. આ વસ્તુમાં વિચ્છેદવાળું કેવળીપણું ન ગણે. કેવળીને કોઈ કાળે વિચ્છેદ ન માનવો અને માન્યો ધર્મ હોય ગયો. કેવળજ્ઞાનીની સતત સત્તા માનવી પડે ને તે ન હોય તો ધર્મનો છેડો છે. આત્માના લવ્ય મલવ્યપણાના વિભાગ પાડ્યા, પણ છતાં આ લવ્ય અને આ અલવ્ય એવો કેવળી સિવાય નિર્ણય મળે નહિ અને નિર્ણય મળે નહિ ત્યાં સુધી ધર્મ પ્રવૃત્તિ કરવી એ આંધળો ખેડૂં કુટાવા જેવું નકામું છે, એટલે ખલાસ! સઘળી ધર્મ પ્રવૃત્તિ અને મોક્ષમાર્ગનું ઘંધ થઈ જાય! ત્યારે હવે માર્ગ શો? અહીં જ સમજવાતું છે. નૈનદર્શન કહે છે કે જીવમાં રહેલું લવ્યાલવ્યપણું કેવળી સિવાય નહિ જાણી શકાય એ વાત તદ્દન સાચી, પરંતુ પરજીવોતું લવ્યાલવ્યપણું માત્ર કેવળી જ જાણી શકે છે, પોતપોતાના આત્મામાં લવ્યપણું છે કે નહિ એ તો દરેક માણસ પોતે સમજી શકે છે.

જે મોક્ષ ઇચ્છે છે તે લવ્ય.

જેને મોક્ષની ઇચ્છા છે તે સઘળા જીવો લવ્ય છે પણ એ મોક્ષ તે કયો? એકલો તમોએ માની લીધેલો ગમે તે મોક્ષ ઇચ્છવો જોઈએ તેમ નહિ, અનંત કલ્યાણરૂપ અને સંસારની ઉપાધિ વિનાનો જે મોક્ષ— તે મોક્ષ જે ઇચ્છે છે; તે લવ્ય જીવ છે.

ધાન્યનો દાણો વાળ્યો નથી. તેમ આનંતાં ચારિત્ર કર્યાં, વર-
સાદ આલ્યો, પણ બીજા-મોક્ષરૂપી બીજા ન વાળ્યું એટલે
ધાન્ય નહિ ઉગ્યું. જે ચારિત્રમાં દેવલોકના મનુષ્યલોકના
સુખની ઇચ્છા નથી. તેવું દેવળ કલ્યાણની ભાવનાવાળું એક
જ ચારિત્ર બસ છે. કલ્યાણની ભાવના રહી હોય તો એ સં-
સાર નિર્વેદ થયો. ચારિત્ર બગડ્યું તે દેવલોકાદિની ઇચ્છા
એ. અનંતા ચારિત્રો જે બગડ્યાં તે દેવલોકાદિના સુખોએ
બગાડ્યાં. કર્મક્ષય કે કુકલ આત્મકલ્યાણની ભાવનાવાળું ચા-
રિત્ર કંઈ પણ બગાડતું નથી. એવા ચારિત્ર અનંતી વખત
થઈ શકતાં નથી. માર્ગાનુસારિપણું દરેક મતમાં માનીએ
છીએ. માર્ગાનુસારિપણું તે તંમના મતના મોક્ષને અનુસરીને
હોય. જુઠી મહોરની ઇચ્છા પણ મહોરના અર્થને ધાર્યું.
મોક્ષની ઇચ્છાએ ચારિત્ર થએલાં જ નથી. જે મોક્ષની ઇચ્છા
થાય તો તે દ્રવ્ય ચારિત્ર કહેવાયજ નહિ. સતીને નામે સ્ત્રીએ
બળી મરતી હતી, પણ તે શાને અંગે ? મારા કુટુંબમાં હું
સતી ગણાઈશ એવા લોભથી, તે પછી તેવું જીવન ગમે
તેવું હોય. તો પછી માનપૂજને માટે ધર્મની ક્રિયાઓ તીવ્ર
હોય તેમાં અસંભવિત શું છે ? જે શાસ્ત્રકારો અનંતાં ચા-
રિત્ર કહે છે, તેજ શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે જે ચારિત્રો દેવ-
લોકાદિકની ઇચ્છાએ લેવાય તે ચારિત્રો છે બીજાં નહિ.

ચારિત્રના ભેદ.

અલભ્ય આત્માઓએ અનંતા ચારિત્રો લીધાં છે, તેને
દ્રવ્ય-ચારિત્ર કહે છે. આવા ચારિત્રવાળાના મનમાં સંસારથી
જુદા સ્વભાવવાળો મોક્ષ છે, તે મને મળો એવી ઇચ્છા હોય
જ નહિ. પાંચ પાંચ વરસના ગાળાના રમતા છોકરા મને

આખરું વધે કે ઘટે એ જોતાં નથી; તેજ પ્રમાણે અલભ્યોને સંસારથી જુદાંરૂપનો મોક્ષ મને મળે એવી ઇચ્છા થતી નથી. ભાવચારિત્ર લીધા પછી વિરાધનામાં આવી જાય અથવા તેા પ્રત્યનીકપણામાં જાય તેા રસ્તો નથી. પ્રત્યનીકપણું થયું તેા ફરી ચારિત્ર મળવું મુશ્કેલ છે. મરીચિએ પહેલવહેલું ચારિત્ર લીધું તે આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાથી કેમકે ચક્રવર્તીની રાજ-ગાદીનો વારસો છોડી સાધુપણું લીધું. પણ જે વખતે પ્રત્યનિક થયા તે વખતે શું ? પ્રત્યનિક થયા તે વખતે ભાવચારિત્રનું મીજ નાશ પામે છે.

મનમાં મોતીના ચોક પુરો તે પણ સાચા થાય છે.

હવે મૂળ વાતમાં આવો. જૈનશાસનરૂપી કલ્પવૃક્ષ તમારા મનમાં મોતીના ચોક પુરો તેને સાચા કરી દે છે. પણ આ કલ્પવૃક્ષ તેા એવું છે કે સાચા મોતી માંગો તેા સાચા મોતી પણ આપે અને ખાસડાં માંગો તેા ખાસડાં પણ આપે. ઉત્તમ ક્ષણ કલ્પો તેા ઉત્તમ ક્ષણ આપે, અધમક્ષણ કલ્પો તેા અધમ ક્ષણ પણ આપે, ઉપાધિથી જુદો મોક્ષ નામનો પદાર્થ તમે માનીશો તેા સાચો મોક્ષ તમને મેળવી દેવો એ આ શાસનની ફરજ થઈ પડી છે. જેમ હુંડીની જુદી જુદી મુદત હોય છે, તેમ મોક્ષની પણ જુદી જુદી મુદત છે. તમે તત્વની પ્રતીતિ કરી મોક્ષની ઇચ્છા રાખો તેા અર્ધપુ-જ્જલ પરાવર્તનમાં મોક્ષ તમારા નિર્વાહને ચલાવી શકે તે સિવાય બીજાંરૂપી પાપો છે તે બધાને વોસરાવો તેા આઠ લવની મુદત. એવા રૂપમાં આવો કે લલે માઈ જીવન અને મારા જીવનના સાધનો રહેવાના હોય તેા રહે અને જવાના હોય તેા જાય, પણ મારે તેા મોક્ષ, મોક્ષ અને મોક્ષ જોઈએ

“મહાદેવ” ને ભવિષ્યકાળનું જ્ઞાન ન હતું.

આ ઉપરથી જાણાય છે કે મહાદેવને ભવિષ્યકાળનું જ્ઞાન ન હતું. હવે વિચારો કે જો મનુષ્યને જન્મ મહાદેવે આપ્યો, તો મહાદેવને જન્મ કોણે આપ્યો ? પરમેશ્વરનું ખંડન કરનારા, તેમને માનનારાઓનો નાશ કરનારા અને પરમેશ્વરની સામે વિરોધ કરનારા એ સઘળાને જન્મ કોણે આપ્યો ? વળી ઇશ્વરે જન્મ આપ્યો તો પછી ગર્ભાવાસ કોણે આપ્યો ? આ સઘળા પ્રશ્ન એવા છે, કે ઇશ્વરને જે સ્વરૂપમાં અન્ય દર્શનીઓ માને છે, તે સ્વરૂપને જોઈું કરાવે છે. બીજા પ્રશ્ન એ છે કે ઇશ્વરને કેવો માનવો ? દયાળુ કે ઘાતકી ? તમે જાણો છો કે નાના બાળકને કોઈ રાત્રી પણ જલદી સળ કરતું નથી. દુનિયાના રાત્રીયો પણ બાળકો ને નિર્દોષ ગણે છે. હવે જો મનુષ્યને જન્મ આપનારો ઇશ્વર હોય, તો મનુષ્યને મૃત્યુ આપનારો પણ ઇશ્વરજ હોવો જોઈએ. તો શું ત્રણ ચાર મહિનાના નાના બાળકોને અનેક યાગોથી પીડાવીને મૃત્યુ શું ઇશ્વર આપે છે ? અને જો એમજ હોય તો તો એ ઇશ્વર શું ઘાતકી ઠરતો નથી ?

“ઇશ્વર” દયાળુ છે કે નિર્દય ?

કોઈ એમ કહેશે કે જેમ એક માણસ બીજા માણસ પરત્વે ગુન્હો કરે છે, તેમ બાળકે ઇશ્વર પ્રત્યે એવાં કર્મો કર્યાં હશે તેથી ઇશ્વર તેને સળરૂપે મૃત્યુ આપે છે. પરંતુ સામાન્ય જુદીવડે વિચારતાં એ દલીલ યુક્તિયુક્ત માલમ પડતી નથી. એક બાળક મોટા માણસને કાંઈ ગાળ આપે, તો પણ મોટા માણસ એ ગાળને ધ્યાનમાં લઈને તે બાળક

માણસે શું ઇશ્વરનું આજ્ઞ કાર્ય કે તેને તેણે બીજા જીવને જીવોની અગેશાએ સવશ્લેષ કર્યો ? આમૂક જીવોને ભોક્તા કર્યા અને આમૂક જીવોને ભોગ્ય કેમ કર્યા ? આ ઉપરથી જાણાય છે કે જગતને પેદા કરનારા ઇશ્વરને આપણે પક્ષપાત વિનાનો પણ નથી માની શકતા.

ફળદાતા કોણ કુર્મ કે ઇશ્વર ?

હવે કર્મનો સિદ્ધાંત તપાસી જોઈએ. આત્મા કર્મનું ફળ ભોગવે છે તે ફળ ઇશ્વર આપે છે કે કર્મમાંજ ફળ આપવાની કૌશલ શક્તિ રહેલી છે ? જગતના સઘળા ન્યાયાધીશો શિક્ષા કરનારા અને તે ભોગવાવનારા હોય છે. એ હિસાબે જગતમાં આત્માને અંગે પણ જે અધમ કાર્યો કરનારા છે તેને અંગે શિક્ષા દેવી અને તે ભોગવાવવી એને માટે કોઈ વ્યક્તિ જરૂર હોવીજ નોઈએ. વાડ જગતમાં સાચો ન્યાય આપવો એને ઇશ્વરી કાર્ય માનવામાં આવે છે અને જો એ ઇશ્વરી કામ જ છે તો પછી ન્યાય આપનારા અને તેનું પાલન કરનારા રાજા, પ્રધાનો, ન્યાયાધીશો એમણે શા માટે સંન્યાસ લેવો નોઈએ ? કિંવા તેમણે શા માટે નીતિમય હવન પણ ગાળવું નોઈએ ? ચુંડાની બાબતમાં જગતમાં સર્વ ભોગવાવવી એ ઇશ્વરી કામ માનીએ, પરંતુ ઘણી વખત આપણે પ્રત્યક્ષ જગતમાં જોઈએ છીએ કે બીનચુંડેગાર મર્યાબંધ નય છે અને ચુંડેગાર છૂટી નય છે ! તો આ અન્યાય મટાડવાની ઇશ્વરની ફરજ ખરી કે નહિ ? એવે વખતે ઇશ્વર ક્યાં સૂઈ નય છે ? મનુષ્યો ચુંડો કરે, બીજાનું ખૂન કરે કિંવા એવાજ કાર્યો કરે તો તેને એ કાર્યો

દુનિયાની કોઈપણ આશા વગર સાટા કે બદલા વગર જે માત્ર સાધુપણની ફરજ તરીકે જ નિઃસ્વાર્થી ધર્મોપદેશ આપે છે તેને જ જૈન શાસનમાં જૈન સાધુ તરીકે સ્થાન પામવાનો અધિકાર છે, અન્યને નહિ. તમે ઉપદેશ આપો છો માટે અમે તમોને અન્નવસ્ત્ર આપીએ છીએ અથવા તમે અન્ન-વસ્ત્ર આપો છો તેથી અમે તમોને ધર્મોપદેશ આપીએ છીએ એમ કહેનારને જૈન શાસનમાં ઉભા રહેવાનો જગએ હક નથી.

જ્ઞાની આત્માને સાધુની જરૂર છે કે ?

તમોને મેં શિક્ષકનું ઉદાહરણ આપ્યું છે પણ તે સર્વાંગે લગાડવાનું નથીજ. માસ્તરને શા માટે રાજો છે ? બાળકના દુર્ગુણ દુર કરવા અને તેનું દુન્યવી અજ્ઞાન ટાળવા. આ દુર્ગુણ અને અજ્ઞાન ગયાં એટલે પછી તે બાળકને જ્ઞાની અને સદ્ગુણીમાં મનાવવાનો યત્ન થાય છે. તેજ પ્રમાણે અહીં સાધુઓથી ધર્મોપદેશ સાંભળી આત્મા કાંઈક જ્ઞાનવંતો થયો એટલે આત્માને મોટા તરીકે મનાવવાનો અહીં આદેશ નથી. આત્મામાં ધર્મની લગની લાગી તો પછી કર્તવ્ય એ છે કે માત્ર મોક્ષની ઇચ્છાએ ધર્મની સાધના કરવી. સાટા બદલા વગર કે જગતના કોઈ પદાર્થની આશા વગર જેઓ ધર્મોપદેશ આપે છે તેઓજ મુઘાજીવી એટલે બદલા વગર ફેાગટ જીવનારા કહેવાય છે. એજ કારણથી ગીતાર્થની એટલે સૂત્ર એને તેના અર્થના સંપૂર્ણ જ્ઞાતાની સાથે દાનનો કે ભક્તિનો સંબંધ રાખવામાં આવતો નથી.

નમોલોળ સવ્વસાહુળં આ વાક્યથી તમે સઘળા સાધુઓને

નમસ્કાર કરો છો. પછી એ સાધુઓ લલે લલેલા હોય કે અમણ હોય, તપસ્વી હોય કે આહાર લેનાર હોય, સ્થવિર કલ્પી એટલે શાસ્ત્રમાં સ્થવિર માટે કહેલા આચારો પ્રમાણે ચાલનાર હોય કે જનકલ્પી એટલે શ્રી. જનેશ્વર લગવાનના જેવું આચરણ કરવાવાળા હોય. એ સઘળા લેદો નમસ્કાર સાથે સંબંધ ધરાવતા નથી. ત્યાં તો સાધુ માત્રને નમસ્કાર છે. તેજ પ્રમાણે દાન વગેરે સાથે પણ તેનો સંબંધ નથી. માત્ર તેઓ મોક્ષને સાધે છે, તે પુરતોજ નમસ્કાર સંબંધી તેમની સાથે સંબંધ છે. અને તેથીજ તેમની (સાધુઓની) સેવા કરવી તેમને દાન આપવું એને શાસ્ત્રે શાસ્ત્ર સિદ્ધ વસ્તુ માની છે. આમ ગુરુને પણ માનીએ છીએ તે આ રીતે ધર્મને અંગે! જો ધર્મજ ન હોય તો એ દિવસ આવે કે તમો પલંગ ઉપર ફૂલની પથારીમાં સુતા હો અને ગુરુ તમારા ચરણ દબાવતા હોય !!

ધર્મ

ગુરુની સેવાનું કૃણ શું છે? દેવ ગુરુને શા માટે માનવાના છે? તે માત્ર ધર્મને અંગે, ધર્મને માટે અને ધર્મદ્વારાએજ માનવાના છે, ધર્મ એટલી જળરહસ્ત વસ્તુ છે કે તેવી જળરહસ્ત વસ્તુ ત્રણે લોકમાં ણીજ એક પણ માન્ય રાખવામાં આવી નથી. દુર્ગતિ ટાળી સહગતિ મેળવી આપનારો હોય તો તે કૃત ધર્મજ છે. માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, માલ મિલકત એ કોઈ પણ વસ્તુ આત્માને લવિધ્યની અધોગતિથી ણચાવી શકે એમ નથીજ. અજ્ઞાન એ મોટામાં મોટું

પાપ છે. “ અજ્ઞાનં સ્વલુ કષ્ટં. ” એ વાક્ય સમજવા જેવું છે. ક્રોધાદિક પાપો મોટામાં મોટાં છે, પણ તેનાથી એ મોટામાં મોટું પાપ અજ્ઞાન છે. હિતકારી શું છે અને અહિતકારી શું છે, એ કોણ જાણે છે? જ્ઞાની તે જાણી શકે છે. કેવું માણસ હિતાહિત જાણવા માટે જ્ઞાન મેળવે છે, પરંતુ જ્ઞાન મળ્યા પછી એ રાગદ્વેષવાળો થાય છે, તો શું એ માણસ મેળવેલું જ્ઞાન તે જ્ઞાન કહી શકાય? નહિ.

સૂર્ય અને અંધારૂ સાથે રહી શકે?

સૂર્ય ઉગ્યો છતાં અંધારૂ રહે છે એમ કોણ માની શકે? સૂર્યોદય થયો તો અંધકાર જવો જ નેઈએ. તેજ પ્રમાણે જ્યારે વસ્તુનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થાય તો એ જ્ઞાનનું એ પરિણામ આવવું જ નેઈએ કે વર્તન સુધરવું જ ઘટે. જ્ઞાન થયું પછી રાગદ્વેષવાળા થઈએ તો એ જ્ઞાન જ્ઞાન જ ન કહેવાય! અજ્ઞાનને પુણ્ય પાપનું જ્ઞાન થાય છે, પણ તે કેવું છે? એ માણસ જ્ઞાન ક્રેનોઆફની ચુડી જેવું છે. તમે ધર્મના વ્યાખ્યાનની ચુડી મુકો કે તમારા દુશ્મનને ગાળો આપવાની ચુડી મુકો; ક્રેનોઆફ તો તમે જે કહેશો તે જોડી જશે! તેને ચિંતા નથી કે ગાળો આપવાથી ફલાણાભાઈ ગદનરીતે દાવો માંડશે! આપણે પાપ એ ક્રેનોઆફની ચુડી જેવા બંધન્યા છીએ. હૃદયમાં અસરનો છાંટો પણ નહિ, છતાં ક્રેનોઆફ ધર્મનું વ્યાખ્યાન આપે જાય છે!

સાપ ભયંકર છે કે પાપ?

હવે બીજી વાત! સાપનું ઉદ્ધારણુ હોય. સાપ કંઈ છે નો એનું પરિણામ શું? સાપ એક ભવનો નાશ કરે છે.

છે. તેમને ઉપદેશ આપતાં એવું સૂચન કર્યું છે કે જ્યોત્સના મોક્ષની આશા રાખે છે તેમણે પોતાની ધૃત્યશા પાર પાડવાને માટે સૌથી પહેલાં પોતાના અનાદિના વિચારોનું પરિવર્તન કરવાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી એ અનાદિના વિચારોનું પરિવર્તન ન થાય અને શુદ્ધ વિચારોને શક્ય કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આત્માને મોક્ષ મળી શકે એ શક્ય નથી!!!

સમ્યક્ત્વ પછીજ મોક્ષ.

આત્મા એ અનાદિકાળથી આ સંસારમાં રખડે છે એ રખડપટ્ટીનું કારણ એજ છે કે આત્માએ સુંદર અને પવિત્ર વિચારો શક્ય કર્યા હોત તો એ વિચારોની અસર તેના વર્તન ઉપર પણ જરૂર થાત અને ભવભ્રમણ કાંઈક અંશે પણ ઢીલું થવા પામ્યું હોત. શાસ્ત્રકારોએ સ્થળે સ્થળે એક વાત સુક્તકંઠે ઉચ્ચારી છે કે જે આત્માને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ છે તે આત્મા અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનથી વધારે વખત આ સંસારમાં રખડવા પામતો નથી, અને એટલો કાળ વીત્યા બાદ જરૂર તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવા પામે છે.

વિષય એજ જીવનની માન્યતાવાળો આત્મા.

ત્યારે હવે એ વાત વિચારો કે આત્માને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ તે પહેલાં આ આત્મા શા વિચારો સેવતો હતો? અને સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી તેનામાં કયા વિચારો આવે છે? એ જે પ્રશ્નોના ઉત્તરનો સમન્વય કરશે: અને તેને ગંભીરપણે વિચારી જોશે તો સમ્યક્ત્વ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે અને વિચારોનું પરિવર્તન પણ કેવી રીતે થવા પામે છે તે તમને સારી રીતે સમજી શકશો. અનાદિકાળથી આ આત્મા

એકજ વિચારેને સેવતો આવ્યો છે અને તે વિચારે એ છે કે મનને ગમતા સ્પર્શ, ગંધ, રૂપ અને શબ્દાદિ વિષયો મેળવવાની આશા રાખવી. ગમે તે ઉપાયોથી એ વિષયો મેળવવા અને તે વિષયોતું સેવન કરવું એજ આત્મા ઇચ્છતો હતો. આત્માને શરીર ગમે તેવું મળ્યું હોય તેને અને આ વિચારેને કાંઈ સંબંધજ નથી. ગાહે તો આત્મા એક ઈન્દ્રિયવાળા શરીરમાં હો, બે ત્રણ ચાર કે પાંચ ઈન્દ્રિયવાળા શરીરમાં હો, દેવલોકમાં હો કિંવા તિર્થંચપણામાં હો; પણ એ આત્માએ પાંચ જાતિ અને ચારે ગતિમાં એકજ વિચારણા રાખી છે કે ગમે તે માર્ગે વિષયો મેળવવા. વિષયો મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવો અને એ વિષયો જેઓ મેળવી આપે તેને માનવંતા અને પૂજવા યોગ્ય ગણવા ! આ સિવાય આત્માએ આજ-સુધીમાં બીજાં એકે વિચાર કર્યો નથી.

સમ્યક્ત્વ એટલે શું ?

જે આત્મા નિરંતર વિષયોને સેવે છે તે આત્મા સમ્યક્ત્વ પામ્યો છે એમ કોઈ પણ માણસ કહી શકે એમ નથી ત્યારે તમે કહેશો કે સમ્યક્ત્વ કોતું નામ છે. ? એનો ઉત્તર એ છે કે જે આત્મા એમ માને છે કે મેં વિષયો મેળવવા પ્રયત્નો કર્યા, વિષયો મેળવ્યા, વિષયો લોગવ્યા અને વિષયો મેળવવાના સાધનો મેળવી આપનારને મુરખી ગણ્યા એને જ પરિણામે હું આ સંસારમાં રખડું છું આ પ્રમાણેની માન્યતા રાખવી તે સમ્યક્ત્વ ! અલગત, હવાદિક નવ તત્વો માનવા, શુદ્ધ દેવાદિને માનવા એ બધાં પણ સમ્યક્ત્વના જ લક્ષણો છે. પરંતુ સમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યામાં જરા ઉંડા

ન થાય ત્યાં સુધી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ લેશ માત્ર પણ થવા પામતીજ નથી.

આત્માને કંપ !

આશ્રવ સંવરનો વિભાગ આત્માનાં ધ્યાનમાં ન હતો, બાંધ નિર્જરની વહેંચણુ આત્માએ કરી ન હતી. નાના છોકરાને માસ્તર કે નિશાળનું નામ સાંભળવું પડે છે ત્યારે તેને કાળ જેવું લાગે છે. આમ થવાનું કારણ એ છે કે બાળકને દુનિયાદારીનો ખ્યાલ નથી. તેજ પ્રમાણે આત્માને સંવર નિર્જર કાળ જેવી વાગતી હતી. કસાઈને દેખીને બકરીને જેટલો કંપ ન થાય તેટલો બલકે તેનાથી વધારે કંપ બાળકને નિશાળનું નામ સાંભળીને થતો હતો. પણ આત્મા તો સંવર નિર્જરનું કારણ સાંભળીને તેથી એ વધારે કંપતો હતો.

સંવરથી છુટો એટલે આનંદ કેમ ?

આ જીવ સંવરથી છુટે છે એટલે દોઢ ગજ કુદે છે. પ્રતિક્રમણમાંથી, સામાયિકમાંથી ક્રિયા પાળીને ઉઠો છો તે વખતે કેટલા બધા ફૂદો છો ? આનેજ મળતું એક બીજું ઉદાહરણ આપું છું. નિશાળોમાં ૬ મહિનાજ કામ ચાલે છે. જે વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણમાં રસિલા છે જેમને શિક્ષણ પર જ પ્રેમ છે તેવાઓને તો આ રજત પગુ જરૂર ખટકે છે. પરંતુ આ રજતમાં આગમ્ય વિદ્યાર્થીઓને દીવાળી થાય છે ! તેજ પ્રમાણે આત્માને પણ એ ઉદાહરણમાં ઘટાવી જુઓ ! સંવરને અપૂર્વ રસ અને નિર્જરનો અપૂર્વ રસ અને નિર્જરની અપૂર્વ સ્થિતિ આપણા સમજવામાં યજ્ઞ આવી નથી ! સંવર

આત્માની વિચાર (વ્યાજ્ઞાન).

આશ્વખંડનો આ વાક્યાનુભવ સીધો છે! એ સ્વ કાંઈ
છે ત્યાં સુધી કાંઈ દેહના વાક્યાનુભવ સુધી! એ સ્વ સુધી
જ્યાં જતાં જ્યાં અને તે સુધીના વાક્યાનુભવ દેહના અને તેને
બદલે સંવેદન નિર્વહનાં એ સીધાં અને જાણનાં જે આત્માને
વિષય એવા અને જે તેના આત્મા અર્થાત્ પુનઃપ્રાપ્તિનાં સ્વરૂપ
એકે જવાનેજ જવાને! આશ્વને જાણને વિષય એકે જવાને
એવ્ય મને અને સંવેદન તથા નિર્વહનેજ આશ્વના વાક્યા
મને ત્યારે સમજતે કે તે આત્મા માર્ગ ઉપર છે. પણ આ
આત્માની સ્થિતિ શું છે તેના વિચાર કરો! આત્માની સ્થિતિ
તો કાંઈ સુલીલ છે. સર્વ ઉદ્યા છે અને સ્વપ્ન આવે છે
અને તેમાં કોનું મને છે, તે સર્વ સર્વ થઈ જાય છે.

ને કારણથી તમે કાર્ય કરો છો તે કારણનો સાચો લાવ
પણ તમારા હૃદયમાં હોવો નેહએ !

ધર્મબુદ્ધિ તો નેહએજ.

ઉપવાસ કરો, તપશ્ચર્યા કરો, એકાસણા વગેરે કરો,
પણ એ કરતી વખતે તમારા મનમાં એવો લાવ તો અવશ્ય
હોવોજ નેહએ કે એ ત્યાગ અને ધર્મબુદ્ધિથીજ કર્યો છે અને
દેવ, ગુરૂ અને ધર્મને માનીએ છીએ તે પણ ત્યાગને લીધેજ
માનીએ છીએ ! આટલી વાત તમારા દિલમાં ઠસી જાય તો
તો જરૂર એમ માની લ્યો કે તમે સમ્યક્ત્વ પામ્યા છો અને
તમારા વિચારોનું પરિવર્તન થયું છે ! ને એટલું ન થાય
તો સમજો કે સમ્યક્ત્વને હજી વાર છે.

સમ્યક્ત્વ મળ્યું પછી શું ?

ખીજી વાત ! ધારો કે તમે સમ્યક્ત્વ પામ્યા છો ! પણ
શું એથી તમારું કામ ખલાસ થાય છે ? “ના!” મનુષ્ય
ગમે એવો સુંદર હોય દેખાવડો હોય છતાં પણ જો તે નાગો
થઈને ઉભો રહે તો ? તો ખલાસ !! તેની સુંદરતા અને
તેનું જ્ઞાન સઘળું પાણીમાં જાય છે. તેજ રીતે સમ્યક્ત્વ
પામ્યા હો, એ કબુલ; પરંતુ તે પછી કેટલાક વસ્તો અને
ધરણીની જરૂર છે ! ને વસ્તો કે ધરણી ન પહોંરેલા હોય
તો તે માણસ જગતમાં આગરૂ મેળવી શકતો નથી તેજ
પ્રમાણે કોઈ સમ્યક્ત્વ પણ કાંઈ કરી શકતું નથી ! નવ
માણસમાં અને વસ્તોથી ઠંકાએલા માણસમાં કેરૂં શું છે ?
બન્નેમાં જીવ છે ! બન્નેને ઇન્દ્રિયો છે ! અને બન્ને
સ્વાસ્થ્યવ્યાસની ક્રિયા કરે છે છતાં સમાજમાં માન કોનું છે ?

સમાજ પ્રતિષ્ઠિત કેને ગણે છે? એજ પ્રશ્નોના જવાબ તમારે અહીં પણ કામે લગાડવાનો છે.

(૨)

આલૂપણોની જરૂર

જેમ મનુષ્ય વચ્ચેથી શોભે છે તેમ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી તેને શોભાવવાને પાંચ ધરેણાની જરૂર છે. જેમાંનું ધરેણું સ્થિરતા છે! યાદ રાખો કે વિચારોનો પલટો અપાટાબંધ થાય છે. આને એક વિચાર આવે છે એ ૧૨ આમરણાંત ટકીજ રહેશે એવો નિરધાર તમે કરી શકો તેમ નથી. સામાન્ય વિચારો પવનના અપાટાની માફક વાય છે તો આત્મા સંબંધીના વિચારો અપાટાબંધ દ્રવ્ય થાય તેમાં નવાઈ શી!

“સ્થિરતા” લેઈએ.

સાક્ષાત્ દેવતાઓ આવીને ઉભા રહે અને લય ખતાવે કિંવા લાલચ ખતાવે તે છતાં વિચારો એક અણુ માત્ર પણ ન ખસે એવું નામ તે વિચારોની સ્થિરતા! સાપનો લીટો લેઈને તમે લાગી જાઓ; તો પછી સાપ લેઈને તો તમે કેવી રીતે ટકી શકો? મુદ્દેવને માનવાનો દાવો કરો છો છતાં મહાદેવ, કાકા બળીયા, હનુમાન વગેરેને નામે તમે દોરવાઈ જાઓ છો! હજી સાપનો લીટો છે! જેમ ત્યાં સાપનો લીટો છે અને ખસે સાપ તો તમેએ લેયો પણ નથી તેજ પ્રમાણે આ દેવોને પણ માત્ર તમે કલ્પનાથીજ માનો છો. ખરું કહું તો ચાલતી આવેલી ધરેડમાં ચાલીનેજ એ દેવને તમે માનો છો. તમે પ્રત્યક્ષ માતા કે હનુમાનને

કૃષ્ણજી ધર્મની પ્રેરણા પરાણે કેમ કરતા હતા !!

વગર વિચાર્યે થાય ત્યાં આડંબર થાય એ બને. પરુ ભવાંતરથી જ્યાં આ ભાવના છે કે ચકવર્તિપણું ન જોઈએ, જ્યાં જૈનધર્મથી આત્મા વાસિત રહે એવી શુભામીપણું ભડે મળે ! આવા સંસ્કારયોગે જીવ ભવાંતરથી તલસતો તલસતો તમારે ત્યાં આવ્યો, તમે શી દશા કરી ? ડુંગરની ટોચથી એક મનુષ્ય અગાધ પાણી છે એમ ધારી તરસ મટાડવા માટે નીચે ઉતર્યો પણ જ્યાં ચાંગળું પાણી લીધું કે તે ખાઈ નીકળે તો નિરાશાનો કાંઈ પાર ? શ્રાવકકુલમાં ધર્મ પમાય એવી ભવાંતરની વાસનાએ અહિં આવ્યા બાદ વૈચિત્ર્ય દેખે એની હાલત કઈ ? શ્રી કૃષ્ણ લેવા, પરાણે ધર્મમાં કેમ જોડવા હતા તે આથી માલુમ પડશે. માતા પોતાની કન્યાને પિતા પાસે (કૃષ્ણ પાસે) શા માટે મોકલે છે ? સારા વર સાથે સંબંધ સાંધી આપે (પરાણાવે) એજ ઉદ્દેશ છે ને ? ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજ પૂછે છે કે-‘રાણી થવું છે કે દાસી ?’ આ પ્રશ્ન દુનિયાદારીનો છે એમ લાગશે પણ આ પ્રશ્ન નકામો છે. નાના છોકરાને પૂછીએ કે ‘હાથા થવું છે કે ગાંડા ?’ તે શું કહેવાનો ? કૃષ્ણજી ઉંમરલાયક છોકરીને પૂછે કે ‘દાસી થવું છે કે દાસી ?’ અર્થાત સાધ્વી થવામાં રાણીપણું છે અને રાજતની રાણી બનવામાં દાસીપણું છે. જેમ દવાખાતે આવેલ દર્દી દર્દ સાંભળી મોં બગાડે, દવાની કડવાશને અર્થે ડાક્ટરને ગાળ પણ દે પણ ડાક્ટરનું કામ એકજ કે દર્દીને નિરાગી બનાવવો. તેમ ભવાલિનંદીઓ ગમે તેવો પ્રભાવ કરે પણ ધર્મિષ્ઠાનું ધ્યેય તો નેઓના હિતનુંજ હોવું જોઈએ.

નીસરણી ગણાય તેનું એકજ કારણ છે કે સેસને અનર્થ ગણીએ તેમ છોડી પણ શકીએ છીએ.

(૧) નિશ્ચય (૨) પ્રવૃત્તિ (૩) વિધનય (૪) મિદ્ધિ
(૫) વિનિયોગ: ભાવનાના આ પાંચ પ્રકાર.

ખીજે ભાવ પ્રવૃત્તિરૂપ છે: પણ પ્રવૃત્તિ કરનારે એક વાત ધ્યનમાં રાખવી કે એક ડગલું ઉપાડો તો છાતીએ જોર આવવાનું: ઉંચે ચડવાના પ્રયાસમાં છાતીએ જોર ન આવે એ બને નહિ: મોક્ષ માર્ગના પ્રયાસમાં ખીલી ખટકો ન થાય એ જૈન શાસનમાં બનવાનું નથી. આત્માએ એ પ્રયાસ આદર્યો કે ઘરના હિતૈષી ગણાતાઓ શત્રુ ધર્મ આડે આવવાના છે, દુનિયાદારીમાં દેખાય છે કે છોકરી સાસરે જાય ત્યારે સંબંધીઓ રૂએ છે તેમ અહિં પણ સમજવાનું: જે છોકરી ભાઈભાંડુના આંસુ તરફ નજર કરે તે સાસરે જઈ શકે નહિ; જે એ તરફ ન જુએ તેજ સાસરે જઈ શકે તેવી રીતે સ્વરૂપમાં જવા ઉજમાળ થયેલો આત્મા સંબંધીના આંસુઓ તરફ નજર પણ કરતો નથી; જે એ તરફ જુએ તે આગળ વધી શકે નહિ. એ માર્ગમાં ડગલેને પગલે વિધન છે; કહો કે વિધનની પરંપરા છે. હુકમનામાની બજવણી ક્યાં થાય? કમાનારને ત્યાં થાય: દેવાળીયા કે ભીખારચોટને ત્યાં ન થાય: આ આત્મા આત્મસ્વરૂપને ઝંખે, તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે, તે માટે તૈયાર થાય, તે વખતે એને માલદાર થયો દેખી કર્મરાજી હુકમનામાઓ બજાવે છે. માટે તે વખતે તો કોથળીઓ તૈયાર રાખવાની છે. છતે નાણે જે હુકમનામાની રકમ ન દે તેને ચોકીએ

જઘને ખેસવું પડે. તેમ આ આત્મા અઢળક સિદ્ધિવાળો છે: છતી શક્તિએ યોગ્ય રસ્તે ન પ્રવર્તે તો દુર્ગતિરૂપી ચોકીની બેડીઓ તૈયાર છે. કહેવાનો મુદ્દો એ છે કે વિઘ્નેને છૂતવા, વીર્યોદલાસ ફેરવવું. પહેલો ભાવ હેયોપાદેયનો નિશ્ચય, બીજો ભાવ પ્રવૃત્તિ, ત્રીજો ભાવ વિઘ્નજય આટલું થયા પછી પણ કંરેલી મહેનત માટીમાં ન મળે તેવો સાવચેતી જોઈએ. એક મુનિને કાઉરસગ્ગમાં અવધિજ્ઞાન થયું પણ ઈંદ્ર ઈંદ્રાણીના સીસામણા મનામણાં દેખી તેમને હસવું આવતાં તે આદ્યું ગયું; માટે ચોથો ભાવ સિદ્ધિ: સિદ્ધિને અંગે એક તસુ પણ પાછા હઠવું નહિ.

પાંચમો ભાવ વિનિયોગ.

હવે ખાવાનો સ્વાદ કયારે ? માત્ર પોતે ખાય તેટલા માત્રથી નથી પણ બીજાને ખવરાવવાથી સારો સ્વાદ, ખરો આહ્લાદ છે. પોતાને મળેલું બીજાને આપવામાંજ પરમ સ્વાદ છે. માટે શાસ્ત્રકારોએ ધર્મની અપેક્ષાએ આર્ય અનાર્ય એવા બે વિભાગ પાડયા. જ્યાં 'ધર્મ' અક્ષર સંભળાય તે આર્ય ક્ષેત્ર અને ધર્મ અક્ષર ન સંભળાય તે અનાર્ય ક્ષેત્ર. આ વિભાગ દરેકને ધર્મની પ્રવૃત્તિ માટે સૂચક છે, તે ધર્મ નામ માત્ર ન જોઈએ પણ વસ્તુરૂપે જોઈએ. શ્રી સર્વજ્ઞે કહેલો ધર્મ વસ્તુ ધર્મ છે. તેના કહેનાર તીર્થંકર છે. પ્રભુ-શાસનને પામેલાઓ બીજાને ધર્મ યમાડવાની અનેકવિધ કાર્યવાહી કરે છે તે વિનિયોગની સાર્થકતા છે.

આરમાં પહેલાં પ્રવૃત્તિરૂપ આચારો અને પછી નિવૃત્તિરૂપ આચારો બતાવ્યા; તથા દર્શનાચારમાં તો તેથી ઉલટા બતાવ્યાં, તેનું કારણ શું?, એકમાં પહેલાં નિવૃત્તિ અને બીજામાં પછી નિવૃત્તિ તેનું કારણ એ છે કે ગુરૂનો અપલાપ, વ્યંજન અર્થ, તદ્દભય એ આરે દોષ ટાળવાની વસ્તુ બનવાની ક્યારે? ન્યારે કાળ, વિનય, બહુમાન અને ઉપધાનાદિ-પૂર્વક શ્રુત ભણ્યો હોય ત્યારે, ન્યાં અભ્યાસ ન કર્યો હોય ત્યાં ગુરૂનો અપલાપ વ્યંજનાદિ ટાળવા વિગેરે બને ન ક્યાંથી?, ન્યાં સુધી અધ્યયન ન કર્યું હોય ત્યાં સુધી વ્યંજનાદિનો અપલાપ અને ગુરૂનું ઓળવવું શી રીતે, તેની સમજ ક્યાંથી પડે? જ્ઞાનાચારમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની પહેલાં છે, તેથી કલાદિ-વિનયનું સેવન અને દર્શનાચારમાં પોતં શંકા—કાંક્ષાદિ રહિત હોય તોજ ધર્મની પ્રસંશા કરે. ને ધર્મમાં દ્રઢ નથી તે ધર્મી—અધર્મીના વિભાગે ભુલ શી રીતે પાડે? ધર્મની દ્રઢતા વગર એને તો ઉલટા ધર્મના કાર્યો નિંદા પાત્ર લાગે છે.

ધર્મની દ્રઢતા

એકલી દયા પોકારી હોય, અને દયાનો શબ્દ પકડ્યો હોય તેવાઓએ સમજવાનું છે કે અવિરતિ એ તપકા ગોળા જેવો છે, અને એક ડગલું તે ચાલે તો મધ્ય હિંસા થાય; તો પછી તેમના સાધુ સામા તેઓ જાય તો મહા હિંસા થાય છે છતાં તેમના સાધુઓ શેકતા નથી. એ સાધુઓ હિંસાર્થી લોકોને વિરભાવતા નથી ઉલટો એમાં લાભ માને છે. જેઓ વસ્તુસ્થિતિ સમજતાજ નથી

જ્ઞાન અને ક્રિયા

અને માત્ર દયા શબ્દ પકડી રાખ્યો છે; તેવાઓને ત્યાં
 તે સાધુની સામે નં ગયા તેટલા ધર્મી, અને સામે
 ગયા તે અધર્મી. તેમની અપેક્ષાએ તે દયા પાંકારના-
 રાજી પ્રશ્ન કરે છે કે પૂજા કરતાં સામાયિક કરીએ તો
 કેમ?, આવો પ્રશ્ન કરનારને કહેજો કે તમારા સાધુ
 કારવા નિકલ્યા હોય તે વખતે સામાયિક લઈ જોસો તો
 પણ કે તોટો? સાધુ આવવા જવાના હોય તે વખતે
 સામાયિક લઈ જોસી જવામાં તેઓ અવિનયરૂપ પાપ દેખાડે
 કે, અને સામા આવવાની પ્રવૃત્તિ કરવી તેથી લાલ છે
 એમ ખતાવે છે. “વળાવવા ગયા તે ધર્મી, અને સામા-
 યિકમાં રહ્યા તે અધર્મી” એમ તેઓ કહી દે છે, પૂજા
 જોરછવમાં આજ્ઞા નથી અને પોતાને લેવા આવવામાં
 અને વળાવવા જવામાં આજ્ઞા જાગતી છે? તે સમજવાની
 જરૂર છે. ૩૨ સૂત્ર માની બીજા ઉઠાવ્યાં શા માટે?, છતાં
 મારા જત્રીશ સૂત્રોમાં તમે કહો છો તેવું દયા
 બંધમાં શું લખ્યું છે? શ્રી સૂચ્યગણમાં હિંસામાં
 પાપ થાય છે, પણ કયા કારણથી? તે સમજવું
 જોઈએ. અર્થ દંડ અને અનર્થ દંડ એ જો પ્રકારનો
 પાપ ગણાવ્યાં છે. અર્થદંડમાં જ્ઞાતિ કુટુંબાદિક ગણાવ્યા
 છે; ત્યાં પૂજા મહોત્સવ વિગેરે અગુઠાનો ગણ્યાં નથી;
 અને અનર્થ દંડમાં જંગલનું કાપવું વિગેરે ગણા-
 વ્યું છે. પૂજા ત્યાં ગણાવી નથી, અને આદિમાં નાગલૂત-
 યસ લીધા છે; ત્યાં પણ નિન લીધા નથી. અહિં મૂળ હકીકત
 એ છે કે જેને ધર્મમાં જાણવાપણું નથી. શંકા રહિતપણું
 નથી, પરમતની અલિલાપાદિતું રહિતપણું; કાંક્ષા અને તેનું

કળ સંદેહ સહિતપણું નથી તે શાસનમાન્ય-વસ્તુને જાણે શું? ન જાણે તો સાચી વસ્તુની અને તેની પ્રશંસા તેને આવેજ ક્યાંથી? સ્થિરીકરણ વસ્તુ પોતાને મળી ન હોય તો ખીજને શાસનમાં સ્થિર શી રીતે કરે? પોતે સાચા ધર્મને જાણે નહીં તો લોકો ધર્મ જાણે તે ખુદ્ધિ આવેજ ક્યાંથી? આ બધું ધર્મની દ્રઢતા થયા પછીજ આવે છે.

પ્રવૃત્તિનો અને નિવૃત્તિનો ક્રમ.

આથી જ્ઞાનાચારમાં પ્રવૃત્તિ રૂપ આચારો પહેલાં, અને તે પછીજ નિવૃત્તિરૂપ આચારો જણાવ્યા છે, દર્શનાચારમાં નિવૃત્તિ—પ્રવૃત્તિનો ક્રમ જણાવ્યો છે. ચારિત્રમાં પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ છે તેમાં પ્રથમ સમિતિ પછી ગુપ્તિ લીધી, આથી સમિતિ એ પ્રવૃત્તિરૂપ છે અને ગુપ્તિ એ નિવૃત્તિરૂપ મનાય છે. પહેલાં ગુપ્તિ કેમ ન લીધી? ગુપ્તિમાં ન ટકાય તો પછી પ્રવૃત્તિ કરવી તેમ સખવું હતું? આવો પ્રશ્ન કરનારે સમજવું જોઈએ કે સમિતિ એ અપવાદ માર્ગ નથી, નહિંતર તીર્થકરની દેશના પણ અપવાદરૂપ થઈ જાય. મુખ્યતાએ તો સાધુઓને સમિતિની પ્રવૃત્તિ કરવાની છે, અને સમિતિ સિવાયના વખતમાં ગુપ્તિમાં રહેવાનું છે. આટલા માટે ‘આવસ્સહિ નિસ્સહી’ એ પણ સમાચારી છે. દશ પ્રકારના સમાચારી ધર્મમાં મકાનમાંથી નીકળતાં આવસ્સહિ, અને મકાનમાં પેસતાં નિસ્સહી કહેવી તો પણ બંને સમાચારીમાંથી આવસ્સહિ એ પ્રવૃત્તિરૂપ

જાના પ્રમાણમાં થતું જ નથી. કહ્યું છે કે: “અયયાવલ-
 મારંભો નિદાનં ક્ષયસંપદામ્” જે કોઈ કાર્ય પોતાના બળ-
 બળને જોયા વિના આરંભાય છે તે કાર્ય સિદ્ધિને ન લાવતાં
 કાર્ય કરનારના ક્ષયને જ લાઈ આવે છે. સંસારમાં આપણે
 આરે બાબતોએ દષ્ટિ નાખીશું તો એજ એક વાત જોવામાં
 આવશે કે સંસારના પ્રત્યેક જીવો દરેક ક્ષણે, દરેક પળે.
 અરે! સમયના ઓછામાં ઓછા પરિમાણે પણ કાર્ય કર્યાંજ
 કરે છે. એવો કોઈ પણ સમય નથી કે જે વેળાએ આ
 સંસારના જીવો પ્રવૃત્તિશૂન્ય હોય!!

પ્રવૃત્તિ વિનાનો સમયજ નથી.

સદા સર્વદા આ સંસારનો પ્રત્યેક જીવ કાર્ય કર્યાંજ
 કરે છે. તે સતત પ્રવૃત્તિમાં જોડાયેલોજ રહે છે. જીવાત્માની
 આ સતત પ્રવૃત્તિ જોઈને એક શિષ્યે પોતાના ગુરૂને પ્રશ્ન કર્યો.
 કે: ‘આ સંસારમાં સંસારી જીવોને માટે પ્રવૃત્તિ વિનાનો સ
 મય કયો?’ ગુરૂએ શિષ્યને જવાબ આપ્યો કે ‘સંસારી જીવો
 માટે પ્રવૃત્તિ વિનાનો એવો એક પણ સમય છે જ નહીં.’
 કેવળી ભગવાનો કે જંજો આ જગતને આધારભુત છે, આ
 પણા બહુ માનને પાત્ર છે, અનંતાજ્ઞાનના સ્વાર્થી છે, પાત્ર
 તેઓ સુદાં એક ક્ષણને માટે પણ પ્રવૃત્તિ વિનાના નથી જ. બધા
 ગુણસ્થાનકમાં ચૌદમું ગુણસ્થાનક એજ એક એવી દશાવસ્થા છે
 કે જ્યાં પ્રવૃત્તિનો અભાવ છે, પરંતુ એ ગુણસ્થાનકની દરબા
 કેટલી-કેટલા સમયની છે તેનો વિચાર કરજો. મધ્યમ સ્તર
 પાંચ સ્તરવાદમાં જોડાતાં કેટલો સમય પસાર થઈ જાય તે
 લાજ સમયને માટે આ ગુણસ્થાનક છે. એથી વધારે સમય

પુરતું ચૌદમું ગુણુસ્થાનક નથી. અ, ઇ, ઉ, ઋ, અને લ, એ પાંચ હ્રસ્વસ્વરો છે. એ પાંચે સ્વરો મધ્યમ સ્વરે એટલે હ્રસ્વ તરીકે ઓલતાં નેટલો સમય જાય છે તેટલોજ સમય ચૌદમા ગુણુસ્થાનકનો છે. જો દીર્ઘ સ્વર તરીકે અથવા ઉદાત્તપણે એ પાંચ સ્વરો ઓલીએ તો તે તે ઓલતાં નેટલો સમય લાગે છે તે સમય ચૌદમા ગુણુસ્થાનકના સમયથી વધી જ જાય છે. અનુદાત્ત સ્વરે ઓલીએ તો પણ તે કાલ ચૌદમા ગુણુસ્થાનકનો સાચો કાળ ખતાવી શકતો નથી. માત્ર મધ્યમ સ્વરે આ પાંચ હ્રસ્વાક્ષરો ઓલીએ અને તે ઓલતાં નેટલો સમય જાય તેટલોજ સમય ચૌદમા ગુણુસ્થાનકનો સમજવા નો છે. આ પાંચ હ્રસ્વાક્ષરો મધ્યમ સ્વરે ઓલતાં નેટલો સમય જાય તેટલો જ સમય ચૌદમા ગુણુસ્થાનકનો હોઈ એટલોજ કાળ આ જીવ પ્રવૃત્તિ વિનાનો હોય છે! આપણો આ જીવ આ સંસારમાં અનાદિ કાળથી ભટકે છે પરંતુ તેને પ્રવૃત્તિ વિનાનો સમય અનાદિ કાળથી આજસુધીમાં કદી પણ પ્રાપ્ત થયેલ નથી.

આ જીવ આ સંસારમાં પાંચ પંદર જિંદગીઓથીજ રખડતો નથી, તે હલ્તરો વરસોથી રખડે છે એમ પણ નથી, પરંતુ તે અનાદિ કાળથી ભવબ્રમણ પર ચઢેલો છે. આ સઘળા ભવબ્રમણમાં તેને માટે એક પણ ક્ષણ એવી આવી ગઈ નથી કે જે ક્ષણમાં તે પ્રવૃત્તિ વિનાનો રહ્યો હોય! આથીજ શ્રીમાન શાસ્ત્રકાર મહારાજને સ્પષ્ટ રીતિએ એવું કહી ગયા છે કે આ જીવની પ્રવૃત્તિ પરિણામ નિપજગ્યા વિનાની શૂન્ય હોય તેમ સ્વપ્ને પણ માનશોજ નહિ! આ

જીવાત્મા સ્થળમાં, જળમાં, હવામાં ગમે ત્યાં, ગમે ત્યાં ગમે તે સ્થિતિમાં અને ગમે તે સંયોગમાં હંમેશાં પ્રવૃત્તિવાળો છે, માત્ર અયોગિગુણસ્થાનમાં ત્યારે તે પ્રવૃત્તિ છે ત્યારે તે કર્મપ્રવૃત્તિથી શૂન્ય બને છે. પરંતુ ઉપર જણાવી દીધું છે તેમ એ ગુણસ્થાનક માત્ર પાંચ હૃસ્વાક્ષરો મધ્યમ સ્વરે બોલી શકાય એટલાજ સમય માટેનું છે. ખીજાં બધાં ગુણસ્થાનકોમાં અને ખુદ તેરમા ગુણસ્થાનકમાં પણ જીવ કર્મપ્રવૃત્તિમાં ભેડાએલોજ રહે છે.

બધીજ ક્રિયાઓ કૃણ આપે છે.

વળી ખીજી એક ધ્યાનમાં રાખવાની વાત એ છે કે આ જીવાત્માની આ સઘળી પ્રવૃત્તિઓ એવી છે કે તે હંમેશાં કૃણ આપે છે. નિષ્કૃણ વ્તય એવી આ જીવાત્માની એક પણ પ્રવૃત્તિ એક પણ કાળને માટે હાથ એવું નથી બનતું. જીવાત્માની પ્રવૃત્તિ અનાદિકાળથીજ છે અને અનાદિકાળથીજ તેની આ પ્રવૃત્તિ કૃણ દેવાવાળી છે. જીવની અનાદિકાળથી પ્રવૃત્તિ સઘળી ક્રિયાઓ કૃણ આપવાવાળી છે અને તે નિયમિત કૃણ આપેજ વ્તય છે. તે ઉપરથીજ એવો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ થાય છે કે “યા યા ક્રિયા સા સા કૃણવતી:” જે જે ક્રિયાઓ આ જીવાત્માને દ્વારે ઘડાય છે તે સઘળી ક્રિયાઓ-સઘળી પ્રવૃત્તિઓ કૃણ આપવાવાળી હોય છે. આ સઘળી અર્થા ઉપરથી જીવ આપણે જીવનિષ્કર્ષ નીકળે છે તે જ્ઞેતૃઓ. આપણે ક્રિયાને માન્ય સમીક્ષા કરીએ. ખીજી વાત એ છે કે હંમેશાં જીવાત્મા ક્રિયા કર્યાજ કરે છે તે વાત આપણે સ્વીકારીએ છીએ અને ત્રીજી વાત આપણે એ પણ સ્વીકારી છે કે જોઈએ છીએ.

સિવાય હંમેશ માટે આ જીવાત્મા સતત પ્રવૃત્તિવાળો છે; ઠીક, વિચારવાની જે મુખ્ય વાત છે તે હજી હવે આવે છે. તેનો વિચાર કરીએ. આ જીવાત્મા અનાદિકાળથી ક્રિયા કર્યાજ કરે છે, તે ક્રિયા વિના રહી શકતોજ નથી અને તેની આ સઘળી ક્રિયાઓ દુઃખદાયી છે, તો મૂખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે એ સઘળી ક્રિયાઓના પરિણામ રૂપ જે ફળો મળે છે તે ફળો ઇષ્ટ છે કે અનિષ્ટ છે? ફળો જે પ્રકારના છે ઇષ્ટફળ અને અનિષ્ટફળ. જો દરેક ક્રિયા માત્રનું ફળ ઇષ્ટજ હોત તો તો પછી કાંઈ જોવાનું જ ના રહત ! કારણ કે આત્મા અનાદિથી ક્રિયાશીલ છે અને ક્રિયા માત્રના ફળો ઇષ્ટ હોય તો તો પછી આપણા આત્માને ધન્યવાદ આપી આપણે આપણાં અહોલાગ્યજ માનવાં પડે! પરંતુ ખરી વસ્તુસ્થિતિ એ પ્રમાણેની નથી. ફળ જે પ્રકારના છે ઇષ્ટફળ અને અનિષ્ટફળ અથવા તો શુભ ફળ અને અશુભ ફળ. દરેક ક્રિયામાત્રના આપણે જે ફળ કબુલ કરી દીધા. આપણે એ પણ વાત માની લીધી છે કે ક્રિયા પાસુ અનાદિની છે. ઠીક. હવે આગળ વધીએ.

પૌર્ણલિક સુખ.

(૨)

માગ્યાં તો મોતી મળે:

ક્રિયાને અનાદિકાળથી ઘટી આવી છે એ માન્ય રાખીએ તે જે પ્રકારના ફળો આપે છે એ વાત પણ સ્વીકારીએ પણ એવો પ્રશ્ન સહજ ઉદ્ભવે છે કે અનાદિકાળથી

આત્મા અને પુનઃજન્મનો સંબંધ.

આત્મા અનાદિકાળથી જે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, તે દ્વારા તે જે જ્ઞાને મેળવે છે તે બધાં જ્ઞાને આત્માને એવું સુખ નથી મળતું કે જે સુખને આપણે આત્માનું પોતાનું સુખ કહી શકીએ. આત્માને આ આખા બધાં આત્મસ્વભાવનું જે સાચું સુખ છે તે સુખ ભોગવવાનો કદી વખતજ મળતો નથી. ચૌદમું ગુણસ્થાનક કે જે ગુણસ્થાનક સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લું છે. ત્યાં અયોગિકેવલીપણામાંજ માત્ર કર્મપ્રવૃત્તિ નથી. આ સિવાય સંસારમાં સર્વત્ર કર્મપ્રવૃત્તિ ભરેલી છે અને એ કર્મપ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન તે પોદ્ગલિક સુખ છે. અનાદિકાળથી જીવની જે ક્રિયાઓ થયા કરે છે તે સઘળી ક્રિયાઓ આ

રીતે પૌદ્ગલિક સુખ આપે છે. પૌદ્ગલિક સુખ એટલે છવા-
ત્માનો અને પુદ્ગલોનો સંબંધ ! આત્માનો અને પુદ્ગલોનો
સંયોગ થાય છે ત્યારે તેનાથી આત્માને સુખ મળે છે. એ
પુદ્ગલો જે શુભ હોય તો આત્મા સુખ અનુભવે છે પરંતુ
તે સુખ અનુભવતાં છતાં ધ્યાનમાં રાખવાતું છે કે એ સુખ
તે માત્ર પૌદ્ગલિક સુખ છે. બધાજ પુદ્ગલો સુખનાજ
મળ્યા કરે, દુઃખતું નામનિશાન પણ ન હોય અને છવા-
ત્મા સુખી દેખાતો હોય તો પણ તેનું એ સુખ તે આત્માનું
સુખ નથીજ. આત્માના સ્વભાવનું સુખ તે એને આ માર્ગે
કદી મળતુંજ નથી. જે આત્મા, આત્માના સુખોને પસંદ
કરે છે તે આત્મા સંસારના ચાવા સુખોને કદી ઇચ્છતો
નથી, પરંતુ તેને તે ઘિક્કારજ આપે છે. ગુલામી દશામાં
જે શેઠ બહુ શ્રીમંત મળી ગયો હોય તો સેવકને પણ
નિત્યના મેવામિઠાઈ અને માલપુઠા ઉપરજ હાથ મારવાનું
મળે છે. પરંતુ આ મેવામિઠાઈને પણ સજ્જનો પસંદ કરતા
નથી. જેમને કૃતરાની માફક ગુલામીમાંજ પડ્યા રહેવાની
ચેવ છે તેમનેજ ગુલામીના મેવામિઠાઈ પસંદ પડે છે. જેને
ગુલામીની આદત નથી, જેના સ્વભાવમાં ગુલામી પચી ગંધ
નથી, જેના હૃદયમાં ગુલામી ઉપરજ ધ્યાર ભરાયો નથી
તેવા આત્માઓ તો સ્વભામાં પણ ગુલામીની મિઠાઈ આટવાને
માટે તૈયાર થવાના નથી એ નિશ્ચય છે.

ખાંડના લાડવામાં ઝેર.

આ છવ અનાદિકાળથી કર્મપ્રવૃત્તિમાં જોડાએલો છે,
એથી તે પૌદ્ગલિક સુખો મેળવે છે અને એ સુખોમાં

રાચતો તે આનંદ પામે છે પરંતુ જ્યારે આત્માને પુણ્યકોને સ્વભાવ માલમ પડી આવે કે તુર્ત તેજ ક્ષણે આત્માએ પણ મ્યુનિસિપાલિટિના ઝરના લાડુ સમજીને એ સુખનો ત્યાગ કરવો ઘટે છે. મ્યુનિસિપાલિટિવાળાઓ કુતરાને ઝર આપીને મારે છે પરંતુ તેઓ ચોકષુ ઝર આપતા નથી. ખાંડના લાડવામાં ઝર ભેગવીને તેઓ કુતરાને ખવડાવે છે. કુતરે પ્રથમ તો એ ઝરને પારખી શકતો નથી. તે એને મીઠા લાડુજ માની લે છે, તેની મિઠાશ ઉપર મોહ પામે છે, તેને ખાધ સમજે છે, લાડવો ખાવા યોગ્ય છે એમ માને છે અને તે લાડવો ખાવાની પ્રવૃત્તિમાં જોડાય છે; પરંતુ જો તેને ખખર પડી જાય કે એ ખાંડનો લાડવો તો અંદરખાને હળા હળા ઝરથી ભરેલો છે તો પછી ખાવાના પદાર્થોનો શુભામ બનેલો એનો એજ કુતરે એ લાડવાની સામે પણ જોવાને ઇચ્છતો નથી. કુતરાને મિઠાઈના સ્વાદની ખખર છે, મિઠાઈ મીઠી છે એમ તે જાણે છે, સાકરના લાડવાની મિઠાશ તેના ખમાલની બહાર નથીજ છતાં તે સમજે છે કે આ મીઠા લાડવો મહાભયાનક ઝરથી ભરેલો છે અને તેથીજ તે એ મીઠા લાડવા માટે હવે આગળ ધપતો ચટકીજ વાય છે. જેમ મીઠા લાડવો એ કુતરાને માટે ખરેખર મીઠા નથી અને તેમાં મિઠાશ અને પ્રાણહારકતા બંને રહેલાં છે તેજ પ્રમાણે સંસારમાં મળતા પૌણ્યલિક સુખો એ પણ મ્યુનિસિપાલિટિએ તૈયાર કરેલા ઝરના લાડુ જેવાજ છે. કુતરાઓ એકલું ઝર ખાતાજ નથી. એકલા ઝરને જોઈને તેઓ સો ગાઉ દૂર ભાગે છે તેથીજ મ્યુનિસિપાલિટિ તેમને માટે ખાંડ

વૈરાગ્યને દુઃખગર્ભિત કલેવાની સત્તા છે કે નહિ તેજ વિગત જોવાની જરૂર છે. આપણે જાણીએ છીએ કે ચોથી ચોપા ભાગુનારો છેકરો મેટ્રીકયુલેશનની પરીક્ષા લઈને મેટ્રીક વિદ્યાર્થીઓને પાસ કરી શકતો નથી તેજ પ્રમાણે અમુ વૈરાગ્યને દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય પણ તેજ કહી શકે છે કે જે વૈરાગ્ય સંબંધીનું પુરેપુરું જ્ઞાન છે. મેટ્રીકયુલેશનના પેપરો તપાસવાને માટે યુનિવર્સિટી મેટ્રીક પાસ થયેલાઓને શક્ત નથી. અર્થાત્ મેટ્રીક પાસ થયેલાઓનો પણ મેટ્રીકના વિદ્યાર્થીઓને પાસ નાપાસ કરવાનો અધિકાર યુનિવર્સિટી માન્ય રાખતી નથી પરંતુ એ કાર્યને માટે નિષ્ણાત ટ્રેન્યુએટોનેજ તે પસંદ કરે છે. એજ પ્રમાણે વૈરાગ્યની પણ પરીક્ષા કરવાનો અધિકાર તો તેવાજ પુરુષોનો છે કે જેઓ એ સંબંધમાં પુરેપુરા નિષ્ણાત થયેલા છે. વૈરાગ્યથી સર્વથા અનભિજ્ઞ માણસ વૈરાગ્ય ઉપર પોતાનો અભિપ્રાય પ્રગટ કરે એ તો આંધળો સૂર્યનું વર્ણન કરે, અને વળી સૂર્યનું એજ વર્ણન સાચામાં સાચું છે એવું કહે તેના જેવું છે.

ઢાંગ લાંબો વખત ન ચાલે,

કોઈ માણસ ક્ષરસી લાખા ન જાણતો હોય તેવાને કોઈ વ્યક્તિ ક્ષરસીમાં લખાએલો કાગળ લઈને આપે અને કહે કે 'લાઈ આ કાગળ વાંચી આપ તો !' હવે પેલો ક્ષરસી લાખાથી અન્દણ્યો માણસ મોઢા સામે કાગળ ધરી રાખે, તેને આમ તેમ ઉથલાવે અને પછી કલ્પિત સમાચાર ગોઠવી કાઢીને કહી દે કે 'મિસ્ટર, તમારો કાકો મરી ગયો છે.' તો આ માણસને તમો કેવો કહેશો વાડ ? પણ

કોધરકૃત બનેલો જુનીનો દીકરો ખધાજ પૈસાનો ત્યાગ કરીને એકપણ પૈસો લીધા વિના ઘર ત્યાગીને ચાલ્યો જાય, એ પ્રસંગની મહત્તા વિચારો.

ઈચ્છા છતાં ત્યાગ કરવો પડે છે.

આ પ્રસંગમાં એ છોકરાને શું લક્ષ્મી ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો છે એમ તમે કહોશો? નહિજ! જો કોઈ સારો માણસ વચ્ચે પડે અને એના બાપને સમજાવીને એ મિષ્ટાન્ન તને સમાન રીતે વહેંચાવે તો પછી એ છોકરો એ પૈસા લેવાની ના પાડે ખરોકે? નહિજ. પોતાનો યુવાન પુત્ર મરણ પામે અને યુવાન વધૂ વિધવા થાય એ સંયોગોમાં માતા મિષ્ટાન્ન ત્યાગી દે છે પરંતુ ધારો કે દેવ સાક્ષાત્ થઈને પેલા છોકરાને સજીવન કરી આપે તો પછી પેલી માતા મિષ્ટાન્નનો ત્યાગ કરે ખરી કે? કહેવાનો અર્થ એ છે કે આ છોકરાને તથા એ માતાને લક્ષ્મી કે મિષ્ટાન્ન ઉપર તો ત્યાગ આવેલોજ નથી, તેઓ મિષ્ટાન્ન અથવા લક્ષ્મી તો ઝંખે છેજ પરંતુ સંસારના પ્રતિકૂળ સંયોગોની છાયાને લીધેજ એ પદાર્થોની તેમને ઈચ્છા છતાં તેમને એ પદાર્થોથી દૂર રહેવું પડે છે—એક રીતે કહીએ તો નિરૂપાયવશતાથીજ બળાતકારે તેમને દૂર રહેવું પડે છે આવી સ્થિતિમાંજ માત્ર દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કામ કરે છે.

દુઃખગર્ભિતપાણું ક્યારે ઉઠી જાય ?

અમુક પદાર્થ અથવા અમુક સ્થિતિ પ્રત્યે પ્યાર છે પરંતુ એ પદાર્થ અથવા એ સ્થિતિ અશક્ય છે એટલે તેના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા થતી નથી અને તેના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા કરીને

તે પ્રમાણે પ્રવર્તાતું નથી એ સ્થિતિમાં ઇષ્ટ પદાર્થોથી દૂર રહેવું એ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે પરંતુ જ્યાં એ પદાર્થોના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવે છે અને તે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ પણ થાય છે એટલે ત્યાંથી દુઃખગર્ભિતપણું ઉડી જાય છે. પછી વૈરાગ્યને માર્ગે જે પ્રવૃત્તિ થાય. સાધુત્વને માર્ગે જે પ્રવૃત્તિ થાય તે પ્રવૃત્તિ અથવા તે સાધુતાને આપણે કોઈપણ રીતે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કહી શકતા નથી.

કોણિક અને ચેડા મહારાજ.

મગધ નરેશ શ્રેણિક મહારાજ અને ચેડા મહારાજનો પ્રસંગ અહીં વિચારવાની ખાસ જરૂર છે. ચેડા મહારાજને ઘણી પુત્રીઓ હતી તેમાં ચેલણા અત્યંત સ્વરૂપવતી હતી. શ્રેણિક મહારાજ પોતાના પુત્ર અભયકુમારની સહાયતાથી ચેલણાને પરણી શક્યા હતા. શ્રેણિક મહારાજને ચેલણાથી હલ્લ, વિહલ્લ અને કોણિક એવા ત્રણ પુત્રો જન્મ્યા હતા. મહારાજ શ્રેણિકનો રાજસુક્રુટ શ્રેણિક પછી કોણિકને માથે સુકાર્યો હતો અને શ્રેણિકની એક દેવી મોતીની માળા તથા એક દેવી સિંગાણા હાથી રાજકુમાર હલ્લ વિહલ્લને મળ્યા હતા. એ માળા પહેરવાની એક વખતે કોણિકની પત્નીને ઇચ્છા થઈ! હલ્લ વિહલ્લ પાસે હાર માગ્યો. પણ તેમણે આપવાની ના પાડી દીધી અને તેથી હલ્લ વિહલ્લને મહારાજ કોણિક સાથે વેર બંધાયું. કોણિકના ભયથી હલ્લ વિહલ્લ પોતાના માતામંડ ચેડા મહારાજને ત્યાં પહોંચી ગયા. કોણિકને ખબર પડી કે હલ્લ વિહલ્લને મહારાજ ચેડાએ આશ્રય આપ્યો છે. એટલે તેજ દાણે મહારાજ કોણિકે ચેડા મહારાજ

ત્યાં ધર્મનો નિશ્ચય હતો.

શ્રીમાન્ એડામહારાજ ગણે શીલા બાંધીને મરણને માટે પડયા એ: વાત તો સાચી છે. પરંતુ એમ કરતાં પહેલાં તેમણે વ્રતપચ્ચક્ષાણુ ક્રીધાં હતાં પાપ વોસરાવવાતું કર્યું હતું. તેથી જ તેમણે કરેલા કાર્યને ધર્મતત્વને બાલુ નારા શાસ્ત્રકાર મહારાજનાં એ એ દુ:ખગર્ભિત વૈરાગ્ય કહ્યું નથી! હવે તમે વિચાર કરો કે અહીં આત્મઘાતમાં અને એડા મહારાજની સ્થિતિમાં શું તફાવત છે? તફાવત માત્ર એટલો જ છે કે એડામહારાજ એમને એમ કુવામાં પડયા ન હતા પરંતુ વ્રતપચ્ચક્ષાણુ, આલોચન, નિંદન, ગર્હન એ સઘળું કરી તત્પશ્ચાત્ જ તેમણે અંપાપાત કર્યો હતો. વ્રતપચ્ચક્ષાણુની જે પ્રવૃત્તિ એડામહારાજે કરી હતી તેજ કારણથી તેમનો વૈરાગ્ય દુ:ખગર્ભિત ગણાયો ન હતો! અર્થાત્ આ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે વ્રત પચ્ચક્ષાણુદિની સત્પ્રવૃત્તિ એ દુ:ખગર્ભિતપણાને ટાળનારી જ છે.

આને જેઓ દુ:ખગર્ભિતતાની વાતો કરે છે તેવાની મન: સ્થિતિનો તમારે ખ્યાલ કરવાની જરૂર છે. કોઈ માણસ વ્રતપચ્ચક્ષાણુમાં આવે છે એટલે તરતજ આજના ટીકાકારો આંદલો ચોડી દેવા તૈયાર જ છે! સામાન્ય અવસ્થા હોય, રાજબૈલવ તો હર રહ્યો પણ સાધારણ દશા હોય ખાધેપીધે સુખ હોય ખીજી કાંઈ દુરાવસ્થા ન હોય અને તે વિરતિ લે તો પણ આપણા બટકબોલા ટીકાકારો તરત તેને કપાલે આંદલો કરી દેવા તૈયારજ છે કે અરે! આતો દુ:ખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે? આ આજના ટીકાકારોના હાથમાં બિ-

આશ્વોની પાસે અંશુઠે કંકુ તો છેજ નહિ ? તેમની પાસે મેંશ તૈયાર છે. મેંશ અંશુઠે ભરેલી તૈયાર રાખે છે અને જ્યાં જરા કોઈનું કષાળ દેખાયું કે આ ટીકાકારો તેને કાળો આંદલો કરી દેવાને તો ણિચારા તૈયાર થઈને ઉલેલાજ હોય છે ! આવા ટીકાકારોએ આંદલો કરવાતું પોતાજ ભલા માટે છોડી દે એમાંજ તેઓનું કલ્યાણ છે. પરંતુ ટીકાનેજ જીવન માનનારા તેમને કોણ સમજાવી શકે ?

તમારો આંદલો નકામો છે.

જેઓ ધર્મનિષ્ઠ છે, જેઓ ધર્મની આસ્થાવાળા છે, જેઓ ધર્મપ્રિય છે, તેવાના કષાળમાં પણ આવા ટીકાકારો મેશનો આંદલો લગાવી દે છે, ત્યારે હવે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કેને કહેવો તે સમજી લો. જે કોઈ દુનિયાદારીના કારણસર કંટાળ્યા છે, એ કંટાળાના દુઃખમાં પણ તેઓ દુનિયાદારીનું સુખ માની રહ્યા છે. છતાં એ સુખ પણ હિસાબમાં રહે નહિ, એટલે એ સુખથી દૂર રહેવાની પ્રવૃત્તિ આદરે એનું નામ તે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે. દુઃખ આવી પડ્યું હોય છતાં એ દુઃખમાં પણ જે આત્મહિતચુદ્ધિને ધારણ કરે છે, મત પરચક્ષ્ણાણુની પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને જીંદગીનો અંત લાવે છે તેવા પ્રસંગોને શાસ્ત્રકારો કહી પણ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેતાજ નથી. એકા મહારાજનું દૃષ્ટાંત અહીં કરી વિચારજો. તેનું રાજ્ય જતય છે, સામ્રાજ્ય નષ્ટ થાય છે, અદાર માંડલિક રાજ્યો આલ્યા જતય છે, પોતાની નગરી નષ્ટ થઈ ત્યાં ખેતર થાય છે અને તેથી તે અંધાપાંત કરે છે છતાં ત્યાં મત પરચક્ષ્ણાણુની પ્રવૃત્તિ થાય છે. એટલાજ

ત્યાં ધર્મનો નિશ્ચય હતો.

શ્રીમાન્ ચેડામહારાજ ગળે શીલા ખાંધીને મરણને માટે પડ્યા એ; વાત તો સાચી છે. પરંતુ એમ કરતાં પહેલાં તેમણે વ્રતપચ્ચક્ષ્માણુ ક્ષીધાં હતાં પાપ વેાસરાવવાનું કર્યું હતું. તેથી જ તેમણે કરેલા કાર્યને ધર્મતત્વને બહુ નારા શાસ્ત્રકાર મહારાજને એ દુઃખગર્ભિત ગૈરાચ્ય કહી નથી! હવે તમે વિચાર કરો કે અહીં આત્મઘાતમાં અને ચેડા મહારાજની સ્થિતિમાં શું તફાવત છે? તફાવત માત્ર એટલો જ છે કે ચેડામહારાજ એમને એમ કુવામાં પડ્યા ન હતા પરંતુ વ્રતપચ્ચક્ષ્માણુ, આલોચન, નિંદન, ગર્હન એ સઘળું કરી તત્પશ્ચાત્ જ તેમણે અંખાપાત કર્યો હતો. વ્રતપચ્ચક્ષ્માણુની જે પ્રવૃત્તિ ચેડામહારાજે કરી હતી તેજ કરેણુથી તેમનો ગૈરાચ્ય દુઃખગર્ભિત ગણાયો ન હતો! અર્થાત આ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે વ્રત પચ્ચક્ષ્માણુક્રિની સત્પ્રવૃત્તિ એ દુઃખગર્ભિતપણાને ટાળનારી જ છે.

આને જેઓ દુઃખગર્ભિતતાની વાતો કરે છે તેવાની મનઃ સ્થિતિનો તમારે ખ્યાલ કરવાની જરૂર છે. કોઈ માણસ વ્રતપચ્ચક્ષ્માણુમાં આવે છે એટલે તરતજ આજનો ટીકાકારો આંદલો ચાડી દેવા તૈયાર જ છે! સામાન્ય અપચ્યા હોય, રાજવૈભવ તો દૂર રહ્યો પણ સાધારણ દશા હોય ખાદેપીદે ગુખ હોય બીજી કાંઈ દુરાવચ્યા ન હોય અને તે વિરતિ લે તો પણ આપણા બટકગોડા ટીકાકારો તરત મને કપાલે આંદલો કરી દેવા તૈયારજ છે કે અરે! આનો દુઃખગર્ભિત ગૈરાચ્ય છે? આ આજનો ટીકાકારોના હાથમાં નિ-

ગ્રામ્યોની પાસે અંગુઠે કંકુ. તો છેજ નહિ ? તેમની પાસે મેંશ તૈયાર છે. મેંશ અંગુઠે ભરેલી તૈયાર રાખે છે અને ન્યાં બરા કોઈનું કંપાળ દેખાયું કે આ ટીકાકારો તેને કાળો ચાંદલો કરી દેવાને તો બિચારા તૈયાર થઈને ઉભેલાજ હોય છે ! આવા ટીકાકારોએ ચાંદલો કરવાતું પોતાજ ભલા માટે છોડી દે એમાંજ તેઓનું કલ્યાણ છે. પરંતુ ટીકાનેજ જીવન માનનારા તેમને કોણ સમજાવી શકે ?

તમારો ચાંદલો નકામો છે.

જેઓ ધર્મનિષ્ઠ છે, જેઓ ધર્મની આસ્થાવાળા છે, જેઓ ધર્મપ્રિય છે, તેવાના કંપાળમાં પણ આવા ટીકાકારો મેંશનો ચાંદલો લગાવી દે છે, ત્યારે હવે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કેને કહેવો તે સમજી લો. જે કોઈ દુનિયાદારીના કારણસર કંટાળ્યા છે, એ કંટાળાના દુઃખમાં પણ તેઓ દુનિયાદારીનું સુખ માની રહ્યા છે. છતાં એ સુખ પણ હિસાબમાં રહે નહિ, એટલે એ સુખથી દૂર રહેવાની પ્રવૃત્તિ આદરે એનું નામ તે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે. દુઃખ આવી પડ્યું હોય છતાં એ દુઃખમાં પણ જે આત્મહિતબુદ્ધિને ધારણ કરે છે, મત પચ્ચક્ષુખાણની પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને જીંદગીનો અંત લાવે છે તેવા પ્રસંગોને શાસ્ત્રકારો કહી પણ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેતાજ નથી. એક મહારાજનું દષ્ટાંત અહીં કરી વિચારજો. તેનું રાજ્ય નત્ય છે, સામ્રાજ્ય નષ્ટ થાય છે, અદાર માંડલિક રાજ્યો આડ્યા નત્ય છે, પોતાની નગરી નષ્ટ થઈ ત્યાં ખેતર થાય છે અને તેથી તે અંપાપાત કરે છે છતાં ત્યાં મત પચ્ચક્ષુખાણની પ્રવૃત્તિ થાય છે. એટલાજ

(૩)

માતૃગતન્નતિનું મહત્ત્વ.

આ રીતે પુનઃ જરા પહેલાથી આપણે વિચારેલા કમને તપાસી જોઈએ. સંસારસાગરમાં ચોર્યાસી લાખ યોનિ છે. ચોર્યાસી લાખ યોનિમાં ગર્ભજનાં સ્થાન બહુ થોડા છે, તે સઘળામાં મનુષ્યલવ દુર્લભ છે, મનુષ્યલવની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ આર્યક્ષેત્ર મળવું એ મહાદુર્લભ છે, આર્યક્ષેત્રમાં પણ આર્યકૃણ દુર્લભ છે અને તેમાંએ શ્રાવકકૃણ એ તો અતિદુર્લભ વસ્તુ છે. હવે તમે શ્રાવકકૃણ ઉપર આવી પહોંચ્યા છો. પરંતુ તે છતાં પણ જ્ઞાતિનો વિચાર અહીં શાસ્ત્રકારોએ કર્તવ્ય માન્યો છે. બાપ-પિતાના ઉપરથી કૃણ ગણાય છે, પરંતુ જ્ઞાતિ તો માતા ઉપરથીજ સિદ્ધ થાય છે. પિતા જે પક્ષ હોય તે કૃણ કહેવાય છે અને માતાનો જે પક્ષ હોય તે જ્ઞાતિ કહેવાય છે, પિતા સારા હોય, કૃણવાન હોય ધર્મશ્રદ્ધાવાળા હોય છતાં પણ સુજ્ઞાતિ મેળવવી એ શ્રાવક કૃણ મેળવ્યા પછી પણ મહાદુર્લભ છે, અને એવી સુજ્ઞાતિ પણ શુભ ક્રિયાઓદ્વારા સારાં કર્મો બાંધ્યા હોય તે તેથી પ્રાપ્ત થનારી છે અન્યથા નહિ ! પિતા કરતાં બાપાધાર્મિક સંસ્કાર પાડવામાં માતાનું મહત્ત્વ વધારે છે. પિતૃચુસ્ત શ્રાવક હોવા છતાં માતા મિથ્યાત્વીના કૃણની રીતે કોઈ પણ જ્ઞાતિના સંશય વિના પણ આપણે એમ કહી શકીએ કે બાપાકર્મો જન્મ બગડયા વિના સંસ્કારો નથી !

સુભદ્રાનું મહત્ત્વ વિચારો.

માતાની જ્ઞાતિનું મહત્ત્વ કેટલું છે ?

સતીના દૃષ્ટાંત ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકીએ છીએ. સુલદ્રા એક ચુસ્ત જૈનગૃહસ્થની પુત્રી હતી. તેનું સૌંદર્ય એટલું બધું આકર્ષક હતું કે અનેક પુરુષો તેને વરવાની ઇચ્છા કરતા હતા. જેવટે એક અજૈન ગૌઠધે એવો વિચાર કર્યો કે હું અજૈન છું એટલે સુલદ્રાનો પિતા સુલદ્રા મને આપવાનો નથી. આથી તે નામધારી જૈન બન્યો અને સુલદ્રાને પરણ્યો. પેલો ગૌઠ સસરાના કહેવાથી પોતે જુદો રહ્યો છે એથી પોતાની જૈનપુત્રીમાં ગૌઠના સંસ્કાર ન પડે, પરણ્યા પછી પોતાને પરણનારે કેવો પ્રયત્ન કર્યો છે તે વાત સુલદ્રાના સમજવામાં આવી ગઈ. સુલદ્રાએ પોતાના લાગ્યમાં જે લખ્યું હતું તે યથું છે એમ માનીને તેણે સંતોષ માન્યો અને તે પોતાના જૈનાચાર બરાબર રીતે પાળવા લાગી સુલદ્રાના સાસુસસરા અજૈન હતા. તેમને સુલદ્રાનો જૈનાચાર શસ્થની માફક ખૂંચવા લાગ્યો. હવે એવું બન્યું કે એક દિવસ સુલદ્રા બારણે ઉભી હતી એવામાં એક તપસ્વી જૈન સાધુ ત્યાંથી પસાર થતા હતા. સાધુના નેત્રમાં રસ્તામાં ચાલતાં કાંઈક ધ્યાનનું તણખલું પર્યું હતું અને તેથી તેમની આંખ લાલ-આળ બની તેમાંથી પાણી અરી રહ્યું હતું. સુલદ્રાએ સાધુને જોઈને તેમને કહ્યું. “મહારાજ! આપના નેત્રમાં કાંઈક તરચ્યું પડ્યું છે માટે જો આપ ઉભા રહો તો તમારા આંખમાંનું તરચ્યું હું કાઢી નાંખું!” સાધુ અનુબદ્ધ કરીને ઉભા રહ્યા એટલે સુલદ્રાએ પોતાની હાલ તેમની આંખમાં દેવી એથી

(૩)

માતૃગતન્નતિનું મહત્વ.

આ રીતે પુનઃ જરા પહેલાથી આપણે વિચારેલા કમને તપાસી જોઈએ. સંસારસાગરમાં ચોર્યાસી લાખ યોનિ છે. ચોર્યાસી લાખ યોનિમાં ગર્ભજનાં સ્થાન બહુ થોડા છે, તે સઘળામાં મનુષ્યલવ દુર્લભ છે, મનુષ્યલવની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ આર્યક્ષેત્ર મળવું એ મહાદુર્લભ છે, આર્યક્ષેત્રમાં પણ આર્યકૃણ દુર્લભ છે અને તેમાંએ શ્રાવકકૃણ એ તો અતિદુર્લભ વસ્તુ છે. હવે તમે શ્રાવકકૃણ ઉપર આવી પહોંચ્યા છો. પરંતુ તે છતાં પણ ન્નતિનો વિચાર અહીં શાસ્ત્રકારોએ કર્તવ્ય માન્યો છે. બાપ-પિતાના ઉપરથી કૃણ ગણાય છે, પરંતુ ન્નતિ તો માતા ઉપરથીજ સિદ્ધ થાય છે. પિતાનો જે પક્ષ હોય તે કૃણ કહેવાય છે અને માતાનો જે પક્ષ હોય તે ન્નતિ કહેવાય છે, પિતા સારા હોય, કૃણવાન હોય, ધર્મશ્રદ્ધાવાળા હોય છતાં પણ સુન્નતિ મેળવવી એ શ્રાવકકૃણ મેળવ્યા પછી પણ મહાદુર્લભ છે, અને એવી સારી ન્નતિ પણ શુભ ક્રિયાઓદ્વારા સારાં કર્મો આંધ્યા હોય તોજ તેથી પ્રાપ્ત થનારી છે અન્યથા નહિ ! પિતા કરતાં બાળકને ધાર્મિક સંસ્કાર પાડવામાં માતાનું મહત્વ વધારે છે. પિતા ચુસ્ત શ્રાવક હોવા છતાં માતા મિથ્યાત્વીના કૃણની હોય તો કેઈ પણ ન્નતના સંશય વિના પણ આપણે એમ કહી શકીશું કે બાળકનો જન્મ બગડયા વિના રહેવાનો નથીજ !

સુભદ્રાનું મહત્વ વિચારો.

માતાની ન્નતિનું મહત્વ કેટલું છે તે આપણે સુભદ્રા

સતીના દૃષ્ટાંત ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકીએ છીએ. સુલદ્રા એક ચુસ્ત જૈનગૃહસ્થની પુત્રી હતી. તેનું સૌંદર્ય ઘેરકું બધું આકર્ષક હતું કે અનેક પુરુષો તેને વરવાની ઇચ્છા કરતા હતા. છેવટે એક અજૈન ધૌધે એવો વિચાર થયો કે હું અજૈન છું એટલે સુલદ્રાનો પિતા સુલદ્રા મને આપવાનો નથી. આથી તે નામધારી જૈન બન્યો અને સુલદ્રાને પરણ્યો. પેલો ધૌધે સસરાના કહેવાથી પોતે જુદો રહ્યો છે એવી પોતાની જૈનપુત્રીમાં ધૌધેના સંસ્કાર ન પડે, પરણ્યા પછી પોતાને પરણનારે કેવો પ્રયત્ન કર્યો છે તે વાત સુલદ્રાના મનમાં આવી ગઈ. સુલદ્રાએ પોતાના લાગ્યમાં જે લખ્યું હતું તે ધર્યું છે એમ માનીને તેણે સંતોષ માન્યો અને તે પોતાના જૈનાચાર બરાબર રીતે યાજવા લાગી સુલદ્રાના સાચુસસરા અજૈન હતા. તેમને સુલદ્રાનો જૈનાચાર શક્યની માફક ખૂંચવા લાગ્યો. હવે એવું બન્યું કે એક દિવસ સુલદ્રા બારણે ઉભી હતી એવામાં એક તપસ્વી જૈન સાધુ ત્યાંથી પસાર થતા હતા. સાધુના નેત્રમાં રસ્તામાં ચાલતાં કાંઈક ધસતું તણખડું પડ્યું હતું અને તેથી તેમની આંખ લાલ-ચાળ બની તેમાંથી પાણી ઝરી રહ્યું હતું. સુલદ્રાએ સાધુને જોઈને તેમને કહ્યું. “મહારાજ! આપના નેત્રમાં કાંઈક તરણું પડ્યું છે માટે જો આપ ઉભા રહો તો તમારા આંખમાંનું તરણું હું કાઢી નાંખું!” સાધુ અનુચિત કરીને ઉભા રહ્યા એટલે સુલદ્રાએ પોતાની જાલ તેમની આંખમાં ફેરવી જે કાઢવાની કસ્ટ કરા અચ્છલાગને ચાંટીને પેકું તણખડું નીકળી ગયું સુલદ્રાએ પોતાની જાલ સાધુની આંખમાં ફેરવી તે સ

(૩)

માતૃગતન્નતિનું મહત્ત્વ.

આ રીતે પુનઃ જરા પહેલાથી આપણે વિચારેલા ક્રમને તપાસી નેધએ. સંસારસાગરમાં ચોર્યાસી લાખ યેનિ છે. ચોર્યાસી લાખ યેનિમાં ગર્ભજનાં સ્થાન બહુ થોડા છે, તે સઘળામાં મનુષ્યભવ દુર્લભ છે, મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ આર્યક્ષેત્ર મળવું એ મહાદુર્લભ છે, આર્યક્ષેત્રમાં પણ આર્યકૃણ દુર્લભ છે અને તેમાંએ શ્રાવકકૃણ એ તો અતિદુર્લભ વસ્તુ છે. હવે તમે શ્રાવકકૃણ ઉપર આવી પહોંચ્યા છો. પરંતુ તે છતાં પણ ન્નતિનો વિચાર અહીં શાસ્ત્રકારોએ કર્તવ્ય માન્યો છે. બાપ-પિતાના ઉપરથી કૃણ ગણાય છે, પરંતુ ન્નતિ તો માતા ઉપરથીજ સિદ્ધ થાય છે. પિતાનો જે પક્ષ હોય તે કૃણ કહેવાય છે અને માતાનો જે પક્ષ હોય તે ન્નતિ કહેવાય છે, પિતા સારા હોય, કૃણવાન હોય, ધર્મશ્રદ્ધાવાળા હોય છતાં પણ સુન્નતિ મેળવવી એ શ્રાવકકૃણ મેળવ્યા પછી પણ મહાદુર્લભ છે, અને એવી સારી ન્નતિ પણ શુભ ક્રિયાઓદ્વારા સારાં કર્મો બાંધ્યા હોય તોજ તેથી પ્રાપ્ત થનારી છે અન્યથા નહિ ! પિતા કરતાં બાળકને ધાર્મિક સંસ્કાર પાડવામાં માતાનું મહત્ત્વ વધારે છે. પિતા ચુસ્ત શ્રાવક હોવા છતાં માતા મિથ્યાત્વીના કૃણની હોય તો કેઈ પણ ન્નતના સંશય વિના પણ આપણે એમ કહી શકીશું કે બાળકનો જન્મ બગડયા વિના રહેવાનો નથીજ !

સુભદ્રાનું મહત્ત્વ વિચારો.

માતાની ન્નતિનું મહત્ત્વ કેટલું છે તે આપણે સુભદ્રા

પરં પહેલે. આમ ધારી રાજ્યે રાણીઓને પાણી ભરવા
 મોકલી, પરંતુ તેઓ કાચા સુતરથી ત્યાં ચારણી ગાંધીને
 કુવામાં મૂકે છે કે ત્યાંજ સુતરનો તાંતણો તૂટી ગયો. મન,
 વચન અને કાચાએ ચુકત એવું સતીત્વ ફેટલી રમ-
 લીઓ પાળે છે તે જાહેર થયું અને હજારો કુલકામિનીઓની
 લેખાખરૂ થઈ !

સતી પરીક્ષામાં પત્નાર.

હવે સુભદ્રાએ આ કાર્ય કરવા સાસુની રજા માગી
 સાસુએ જવાબ આપ્યો: “જેસ! જેસ! તારું સતીત્વ કેવું છે
 તે તો હું જાણું છું!” સુભદ્રા સસરા પાસે ગઈ ત્યાંથી પણ
 એ જવાબ મળ્યો. પતિ પાસે રજા લેવા ગઈ ત્યારે પતિએ
 કહ્યું કે મારી માતા તો તારા ઉપર આવું જાણ મૂકે છે
 પરંતુ મારા તારા ઉપર પ્રેમ છે માટે જો તારી મરજી હોય
 તો હું તને આ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવાની રજા આપું છું.
 સુભદ્રા કુવા પાસે ગઈ અને તેણે સર્વ દેવ. યજ્ઞો આદિની
 સાન્નિધ્યતામાં કહ્યું કે, “હુ દેવો, યજ્ઞો! અને શાસનદેવ-
 ત્વો જો મેં મન, વચન અને કાચાથી શીલવૃત્ત પાળ્યું હોય
 તો આ કાર્ય મારે હસ્તે પૂર્ણ થજે!” પ્રતિજ્ઞા કરીને સુભદ્રાએ
 ચાણણી કાચા તાંતણાએ ગાંધીને કુવામાં મૂકી કે તરતજ
 સંપ્રહાટ કરતી ચાણણી નીચે ઉતરી ગઈ પાણીથી ભરાઈ બહાર
 ચડી અને તેના પાણીથી ભરેલી ચાંચણિ સુભદ્રા. ત્યાં
 ચારણી પર છાંટે છે કે તુર્ત જારણાં ઉઘડી ગયાં. સુભદ્રાએ ત્રણ
 જારણાં ખોલી નાખ્યાં અને એક જારણું ખીણ સતીઓને
 તેમને પ્રભાવ દર્શાવવાને માટે જાંધ રહેવા દીધું. આને

ભાવદયા છે એમ સમજાવે, પરંતુ 'અહીં' યાદ રાખવાનું છે કે જે પોતાની સ્થિતિને જોતાં નથી તે કદી પારકાની સ્થિતિ જોઈ શકતો નથી! જે પોતાનું શરીર ન દેખે તે પારકાનું શરીર શી રીતે દેખવાનો હતો? અર્થાત્ પરની ભાવદયા સ્વદયા વિના આવવી એ ઘણી મુશ્કેલ છે.

એક મરણની ખડીક છે પણ.....

જ્યાં સુધી આ ભાવદયા ન આવે ત્યાં સુધી તો તમારે એમજ સમજી લેવાનું છે કે જાણે કુચ છે ને જાણે ઉઘાડાં છે! જ્યાં આત્માઓ એક આ ભવના મરણથી ડરે છે, પરંતુ તેઓ બીજા થનારા અનંતા મરણોથી કદી ડરતા નથી. આ સંબંધીનો આત્માને હજી વિચારજ આવ્યો નથી, અને જ્યાં એ સંબંધીનો વિચારજ નથી આવ્યો ત્યાં એ સંબંધીની પ્રવૃત્તિ તો હોયજ શાની? પ્રસ્તુત વિચાર આ હવ ને નથી છતાં તે વિચાર આત્મામાં જાગૃત કરનારી જો કોઈ પણ વસ્તુ હોય તો તે ભગવાન શ્રી હનૈશ્વરદેવનું શાસન છે. ભગવાન શ્રી હનૈશ્વરદેવના શાસન સિવાય આ વિચાર બીજા કોઈથી કોઈપણ રીતે આવવો શક્ય નથી. ભગવાન શ્રી હનૈશ્વરદેવનું વચન તમે જાણતા હો યા ન જાણતા હો તો પણ તમે સંસારની પાપ પ્રવૃત્તિ છે તેમાં ધસી રહ્યા છો અને એ વ્યવહાર તમારે હાથે ધરાયોજ જાય છે, એ વ્યવહારમાંથી તમોને ચેતાવીને સાવચેત કરનારું જો કોઈપણ શાસ્ત્ર હોય તો તે શ્રીમાન્ હનૈશ્વરદેવનું શાસન છે.

મોટામાં મોટો ઉપકાર.

ભગવાન હનૈશ્વરદેવનો જો આપણા પર કોઈ મોટામાં

શ્રી ઉપકાર હોય તો તે એ છે કે તેમણે આપણને સદ્ગતિ
 અને દુર્ગતિના રસ્તા બતાવ્યા છે; સંસારગતિ કેવી
 િ ઠાળી શકાય, મોક્ષ કેવીરીતે મેળવી શકાય, કર્મ આ-
 નાં કારણો કેવીરીતે શક્તી શકાય, કર્મ કેવીરીતે બાંધી
 થ એ સઘળી વાતો શ્રીમાન્ હનેશ્વરદેવોએ પોતાના
 ગાનથી બાણીને આપણી આગળ પ્રત્યક્ષ કરી છે. અને તે
 શ્રીમાન્ હનેશ્વરદેવોનો આપણા ઉપરનો લબ્ધ ઉપકાર છે.
 આપણે શ્રીમાન્ હનેશ્વરદેવોને પૂજીએ છીએ, તેમને આરા-
 ધીએ છીએ, તેમનું શુભગૌરવ કરીએ છીએ, તે સઘળાનું
 કારણ આ એકજ છે. તમે દીવામાં તેજ પૂરો અને દીવો
 સજાગવો છો એ દીવો તમારો રોજમેળ લખી આપતો નથી,
 તે તમારો હીરા પારખી આપતો નથી, તમારો ઘરનો કચરો
 સાફ કરી આપતો નથી, પરંતુ દીવાનું જો અજવાળું છે તો
 તમે એના તેજથી તમારાં સઘળાં કામો કરી શકો છો. કેઈ
 એમ કહેશે કે દીવા વિના પણ માણસ પોતે પોતાના અનુ-
 ભવ અને અનુમાનને આધારે કામો કરી શકે છે અને તેને
 પ્રકાશની જરૂર પડતી નથી. તો પછી પ્રકાશ આવશ્યક છે
 એ શા માટે માની લેવું જોઈએ?

શ્રી છનેશ્વરદેવોની લલિત કરવાની કહી છે. આ સ્વધર્મામાં મુખ્ય વાત સમજવાની એ છે કે આપણે જે પ્રમાણે કર્મ કર્યાં હોય તે જ પ્રમાણે આપણને ગતિ પણ મળે છે. આપણે કર્મો ખરાબ કર્યાં હોય તો સારી ગતિએ ઈશ્વર આપણને મોકલી આપે એવી ઈશ્વર પાસે મુદ્દલ તાકાત નથી. અથવા તો આપણાં કર્મો જ સારાં હોય તો આપણી સદ્ગતિ ટાળીને આપણને દુર્ગતિમાં નાંખવાની પણ ઈશ્વર ની પાસે પૈસાલારની તાકાત નથી !

માનવભવની થાપણ શી ?

આ બધા ઉપરથી સમજવાતું એ છે કે આપણી સદ્ગતિનો આધાર જે કોઈપણ ચીજ ઉપર હોય તો તે આપણાં કર્મો ઉપર છે. પરંતુ બીજા કશાના ઉપર નથી. હવે આપણે જે આ પેઢી ખોલી છે તેનો આધાર તપાસો. આપણી આ માનવભવની પેઢીમાં ત્રણ રકમો જમા કરેલી છે ૧ પાતળા કપાય, ૨ દાનરૂચિપણું અને ૩ સદ્ગુણપણું. સ્વભાવે પાતળા કપાય હોય અર્થાત્ ધરણારને ગંજે થતા કપાયો પાતળા હોય તો તે આ મનુષ્યપણાની પેઢીની એક થાપણ છે. હવે કોઈ એમ કહેશે કે થાપણથી જ મનુષ્યપણાની પ્રાપ્તિ થાય છે તો એ થાપણ તો બધાજ એકેન્દ્રિયોમાં પણ દ્રષ્ટિએ પડે છે. તો પછી બધાજ એકેન્દ્રિયો માનવચૈત્તિમાંજ આવના હોવા ક્ષેત્રએ. આનો જવાબ એ છે કે પાતળા કપાયો સાથે બીજી થાપણ તે દાનરૂચિ છે. પણ અહીં યાદ રાખજો કે દાનરૂચિ અને દેવું એમાં આસમાન જમીનનો ફેર છે. કોઈ એક પાઈ દાનમાં આપે એથી તેનામાં દાનરૂચિપણું નથી એમ સમ-

હવે ત્રીજી વાત વિચારો. સ્વભાવે પાતળા કપાયો હોય અને દાનરૂચિપણું હોય, છતાં જે દુર્ગણાથી યુક્ત હોય, લુચ્ચો, નિંદાખોર, નિર્લજ્જ અને નીતિહીન હોય, તે આત્મા પણ માનવભવ ન જ બાંધી શકે. જેનામાં સ્વભાવે પાતળા-કપાય હોય, જેનામાં દાનરૂચિપણું હોય લૂચ્ચત્વું, દાંક્ષિણ્ય-આદિ સદ્ગુણો હોય તો તેવાજ ગુણવાળો માનવભવ બાંધી શકે છે. તમે આ મહાપવિત્ર એવું ભગવાનશ્રીજીને ધરદેવનું શાસન પામ્યા છો, તે છતાં આ ત્રણ વસ્તુ તમારે મેળવી દેવી મુશ્કેલ છે? તો પછી જે આત્મા અજ્ઞાન છે જેનામાં માનવ ઉદ્ભવ થયો જ નથી, તેને એ વસ્તુ મેળવવી કેટલી શક્ય હોય? તેનો વિચાર કરો. આટલા જ માટે કારણ; જે માનવભવ કેવો મુશ્કેલ છે તે જાણાવવામાં આવ્યું

આ માનવભવ આટલો દુર્લભ છે તેને મેળવવા માટે આપણે આત્માને કોઈ દિવસ પુષ્ટ્યું છે કે મારામાં આ ત્રણ ગુણો છે કે નહિ? અને આ ત્રણ ગુણો જે નહિ હોય તો ફરી માનવભવ મળી શકશે નહિ. તેમજ હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો છું? ક્યાં જવાનો છું? તે વિચાર કરકેમંથ્ર કરશો તો આપોઆપ પાતળાકપાય વિગેરે ગુણોને કેળવવા મન થશે અને પરિણામે નિસ્તાર પ્રાપ્તશો.

કાવ્યથી બચવાનું સમાજસંવિધાનકર્તા મહાશય શુક્રેવ શ્રી
 અને ધર્મના સ્વીકારને કે શુક્ર વચ્ચે સ્વીકારવાવાળા આત્માના
 શુભ પરિણામને સમ્બંધિત તરીકે ગણાવવાનું મહાત્મી સ્ત્રીને
 જગતના પદાર્થોમાં ઉચ્ચાદિકતરીકે વિભાગ અને તે ઉચ્ચાદિક
 વિભાગોને વચ્ચે તરીકે માનવું તેનેજ સમ્બંધિત તરીકે
 એટલે આછામાં આછા શ્રાવક તરીકે ગણાવે છે.

જે કે કોઈનાયુ આસ્તિક દર્શન ઉપ-અહુપ-પુણ્ય-
 પાપ-કર્મ આવવાનાં સાધનો-કર્મોતું બંધાવવું-કર્મોતું શેષ-
 વવું, કર્મોતું ત્રુટવું અને મોક્ષ એ નવપદાર્થોને નથી માનતો
 એમતો નથીજ અર્થાત્ સર્વ આસ્તિક દર્શનકારોને એ ઉ-
 વાદિક નવપદાર્થોને માનવાનું થાયજ છે અને તે માનવાની
 ફરજ તેના દર્શનકારો તેને પાડે છે, પરન્તુ ભગવાન્ ત્રિને-
 શ્વર મહારાજના શાસનને અનુસારનારા મહાતુલાયો શિવાય

કોઈપણ દર્શન કે મતવાળો તરવોની વ્યવસ્થામાં એ જવાદિક નવ પદાર્થોને તરવ તરીકે માનતો કે જણાવતોજ નથી. અને તેથીજ એમ કહી શકાય કે અન્યદર્શનકારો જવાદિક નવે પદાર્થોને માનવાવાળા છતાં પણ તેઓ તે જવાદિક નવ પદાર્થોને તરવ તરીકે તો માનતાજ નથી. તે જવાદિક નવ પદાર્થોને તરવ તરીકે માનનારો જો કોઈપણ વર્ગ હોય તો તે કેવલ ભગવાન્ જિનેન્દ્ર મહારાજના શાસનને અનુસરનારોજ વર્ગ છે. જેનીઓનું કર્તવ્ય પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે માત્ર જવાદિક નવપદાર્થોને સ્વીકારવા માત્રથી પૂર્ણ થાય છે એમ કોઈપણ પ્રકારે માની શકાય નહિ, પરંતુ જૈનધર્મને અનુસરનારોઓનું લક્ષ્યગિન્દુ આશ્રવઆદિના ત્યાગ અને સંવર આદિના આદરને માટેજ અહર્નિશ હોય છે. અને તેથીજ તે જૈનો પોતાના રૂવાડે રૂવાડામાં રૂણમેવ નિર્ગમ્યે પાવયણે અદ્વે પરમદ્વે સેસે અનદ્વે અર્થાત્ આ નિર્જન્ય પ્રવચનજ અર્થ છે. પરમાર્થ છે અને તે શિવાય જગત્ની જે કોઈપણ ચીજ કે પ્રવચનો તે ભયંકરમાં ભયંકર અનર્થકારક છે. એકલી આવી વાસનાને પોતે ધારણ કરનારા હોય તેજ જૈનો કહેવાય છે એમ નથી, પરંતુ જગત્ના કોઈપણ અન્ય દર્શન કે મતવાળો તેની સન્મુખ કાજર થાય ત્યારે એ જ રૂણમેવ નિર્ગમ્યે પાવયણે અદ્વે પરમદ્વે સેસે અનદ્વે અર્થકારો રહવાને માટેજ કટિણદ્વ થાય. એટલે અન્યદર્શનકારોની આગળ આવી રીતે જૈનમતની સત્યતા જાહેર કરવાના પરિણામેજ જૈનધર્મીઓએ અન્યધર્મીઓની સાથે મત્રવ્યવહારમાં જયજિનેન્દ્ર લખવાનો વ્યવહાર રાખી શકાય. યાદ રાખવું કે

લગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના મતને અનુસરનારાઓનો તો મુખ્ય ધર્મ એ છે કે લગવાન્ જિનેશ્વરમહારાજના મતને અનુસરનારા જે હોય તે સર્વને પ્રણામ કર્યા કે લખ્યા શિવાય રહી શકેજ નહિ, અર્થાત્ જેઓ પરસ્પર સાધર્મિકપણું હોવા છતાં પત્રમાં જ્યજિનેન્દ્ર લખવાની ટેવ રાખે છે તેઓ ખરેખર જનદર્શનને અનુસરનારાની કે જૈનદર્શનની કિંમતને સમજનારા નથી. તત્ત્વ એટલુંજ કે જૈનદર્શનને અનુસરનારાઓને પ્રણામજ લખવા અને અન્ય દર્શનકારોના પત્રમાંજ જ્યજિનેન્દ્રનું વાક્ય કે જે ઇણમેવ નિગમ્યેત્તું એક કોડ વાક્ય તરીકે છે. માટે જૈનદર્શનને અનુસરનારાઓએ લખવા બોલવામાં અંગીકારની સુંદરતાને સૂચવનાર શબ્દોનો તથા ધર્મીના બહુમાનનો ખ્યાલ રાખીને પ્રવર્તવું જોઈએ.

ધર્મવૃક્ષ

પ્રભુ શ્રી જિનેશ્વર લગવંતે પ્રરૂપેલ ધર્મ એ વૃક્ષ છે, સમ્યક્ત્વ એ એનું મૂળ છે, સિદ્ધાન્તો એ એનું થડ છે ત્રણો (દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ) એ એની ડાળીઓ છે, અકાર હવ્તર ગીલનાં અંગો એ પાંદડાં છે, દેવની ઋદ્ધિ, મનુષ્યની ઋદ્ધિ, એ પુષ્પો છે, એ ધર્મવૃક્ષ, જિનેશ્વર લગવંતના વચનોરૂપી પાણીની નીકથી નિરંતર સીંચાય છે, અને પ્રાન્ત એમાંથી નિર્વાણ-મોક્ષરૂપી ફળ મળે છે, આવા વૃક્ષને હંમેશાં આદરો, સેવો, અનંતા સાધુ વિગેરેએ આ વૃક્ષ આદરી રાખી નિર્વાણ ફળને મેળવ્યું છે.

આગમ અને તેની અવિચ્છિન્નતા.

સકલ જૈન જનતાને આ વાત તો ધ્યાનમાં જ છે કે જૈન શાસનનું મુખ્ય ધ્યેય મોક્ષની પ્રાપ્તિ સિવાય બીજું કંઈ નથી. જો કે અન્યમતવાળાઓ પણ જૈનાઈ ઉત્પત્તિ અને મોક્ષની સિદ્ધિ થાય તેને ધર્મ કહે છે, અને જૈનશાસ્ત્રકારો પણ તે જ પ્રમાણે મોક્ષ અને સ્વર્ગની સિદ્ધિને કરનાર એટલે સ્વર્ગ અને અપવર્ગને દેનાર ધર્મ છે એમ કહી ધર્મના સ્વર્ગ અને મોક્ષ બંને કૃષો જણાવે છે. છતાં જૈનશાસ્ત્રકારે સ્વર્ગને ઉદ્દેશ તરીકે નહિ જણાવતાં ખેતીમાં પરાજ ધાય તેની માફક માત્ર આનુષંગિક જણાવેલ છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ ત્રિનેશ્વર મહારાજના કોઈપણ શાસ્ત્રમાં દેવપણું, ઈંદ્રપણું, અકિપણું કે રાજપણા વિગેરે માટે ધર્મક્રિયા કરવાનું જણાવાયું નથી, જો કે શુદ્ધધર્મના આચરણથી દેવપણું વિગેરે થાય છે, અને શાસ્ત્રકારો પણ તપ સંયમથી દેવતાપણું, સમ્યક્ત્વથી વૈમાનિકપણું, એક શિવસના ચારિત્રથી પણ વૈમાનિકપણું, ઉપશમ-ધૈર્યમાં કાલ કરવાથી લવસખમ દેવપણું, વિગેરે જણાવી ધર્મનું કૃણ સ્વર્ગ છે એમ જણાવે છે. વળી શ્રી ત્રિનેશ્વર મહારાજની પૂજા, સામાયિક, પૌષ્ઠ અને દ્રાવકપણાથી પણ દેવપણું થવાનું જણાવે છે. પરંતુ તે બધાં કૃષોને તેઓ પરા-જની માફક આનુષંગિક કૃણ તરીકે જણાવે છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ જો સ્વર્ગાદિપ્રાપ્તિરૂપ આશુદ્ધરૂપ આનુષંગિક કૃણ ને તેઓ મુખ્ય કૃણ તરીકે ગણે તેને સમ્યક્ત્વ થયેલું નથી એમ ચોક્કસપણે ગણે છે, અને તેવા છયોને મિથ્યાત્વીની દરજામાં ગણે છે, અને એજ કારણથી શાસ્ત્રકારો પંચપરમેષ્ઠિને નમ-

સ્કાર કરવા જેવી એક નહાની ક્રિયામાં પણ સર્વ પાપના નાશદ્વારાએ મોક્ષરૂપી ફલ જણાવે છે. ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે જે કાળમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવાની યોગ્યતા હોય તે જ વખતે જૈનધર્મને માનનારાઓએ મોક્ષનો ઉદ્દેશ રાખવો એમ નથી, પરંતુ પાંચમા આરા જેવા મોક્ષ પ્રાપ્તિ નહિ થઈ શકે તેવા પણ વખતમાં ધર્મની ક્રિયા મોક્ષના ઉદ્દેશથીજ કરવાની છે, અને તેથીજ રાસકારે મોક્ષબુદ્ધિથી થતી ધર્મની આરાધના માટે આઠ ભવોનું નિરંતરપણું માને છે. એ અપેક્ષાએ વર્તમાન પાંચમા આરામાં પણ દરેક ભવ્યઆત્માએ સર્વ-કર્મના ક્ષયરૂપી મોક્ષનો ઉદ્દેશ રાખીને દેશવિરતિ કે સર્વ-વિરતિધર્મમાં પ્રવર્તવાનું હોય છે તે ધર્મ અન્યમતની અપેક્ષાએ ભલે એકલા તત્ત્વજ્ઞાન સ્વરૂપ કે ક્રિયાસ્વરૂપ ભલે હોય, પરંતુ જૈનધર્મની અપેક્ષાએ એકલી ક્રિયામાં પૂર્ણ ધર્મ નથી. તેમજ એકલા જ્ઞાનમાં પણ ધર્મ નથી, કિન્તુ જન-ધર્મની અપેક્ષાએ તો જગતમાં જેમ રથમાં બે ચક્ર જોઈએ અને તે બન્ને સરખાંજ હોવાં જોઈએ. તેવીજ રીતે જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને હોવા સાથે બન્નેની સરખાવટ હોવી જોઈએ. આ કારણથી શ્રી જૈનશાસનમાં દ્વાદશાંગીની ઉત્પત્તિની સાથે જ સંયમધર્મરૂપી ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ માનવામાં આવી છે અને પાંચમા આરાના છેડે સંયમધર્મની સ્થિતિ માનતાં છેડલાં દુઃસ્પસહસૂરિને શ્રી દશવૈકાલિક વગેરે આગમના જાણકાર માન્યા છે અને તેથીજ તેમને સંયમધર્મવાળા પણ માન્યા છે. એટલે સંયમધર્મના વ્યુત્પેદની સાથેજ શ્રુતધર્મનો વિરુદ્ધ માનવામા આવ્યો અને શ્રુતધર્મના વ્યુત્પેદની સાથે જ સંયમધર્મનો વ્યુત્પેદ માનવામાં આવ્યો, એટલે શ્રુતધર્મ

અને સંયમધર્મની પ્રવૃત્તિ જેમ સાથે થાય તેમ નિવૃત્તિ પણ સાથેજ થાય. માટે સંયમધર્મની કે જૈનધર્મની જેને જેને રક્ષા કરવી હોય તેને શ્રુતધર્મની પ્રવૃત્તિમાં પ્રથમ નંબર સખવો લેઈએ. આ વાત જેઓના ધ્યાનમાં હોય તેઓ ભગવાન જિનેન્દ્ર મહારાજે ગર્થ થકી પ્રવર્તવેલા અને ભગવાન મહાધર મહારાજે સૂત્રથકી ગુથેલા આગમને જનધર્મના આધાર તરીકે માનવામાં કદી પણ ક્યાશ રાખશે નહિ. આ સ્તુ ત્યાદે વિચારવામાં આવશે ત્યાદે મહારાજાં કુમારપાળે મંત્રી વસ્તુપાલ તેજપાલે અને સંઆમસોની વિંગેરે લાવિકા વાવકોએ શાસ્ત્રોદ્ધારને માટે અનર્ગલ દ્રવ્ય કેમ ખરચ્યું તે અમહુ શકાશે, અને તે સમજવામાં આવશે તો કોઈપણ દેહાણું મનુષ્ય શ્રુતધર્મ જોઈલે આગમની અવિચ્છિન્નતા માટે ટિપ્પણ વચાં સિવાય રહેશે નહિ. 'ધ્યાન રાખવું' કે ખુદ ગણુ-રમહારાજના સંયમ અંગીકારની વખતે જ હ'ંદ્ર અને દેવ-ઓએ જે સુગંધિ ચૂર્ણ અને પુષ્પની વૃષ્ટિ ગણુધરમહારાજના મસ્તકે દ્વાદશાંગીરૂપી આગમની અનુસા-વખતે કરવામાં આવી છે અને શાસ્ત્રાકારોએ સ્થાને સ્થાને લખી છે. આ તને ધ્યાનમાં લેનાર સુસા મનુષ્ય આગમ ઉપર જરૂર અવિ-લ પ્રીતિ ધારણ કરી તેની રક્ષાને માટે તન, મન અને ધનથી ટિપ્પણ થશે.

સમાપ્ત.

જિન આગમ દીપક છે.

અંધયારે મહાઘોરે દીવો તાળં સરીરિણં ।

एवमन्नाणतामिस्से भीषणम्मि जिणागमो ॥१॥

ભાવાર્થ:—અત્યંત ભયંકર (કંઈપણ ન સૂઝે તેવા) અંધકારમાં પ્રાણિયોને જેમ દીપક રક્ષક (માર્ગદર્શક) છે, તેજરીતે અજ્ઞાન રૂપી ભયંકર અંધારામાં અથડતા જીવોને પ્રભુનાં પાપનાશક વચનો અર્થાત્ આગમ એજ દીપક છે.

